

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TEMSİLDE ADALET, YÖNETİMDE İSTİKRAR İLKESİ
AÇISINDAN SEÇİM SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ASİM PİRAL

DANIŞMAN
DOÇ. DR. GÖKHAN DÖNMEZ

OCAK 2025
BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TEMSİLDE ADALET, YÖNETİMDE İSTİKRAR İLKESİ
AÇISINDAN SEÇİM SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ASİM PİRAL

ORCID: 0000-0001-7303-4234

DANIŞMAN
DOÇ. DR. GÖKHAN DÖNMEZ

OCAK 2025

BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS
ETİK BEYANI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “**Temsilde Adalet, Yönetimde İstikrar İlkesi Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye Örneği**” başlıklı tezde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı; bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 17/01/2025

İmza

Asım PİRAL

T.C.

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ YAZIM KILAVUZU UYGUNLUK BEYANI

Temsilde Adalet, Yönetimde İstikrar İlkesi Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye Örneği” başlıklı yüksek lisans tezi Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır. 17/01/2025

Tezi Hazırlayan

İmza

Asım PİRAL

Danışman

İmza

Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı

İmza

Prof. Dr. Veysel ERAT

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAY SAYFASI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı öğrencisi Asım PİRAL tarafından hazırlanan “**Temsilde Adalet, Yönetimde İstikrar İlkesi Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye Örneği**” adlı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 17/01/2025 tarihinde yapılmış ve tezin oy birliği/oy çokluğu ile kabul/red edilmesine karar verilmiştir.

JÜRİ

İMZA

Danışman : Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ
Bitlis Eren Üniversitesi

.....

Üye : Prof. Dr. Veysel ERAT
Bitlis Eren Üniversitesi

.....

Üye : Doç. Dr. Vedat YILMAZ
Malatya Turgut Özal Üniversitesi

.....

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun/....../2025 tarih ve sayılı kararıyla jüri tarafından kabul edilmiş bu çalışmanın yüksek lisans tezi olarak kabulü onaylanmıştır.

....../....../2025

İmza

Prof. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL

Enstitü Müdürü V.

T.C.
Bitlis Eren Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
TEMSİLDE ADALET, YÖNETİMDE İSTİKRAR İLKESİ AÇISINDAN SEÇİM
SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Yüksek Lisans Tezi
Asım PİRAL
Danışman: Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ
Ocak 2025
ÖZET

Günümüz dünyasında yönetim biçimleri içerisinde, en ideal yönetim biçiminin demokrasi olduğu düşüncesi toplumlarda yaygınlaşmıştır. Demokrasi en geniş tanımıyla halkın kendi kendini yönetmesi anlamına gelmektedir. Ancak günümüz şartlarında halkın doğrudan kendini yönetebilmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle olağan hale gelmiş olan, halkın kendisinin seçtiği temsilciler yani vekilleri aracılığıyla yönetilmesidir. Bu anlayış çerçevesinde temsili demokrasi denen anlayış ortaya çıkmıştır. Temsili demokrasilerde toplumu temsil edecek vekiller, belirli ve düzenli aralıklarla yapılan seçimlerle belirlenmektedir. Ancak seçimin gerçekleştiği her rejimin demokratik olduğu söylenemez. Bu nedenle rejimlerin demokratik oluşundan bahsedebilmek için demokrasinin kalbi olan seçimlerin, serbest ve adil bir ortamda demokratik kriterlere uygun olarak yapılması gerekmektedir. Temsili demokrasilerde seçimin gerçekleşebilmesi için de seçme iradesine haiz olan seçmenin, hür iradesi ile temsilcilerini belirlemek üzere oy kullanmasıdır. İşte seçmenin nasıl ve ne şekilde oy kullanacağı, kullanılan oyların sandalyelere nasıl dönüştürüleceği ve ne şekilde değerlendirileceği gibi hususların düzenlendiği seçim sistemleri ortaya çıkmıştır.

Seçim sistemleri, seçimlerde kullanılan geçerli oyların parlamentoda sandalyelere dönüştürülmesinde uygulanan teknik usullerdir. Seçim sistemlerinde, genellikle *temsilde adalet* ve *yönetimde istikrar* ilkelerinden birine ağırlık verilmektedir. *Temsilde adalet* ilkesini ön planda tutan sistemler, nispi temsil sistemi olarak adlandırılır. *Yönetimde istikrar* ilkesi ön plana çıkmışsa, bu sisteme de çoğunluk sistemi denilmektedir. Her iki ilkeyi bağdaştırmayı amaçlayan sistemler ise karma seçim sistemleri olarak

adlandırılmıştır. Seçim sistemleri genel olarak, kendi olguları içinde güçlü ve zayıf yönleri barındırır. Temel hak ve özgürlüklerin bir ifadesi olan seçim uygulamaları, anayasa ve kanunlarla düzenlenen kurallarla gerçekleşir. Türkiye’de ilk seçim uygulaması, 1876 Anayasası ile başlamış ve günümüze kadar birçok farklı seçim uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Fakat şimdiye kadar Türkiye’de uygulanan seçim sistemleri üzerinde tam bir uzlaşa sağlandığı söylenemez.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Seçim Sistemleri, Temsilde Adalet, Yönetimde İstikrar, Türkiye.

Republic of Türkiye
Bitlis Eren University Graduate School
Department of Public Administration
ELECTION SYSTEMS IN TERMS OF JUSTICE IN REPRESENTATION
STABILITY IN ADMINISTRATION AND THE CASE OF TÜRKİYE
Master's Thesis
Asım PİRAL
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Gökhan DÖNMEZ
January 2025
ABSTRACT

In today's world, the idea that democracy is the most ideal form of government has become common in societies. Democracy, in its broadest definition, means the people governing themselves. However, under current conditions, it seems impossible for the people to directly govern themselves. Therefore, it has become commonplace for the people to be governed through representatives, or deputies, whom they elect. Within this understanding, the concept of representative democracy has emerged. In representative democracies, the deputies who will represent society are determined through regular and periodic elections. However, it cannot be said that every regime where elections take place is democratic. In order to discuss the democratic nature of regimes, the elections, which are the heart of democracy, must be held in a free and fair environment, in accordance with democratic criteria. In representative democracies, for the election to take place, voters who have the right to vote must freely cast their votes to select their representatives. Thus, election systems have emerged to regulate how and in what manner voters will cast their votes, how the votes will be converted into seats, and how they will be evaluated.

Election systems are technical procedures applied to convert the valid votes cast in elections into parliamentary seats. In election systems, one of two principles is usually emphasized: representation justice and governance stability. Systems that prioritize the principle of representation justice are called proportional representation systems. When the principle of governance stability is emphasized, it is referred to as a majority system. Systems that aim to combine both principles are called mixed electoral systems. Generally, election systems contain both strengths and weaknesses within their own

contexts. Election practices, which are an expression of fundamental rights and freedoms, are carried out in accordance with rules regulated by constitutions and laws. In Turkey, the first election practice began with the 1876 Constitution, and many different election practices have been implemented to this day. However, it can be said that there has not yet been full consensus on the election systems implemented in Turkey.

Keywords: Democracy, Electoral Systems, Justice in Representation, Stability in Governance, Türkiye.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Demokrasi Kavramı	3
1.1.1. Doğrudan Demokrasi	4
1.1.2. Yarı Doğrudan Demokrasi	5
1.1.2.1. Referandum (Halk Oylaması)	6
1.1.2.2. Halk Vetosu	6
1.1.2.3. Halk Teşebbüsü	7
1.1.2.4. Geri Çağırma (Recall)	7
1.1.3. Temsili Demokrasi	8
1.1.4. Emredici Vekâlet	9
1.1.5. Temsili Vekâlet	10
1.2. Seçim Kavramı	11
1.2.1. Seçim Sistemi Kavramı	12
1.2.2. Seçim Hukuku ve Temel İlkeleri	13
1.2.2.1. Genel Oy	13
1.2.2.2. Eşit Oy	14
1.2.2.3. Serbest Oy	15
1.2.2.4. Zorunlu Oy	16
1.2.2.5. Gizli Oy	16
1.2.2.6. Doğrudan Oy	17
1.2.2.7. Kişisel (Bireysel) Oy	18
1.2.2.8. Oy Pusulası	18
1.2.2.9. Açık Sayım ve Döküm	19
1.2.2.10. Seçim Bölgesi	20
1.2.2.10.1. Geniş Seçim Bölgesi	20
1.2.2.10.2. Dar Seçim Bölgesi	21
1.2.2.10.3. Daraltılmış Seçim bölgesi	21

1.2.3. Seçim Uyuşmazlıklarının Çözümü	22
1.2.3.1. Seçim Uyuşmazlıklarına Yönelik Siyasal Çözüm	23
1.2.3.2. Seçim Uyuşmazlıklarına Yönelik Yargısal Çözüm	23

İKİNCİ BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE SEÇİM SİSTEMİ

2.1. Seçim Sisteminin Temel İlkeleri	25
2.1.1. Temsilde Adalet İlkesi	26
2.1.2. Yönetimde İstikrar İlkesi	27
2.2. Seçim Sistemleri.....	27
2.2.1. Çoğunluk Sistemi.....	29
2.2.1.1. Tek Turlu Çoğunluk Sistemi.....	29
2.2.1.1.1. Tek İsimli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi.....	30
2.2.1.1.2. Listeli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi	31
2.2.1.2. İki Turlu Çoğunluk Sistemi	32
2.2.1.2.1. Tek İsimli İki Turlu Çoğunluk Sistemi	33
2.2.1.2.2. Listeli İki Turlu Çoğunluk Sistemi.....	34
2.2.2. Nispi (Orantılı) Temsil Sistemi	35
2.2.2.1. Tam (Ulusal Düzeyde) Nispi Temsil	37
2.2.2.2. Seçim Çevresi Düzeyinde Nispi Temsil	38
2.2.2.2.1. En Büyük Artık Usulü.....	38
2.2.2.2.2. En Kuvvetli (En Yüksek) Ortama Usulü.....	40
2.2.2.2.3. Ulusal Artık (Milli Bakiye) Usulü	41
2.2.2.2.4. d'Hondt Usulü.....	42
2.2.3. Karma Seçim Sistemleri	43
2.3. Türkiye’de Seçim Sistemi.....	44
2.3.1. 1876 Anayasasına (Kanun-u Esasi) Göre Seçimler	45
2.3.2. 1921 Anayasasına (Teşkilât-ı Esasiye Kanunu) Göre Seçimler.....	46
2.3.3. 1924 Anayasasına (Teşkilât-ı Esasiye Kanunu) Göre Seçimler.....	49
2.3.4. 1961 Anayasasına Göre Seçimler	51
2.3.5. 1982 Anayasasına Göre Seçimler	52
2.3.5.1. Milletvekili seçimi.....	54
2.3.5.2. Cumhurbaşkanı Seçimleri	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TEMSİLDE ADALET, YÖNETİMDE İSTİKRAR İLKELERİ
AÇISINDAN TÜRKİYE’DE SEÇİM SİSTEMİ

3.1. Seçim Sistemlerinde Temsilde Adalet İlkesi.....	60
3.2. Seçim Sistemlerinde Yönetimde İstikrar İlkesi	62
3.3. Temsilde Adalet, Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Türkiye’de Seçim Sistemi Tartışmaları.....	63
3.3.1. Milletvekili Seçim Sistemi Tartışmaları	66
3.3.2. Cumhurbaşkanı Seçimi Tartışmaları	70
3.3.3. Türkiye İçin Seçim Sistemi Önerileri.....	74
SONUÇ	80
KAYNAKÇA	85

GİRİŞ

Demokratik bir toplumda, yönetimin halk iradesine dayalı olarak şekillenmesi esastır. Bu bağlamda seçim sistemleri, halkın temsil edilme biçimini belirleyen önemli araçlardır. Seçim sistemlerinin adil, istikrarlı ve etkili bir şekilde işlemesi, demokratik yönetimin sürdürülebilirliğini sağlamak adına büyük bir öneme sahiptir. Seçim sistemlerinin tasarımı, sadece seçim sonuçlarını değil, aynı zamanda halkın yönetime katılımını, temsilin niteliğini ve devletin istikrarını doğrudan etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Bu tezin odaklandığı temel konu, seçim sistemlerinin *temsilde adalet* ve *yönetimde istikrar* ilkeleri bakımından nasıl şekillendiği, özellikle Türkiye örneğinde bu ilişkinin nasıl bir yapıya büründüğüdür.

Adalet ilkesi, seçim sistemlerinde tüm bireylerin eşit bir şekilde temsil edilmesini ve herhangi bir grubun ya da bireyin dışlanmamasını ifade etmektedir. Bu ilke, seçmen oylarının eşit değer taşıması, her oyun doğru bir şekilde temsil edilmesi ve seçim sonuçlarının, seçmen iradesini yansıtır şekilde şekillenmesi gerektiğini vurgular. Ancak, adalet ilkesiyle birlikte, yönetimdeki istikrarın sağlanması da önemli bir hedef olarak karşımıza çıkar. İstikrar, ülke politikasının sürekliliğini sağlamak, hükümetlerin etkin çalışabilmesi için gerekli ortamı oluşturmak ve toplumun huzurunu temin etmek adına gereklidir. Seçim sistemlerinin, bu iki ilke arasındaki dengeyi kurarak hem halkın doğru temsilini hem de yönetsel istikrarı sağlaması beklenir.

Türkiye, seçim sistemi açısından farklı dönemlerde çeşitli değişikliklere gitmiş ve her değişiklik, temsilin adaletini ve yönetimdeki istikrarı hedeflemiştir. 1982 Anayasası ve 1983 seçimlerinden sonra, Türkiye'deki seçim sistemi ve siyasi yapılar, genellikle çoğunlukçu sistemin etkisi altında şekillenmiştir. 2000'li yıllarda yapılan seçim sistemi değişiklikleri, özellikle nispi temsil ve d'Hondt sistemi gibi unsurlar ile yönetimdeki denetim mekanizmalarını güçlendirmeyi amaçlamıştır. Ancak, her sistem değişikliğiyle birlikte, adalet ve istikrar arasındaki dengeyi koruma noktasında zorluklar yaşanmıştır. Örneğin, Türkiye'de 1980'lerde uygulanan dar bölge seçim sistemi, koalisyon hükümetlerini teşvik ederken, 2000'li yıllarda uygulamaya alınan yüksek seçim barajı, güçlü tek partili hükümetlerin kurulabilmesini sağlamıştır.

Bu tezde, seçim sistemlerinin adalet ilkesi ve yönetimde istikrar açısından nasıl işlediği, Türkiye örneği üzerinde incelenecektir. Türkiye'nin seçim sistemindeki evrim, bu iki ilkenin nasıl bir etkileşim içinde olduğuna dair önemli ipuçları sunmaktadır. Seçim

sistemi tercihlerinin, yalnızca temsiliyet ve adalet açısından değil, aynı zamanda siyasi istikrarı ve toplumsal güveni sağlamadaki rolü, bu çalışmanın odak noktalarından biri olacaktır. Ayrıca, Türkiye'nin mevcut seçim sistemi üzerinden yapılacak değerlendirmeler, demokratik yapının güçlendirilmesi ve yönetsel istikrarın sağlanması için ne tür reformların gerekliliğini ortaya koyacaktır.

Bu bağlamda, seçim sistemlerinin tasarımının sadece teorik değil, pratikte de toplumsal ve siyasal hayatı şekillendiren bir araç olduğu kabul edilmelidir. Türkiye örneği, hem tarihsel hem de güncel olarak, seçim sisteminin demokratik işleyiş ve toplumsal huzura etkilerini gözler önüne sermektedir. Bu tez, seçim sistemlerinin yönetimdeki istikrarı nasıl etkilediği, toplumsal temsili nasıl şekillendirdiği ve bu iki ilkenin birbirine nasıl bağlandığı üzerinde derinlemesine bir inceleme yapmayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Demokrasi Kavramı

Demokrasinin tanımlanması konusunda pek çok zorluklar var. Bu zorluklardan biri, insanların demokrasiyi genellikle olumlu bir kavram olarak görmelerinden kaynaklanır. Bu nedenle, insanlar bir sisteme yalnızca onu destekledikleri için "*demokratik*" dediklerinde, kişisel tercihleri ve görüşleri, demokrasinin gerçek anlamını göz ardı edebilir. Ayrıca, demokrasinin çok yaygın bir terim haline gelmesi, onu belirsiz ve anlamsız hale getirebilmektedir. Sosyo-politik alanda pek çok farklı örgütlenme biçimine "*demokrasi*" veya "*demokratik*" denilmiştir. Örneğin, kısa bir süre öncesine kadar, sadece İngiltere ve Birleşik Devletlerin sistemleri değil, Sovyetler Birliği'nin totaliter yönetimi de "*demokrasi*" olarak tanımlanabiliyordu. Demokrasinin tanımıyla ilgili başka bir sorun ise, terimin anlamının tarihsel süreçte değişmiş olmasıdır. Gerçekten de, 18. yüzyılın sonlarına kadar "*demokrasi*" terimi, "*doğrudan demokrasi*" anlamında kullanılıyordu. Ancak günümüzde, hem doğrudan hem de temsili demokrasilerin bu terimin kapsamı içinde yer aldığı düşünülmektedir.¹

Kavram olarak demokrasi, yönetsel anlamda kullanılan günümüzün en temel kavramlardan biridir. Demokrasi kavramı için, tarihsel gelişimi içinde pek çok tanım kullanılmıştır. Sözlük anlamı itibarı ile demokrasi, *halkın kendi kendini yönetime süreci* olarak tanımlanır. Kelime kökeni Latince olan demokrasi, halk "*demos*" ile "*kratos*" iktidar-egemenlik kelimelerinden oluşturulmuştur.² Demokrasi, iktidar mücadelesinden şiddeti yok etmek için kurulmuş barışçıl mekanizmalardır.³

Demokrasi, halkın özgür iradesi ile çoğunluğun yönetim anlayışına uygun olarak siyasal kararların alındığı, aynı zamanda azınlığın haklarının da korunduğu bir yönetim biçimidir. Çağdaş doktrinler ele alındığında demokrasi anlayışına dair söylemler üzerinde uzlaşılmış bir açıklama ortaya çıkmadığı denebilir. Bu anlamda demokrasi genel olarak egemen gücün yani iktidarın halkın elinde olduğuna dair bir kavram olarak ortaya

¹ Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukuku* (Ankara: ORİON Yayınevi, 4. Baskı, 2007), 96.

² Hasan Tunç, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2008), 198-199.

³ Şerif İba, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2008), 189.

çıkılmaktadır. Başka bir tanımda ise demokrasi, “*halkın, halk tarafından, halk için yönetimidir.*” şeklinde ifade edilmektedir.⁴

Başka bir ifade de demokrasi, “*günümüze kadar hiçbir sosyal bilimcinin, tek başına bir kelime eklemeksizin tam olarak tanımlayamadığı bir kelimedir. Öz ifade şekliyle demokrasi, etkin konumdaki yöneticilerin halk tarafından belirlendiği yönetim biçimidir.*”⁵ olarak tanımlanmaktadır.

Demokrasi, halkın kendi iradesiyle yönetilmesi ve egemenliğin halkta bulunması anlamına gelir. Bu bağlamda, demokrasi halkın yönetimde söz sahibi olduğu bir anlayışı ifade eder. Abraham Lincoln verdiği bir demeçte demokrasiyi, “*halkın, halk tarafından, halk için yönetilmesi*” şeklinde tanımlamıştır.⁶ Demokrasi, egemenliğin kullanılması bakımından; *doğrudan demokrasi, yarı doğrudan demokrasi ve temsili demokrasi* olmak üzere üç ayrı şekilde ele alınabilir.

1.1.1. Doğrudan Demokrasi

Doğrudan demokrasi, halkın egemenliğini doğrudan, aracısız bir şekilde kullanmasıdır. Bu anlayış, halk egemenliği ve egemenliğin devredilmezliği ilkelerine dayanır. Doğrudan demokraside, devletle ilgili tüm kararlar halk tarafından kendisi alınır. Doğrudan demokrasi, demokrasiye en yakın sistem olarak kabul edilse de, artan nüfus ve gelişen toplum yapıları göz önünde bulundurulduğunda bu sistemin pratikte uygulanması pek mümkün olmamaktadır.⁷

Halkın egemenlik haklarını doğrudan kullanma yetkisi ile kural koyma, ülkenin iç ve dış siyasetine yön verme, yargı uyuşmazlıklarını çözme, gibi tüm kararların alınması anlamına gelen bu demokrasi türüne doğrudan demokrasi denilir. Ayrıca, *aracısız demokrasi, temsilcisz demokrasi* ya da *saf demokrasi* olarak da adlandırılmaktadır. Bu kantonlarda halk meclisleri yılda bir kez toplanarak gündeme ait konular hakkında gerekli kararlar almaktadır. Ayrıca bu kararların kimler tarafından yürütüleceği de belirlenmektedir.⁸

Diğer bir ifade ile doğrudan demokrasi, vatandaşların karar alma süreçlerine doğrudan katıldığı, aracılardan olmadığı ve sürekli bir şekilde yer aldığı bir yönetim

⁴ Tunç, *Anayasa Hukuku ve Genel Esaslar*, 199.

⁵ Ömer Keskinsoy, “*Anayasa Hukuku ve Türk Anayasa Hukuku* (Ankara: Monopol Yayınları, 2018), 83.

⁶ Hasan Tunç, “*Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı*”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12/1-2 (2008), 1115.

⁷ Tunç, *Demokrasi Türleri*, 1117.

⁸ Ömer Anayurt, *Anayasa Hukuku Temel Kavramlar ve Türk Anayasa Hukuku* (Ankara: Seçkin, 2018), 67.

biçimidir. Bu sistemde halk, egemenliğini temsilciler aracılığıyla değil, doğrudan kendisi kullanır ve alınacak kararlara doğrudan kendisi karar verir. Eski Yunan şehir devletlerinde uygulanan bu sistem, günümüzde de nüfusu küçük olan bazı ülkelerde uygulanmaktadır. Örneğin, İsviçre'nin bazı küçük kantonlarında, halk belirli zamanlarda bir araya gelerek doğrudan kendilerini ilgilendiren konularda kararlar alır ve yasalar çıkarmaktadır.⁹

Halk egemenliği teorisine dayanan doğrudan demokrasi anlayışı, günümüzde nüfus çokluğu dikkate alındığında uygulanma şansının pek mümkün olmadığı sonucuna varılabilir. Türkiye'de doğrudan demokrasi anlayışına, köy denekleri gösterilebilir. Çünkü en eski yerel yönetimlerden biri köy dernekleridir. Köydeki seçmenler, köy derneğinin doğal üyesi olduklarından, yönetim işlerinde doğrudan karar almaları mümkün görülmektedir.¹⁰

1.1.2. Yarı Doğrudan Demokrasi

Yarı doğrudan demokraside, egemenlik halk tarafından seçilen temsilciler aracılığıyla kullanılır; ancak bazı durumlarda, referandum gibi araçlarla seçmenler de doğrudan egemenliğin kullanımına katılabilirler. Bu bakış açısıyla, yarı doğrudan demokrasi temsili demokrasinin bir türü olarak kabul edilebilir. Yarı doğrudan demokrasiyi, halkın egemenliğin kullanımı sürecine zaman zaman doğrudan katılabildiği bir temsili demokrasi olarak tanımlanabilir.¹¹

Yarı doğrudan demokrasi, seçmenin temsilcisini belirledikten sonra bir daha söz hakkı verilmediği temsili demokrasi ile tüm kararları ve yönetimi doğrudan kendisinin aldığı doğrudan demokrasinin karışımı olarak tanımlanabilir. Yarı doğrudan demokrasinin tarihine bakıldığında, bu sistemin ilk olarak belirli ülkelere uygulanmaya başlandığı ve zamanla diğer ülkelere de yayılıp geniş bir kullanım alanı kazandığı görülmektedir.¹²

Yarı doğrudan demokraside halk, *referandum*, *halk vetosu*, *halk teşebbüsü* ve *temsilcilerin geri çağırılması* gibi araçlarla doğrudan egemenliğin kullanımına katılabilir.

⁹ İsa Turan, "Demokrasi, Seçim ve Seçim Sistemleri", Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 3/2 (2022), 100.

¹⁰ Keskinsoy, *Anayasa Hukuku ve Türk Anayasa Hukuku*, 85.

¹¹ Turan, *Demokrasi, Seçim ve Seçim Sistemleri*, 102.

¹² Melike Ayşe Kapdan, *Türkiye'de Parlamento Seçimleri ve Yasal Çerçevesi* (İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kamu Hukuku, Tezli Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019), 9.

Temsili demokrasinin eksikliklerini gidermek amacıyla geliştirilen yarı doğrudan demokrasi, bu araçları içeren bir siyasal sistemdir. Bu sistemde halk, yalnızca temsilcilerini seçmekle kalmaz, aynı zamanda yönetim ve karar alma süreçlerine bu araçlar sayesinde müdahale edebilir. Ancak, her devlette bu araçların tamamı bir arada bulunmak zorunda değildir. Yarı doğrudan demokrasi, her ülkede farklı şekillerde ve yöntemlerle uygulanabilir.¹³ Yarı doğrudan demokrasi araçlarına aşağıda yer verilmiştir.

1.1.2.1. Referandum (Halk Oylaması)

Referandum, halkın doğrudan katılımıyla, ya da yönetimin sunduğu bir konuyu halkın olumlu ya da olumsuz bir şekilde değerlendirmesini sağlayan bir oylama aracıdır ve demokratik süreçlerin görüşülmesi ya da onaylanma özelliğine uygun olarak işler. Özetle, referandum, parlamento tarafından kabul edilen veya kabul edilmesi planlanan bir yasanın halkın onayına sunma işlemidir. Bu bağlamda, referandum, geniş çaplı toplumsal projelerden endişe duyan grupların temel haklarının korunmasını sağlamada önemli bir araç olarak görülmektedir. Ayrıca, halkın geleceğiyle ilgili kararlar alırken doğrudan seslerini duyurabilmesinin, uluslararası hukuk kurumları tarafından temel bir insan hakkı olarak kabul edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra, referandum, yerel yönetimler için de sıkça başvurulmuş bir yöntem olup, özellikle yerel sorunların ve çıkarların göz önünde bulundurulduğu bu tür referandumlar genellikle danışma niteliği taşır.¹⁴

1.1.2.2. Halk Vetosu

Halk vetosu, parlamentodan çıkarılan bir kanunun, anayasada belirtilen usullere göre halkın başlatacağı bir girişim sonucu yapılacak bir referandumla yürürlüğe girmesinin engellenmesidir. Bu süreçte, anayasada öngörülen belirli bir sayıda vatandaş, kanunun veto edilmesi için halkoylaması yapılmasını talep edebilir. Yapılacak halkoylaması sonucunda kanun ya veto edilir ve yürürlüğe girmesi engellenir, ya da veto edilmez ve yürürlüğe girer. Halk vetosu, aynı zamanda "yürürlükten kaldırıcı referandum" olarak da adlandırılmaktadır. Bu mekanizma, bireylere, parlamento tarafından kabul edilen bir yasanın yürürlüğe girmesini durdurma ya da mevcut bir yasanın yürürlükten kaldırılmasını sağlama imkânı sunar. Ancak burada yasama yetkisi, halkın seçtiği temsilcilere aittir ve halk, doğrudan yasama sürecine müdahale etmez. Yasa

¹³ Turan, *Demokrasi, Seçim ve Seçim Sistemleri*, 102.

¹⁴ Mehmet Ali Zengin, "Katılımcı Demokrasinin Vasıtaları ve Bu Vasıtalardan Referandumun Çevre Hakkına Olan Etkileri", 32. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/774914> (Erişim 25.12.2024).

parlamentodan geçtikten sonra hemen yürürlüğe girmez. Anayasada belirtilen sayıda imza toplandığında, yasa halkın onayına sunulur. Eğer seçmenlerin yarısından fazlası hayır oyu kullanırsa, yasa yürürlüğe girmeden iptal edilir.¹⁵

1.1.2.3. Halk Teşebbüsü

Halk teşebbüsü, halkın talep ettiği ancak parlamentonun kabul etmediği kanunların çıkarılmasını sağlayan bir yöntemdir. Bu süreçte, belirli bir sayıda seçmen bir araya gelerek, belirli bir konu üzerinde kanun yapılması için imza toplar. Eğer toplanan imza sayısı anayasa tarafından belirlenen eşiği aşarsa, parlamento bu talep üzerine kanun teklifini görüşmek zorunda kalır. Böylece, halk doğrudan kanun önerisinde bulunmuş olur. Bu teklif, kanun tasarısı olarak hazırlanmadan parlamentoya sunabildiği gibi kanun tasarısı şeklinde de sunulabilir. Kanun teklifi hazırlanmamışsa, halkın istediği konular parlamentoda görüşülür, talep edilen konu kabul edilmesi durumunda, parlamentoda kanun tasarısı haline getirilerek yasallaştırılır. İstenilen konularda kanun tasarısı hazırlanmışsa, kanun tasarısı halkoylamasına ya da parlamentoya sunulur. Bu durumda tasarı kabul edilirse kanunlaşır. Ancak parlamentonun halk tarafından verilen kanun tasarısını ret etmesi durumunda, halkoylamasına gidilerek onaylanmış olur.¹⁶

Başka bir ifade ile halkın, belli sayıda imza toplayarak bir kanunun çıkartılmasını, anayasa veya kanunlarda değişiklik yapılmasını isteme yetkisine *halk inisiyatifi* ya da *halk teşebbüsü* denmektedir. Böylece halk, kendisinin talep ettiği ya da yazdığı bir konuyu, bir projeyi kabul etme veya ret etme imkânı bulmaktadır. Bu uygulama daha çok İsviçre ve Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanmaktadır.¹⁷

1.1.2.4. Geri Çağırma (Recall)

Geri çağırma usulü bir bireysel azil usulüdür. Bu usul Amerika Birleşik Devletlerinin bazı eyaletlerinde uygulanmaktadır. Geri çağırma sadece temsilciler için değil, bazı kamu görevlileri ile yargıçlar için de uygulanabilecek bir yöntemdir. İki şekilde gerçekleşen bu yöntemde; ilk olarak geri çağırma teklifi yapılır ve bu teklifin, belli süre içinde, sayısı %10- % 30 arası değişen oranında seçmen tarafından imzalanması gerekir. Son aşamada teklifin kabul edilmesi durumunda, seçim aşamasına geçilir. Seçimde adaylardan birisi seçimi kazanması durumunda, geri çağırılması istenen

¹⁵ Zengin, *Katılımcı Demokrasinin Vasıtaları*, 30-31.

¹⁶ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I* (Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2. Baskı, Mart 2020), 764-765.

¹⁷ Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 70.

temsilcinin görevi sona ermiş olur. Recall yöntemine nadiren başvurulmaktadır, çünkü teklifin yapılma şartları oldukça zorlaştırılmıştır.¹⁸

Geri çağırma iki şekilde gerçekleşebilir. Bular bireysel azil veya kolektif azil. Bireysel azilde herhangi bir vekilin yani temsilcinin, belli sayıdaki seçmenin istemesi ile görevine son verilmesidir. Kolektif azil ise, halk tarafından meclisin fesih edilesinin talep edilmesidir.¹⁹

1.1.3. Temsili Demokrasi

Temsil, Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre; “*Birisinin veya bir topluluğun adına davranma*” olarak tanımlanmaktadır.²⁰ Genel anlamda temsil, bireyin veyahut bireylerin adına konuşma, eylemde bulunma, onlara olmadıkları zemin ve zamanda sahip çıkma şeklinde tanımlanan temsil, siyasal bir anlam yüklendikten sonra siyaset bilimcileri arasında, temsil sözcüğü üzerinde önemli fikir ayrılıklarının yaşanmasına yol açmıştır.²¹

Kavramsal olarak temsil, devletlerin modernleşmesi ile birlikte siyasal otoritenin varlığı olarak kabul edilen halkın yönetime dolaylı katılımı, “*temsili*” olmaktadır. Bu bağlamda siyasal iktidarların “*demokrasi etiketini*” kullanabilmesi için temsil mekanizmasının etkin bir konumda olmasının kritik önemi vardır.²²

Temsili demokrasi anlayışında egemenlik, sadece şu an hayatta olan bireyler ve toplumlar için değil, aynı zamanda geçmiş ve gelecekteki bireyler ve toplumlara ait olan bir kavramdır. Bu, milletin tüm bireylerinin üzerinde ve onlardan bağımsız, manevi bir kişilik olarak kabul edilir. Bu nedenle, yaşayan bireylerin tek başına egemenlik adına bir iradeleri olamaz. Bu durumda, milletin iradesini açıklayacak temsilcilere ihtiyaç duyulmaktadır. Temsilciler, milletin sesi olarak hareket eder ve millet adına hukuksal kararlar alma yetkisine sahiptir. Halk, temsilcilerini seçtikten sonra, iradesini onlara devretmiş olur ve temsilcilerinin kararları üzerinde doğrudan bir etkisi olmaz. Bu nedenle, halkın temsilcilerini hukuki olarak görevden alma veya onların aldığı kararları geçersiz kılma yetkisi yoktur. Temsili demokrasi sisteminde, millet adına tüm kararlar temsilcileri tarafından alınır ve uygulanır. Temsil edilenlerin, temsilcilerini hukuken görevden alması veya onların kararlarını değiştirmesi mümkün değildir.²³ Demokrasinin

¹⁸ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, 767.

¹⁹ Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 70.

²⁰ Türk Dil Kurumu Sözlüğü “*temsili*” <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 8 Ağustos 2023).

²¹ Metin Özkan, “*Siyasal Temsil: Bir Kavram Dönüşümü*”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı 71 (2020), 237.

²² Özkan, *Siyasal Temsil*, 237.

²³ Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 67.

kalbi olarak adlandırılan rekabetçi seçimlerin temsili demokraside, belirli aralıklarla halkın seçimlerle kendilerini yönetme hakkını vekillere devrettiği sistemlerdir.²⁴

Genellikle son yüzyılda uygulanan demokrasi modeli, temsili demokrasidir. Temsili demokrasi, belirli sınırlamalar ve dolaylı bir yapıya sahiptir. Bu sınırlamalar, belirli aralıklarla yapılan seçimlerle ortaya çıkar. Bu model demokrasilerde, yönetilenler ile yönetenleri etkin bir şekilde birbirine bağlamak için kullanılan yöntem ve mekanizmalar açısından diğer yönetim biçimlerinden farklılaşır. Bu nedenle daha demokratik olarak kabul edilmektedir. Temsili demokrasi uygulanabilirlik bakımından, diğer demokrasi türlerine nazaran üstünlükleri arasında, vatandaşlara karar alma süreçlerinde bir sorumluluk yüklemesi, doğrudan yönetime katılımın olmaması nedeniyle ülke yönetiminde istikrarı sağlaması ve siyasal iktidarın daha yetkin kişiler tarafından yönetilmesini temin etmesi sayılabilir. Temsili demokrasi, "*milli egemenlik teorisi*" ile bağlantılıdır. Bu teoride, milletin yalnızca şu an hayatta olan bireylerden değil, tüm geçmiş ve gelecekteki tüm bireylerden oluştuğu kabul edilir. Bu anlayışa göre, milletin temsili söz konusu olur. Temsili demokraside, halkın iradesi temsilcilere devredilir ve temsilcilerin yaptığı işlemler, halk adına sonuçlar doğurur. Bu yaklaşımın iki önemli sonucu vardır: Birincisi, temsilcilerin yaptığı işlemler halkın onayına gerek duymaz, ikincisi ise bu işlemler başka bir makam tarafından denetlenemez.²⁵

Temsili demokrasinin, milli egemenlik anlayışına dayandığı söylenen görüşlerin yanında, halkın veya milli egemenlik düşüncelerinin birleşimi olduğuna ilişkin görüşler de vardır. Fakat temsili demokraside temsilcilerin kendilerini seçen seçmenleri değil, tam manasıyla ayrı bir kişiliğe sahip milleti temsil etmeleri ve temsili vekâlet durumu olduğundan temsili demokrasi milli egemenlik teorisine dayandığı söylenebilir. Bu anlamda temsili demokrasi, seçim sonucunda ve egemenliğin parlamento olarak ortaya çıkan organ tarafından kullanıldığı bir sistem olarak adlandırılabilir.²⁶

1.1.4. Emredici Vekâlet

Yasama döneminde milletvekillerinin seçmenleri tarafından görevden alınmasına (*azledilmesine*) ve seçmenlerin hukukî emirler vermesini sağlayan sistemdir.²⁷ Temsilciler ile seçmenler arasındaki temsilin hukuki niteliği bulunan ve özel hukuk

²⁴ İba, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, 87.

²⁵ Turan, *Demokrasi, Seçim ve Seçim Sistemleri*, 101.

²⁶ Tunç, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, 201.

²⁷ Ergun Özbudun - Bülent Yücel, *Anayasa Hukuku* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2018), 209.

konusu olan vekâlettir. Bu nedenle seçmenler temsilcilerini görevlerinden alabilir, emir ve talimatlar verebilirler. Bu sistemde seçmenlere temsilciler hesap sorabilir. Çünkü temsilcilerin ücretleri (*maaşı*) seçmenler tarafından ödenmektedir.²⁸

Halk egemenliği kuramının içinde yer alan emredici vekâlet anlayışı, temsili demokrasinin öznesinde yer alan temsili vekâlet anlayışına karşılık gelmektedir. Emredici vekâletin bulunduğu sistemlerde temsilciler, tüm halkın değil sadece kendilerini seçen seçmenlerin temsilcileridirler. Bu nedenle seçmenler ile temsilciler arasında, özel hukukta olduğu gibi benzer bir vekâlet ilişkisi ortaya çıktığı kabul edilebilir. Bu sistem anlayışında, temsilciler ile seçmenleri arasında oluşan bağ nedeni ile temsilciler her an denetime açık olup seçmenin taleplerine bağlıdırlar. Siyasi açıdan bakıldığında ise yerel ve kısmi çıkarlar korunarak, ulusal çıkarlara feda edilmemesi hususu önem taşımaktadır. Bu nedenle temsilciler seçmenlerinin aleyhine herhangi bir davranışta bulunduklarında görevden alınmaları mümkün olmaktadır. Doğrudan demokrasiyi savunan Rousseau *Toplum Sözleşmesi* adlı eserinde büyük devletlerde emredici vekâletin uygulanabilirliğinin olmamasına karşın önlem olarak, temsilcilerin yetkilerini suiistimal etmemeleri için seçmenlerin taleplerine bağlı kalmaları ile birlikte kişisel görüşlerini değil halkın görüşlerini ortaya koymalarını gerektiğini savunmuştur.²⁹

1.1.5. Temsili Vekâlet

Temsili vekâlet, temsilcilerin sadece kendilerini seçen belli bir bölgenin temsilcisi değil tüm ulusun temsilcileri olduğu bir sistemdir. Bu nedenle, temsilciler (*milletvekilleri*) seçildikten sonra, seçmenleri tarafından görevden azledilemezler, temsilcilerin görev süreleri sona erene kadar görevde kalırlar. Ulusal egemenlik ilkesine dayanan temsili demokrasi, günümüz demokratik ülkelerin çoğunda kabul görmüştür. Ancak halk egemenliği anlayışından esinlenen referandum, halk vetosu ve yasama girişimi gibi araçlar da devrededir. Demokratik rejimlerde bazı durumlarda meclisin fesh edilmesine dayalı sistemin olması da, mutlak ulusal egemenlik anlayışından uzaklaşmanın bir sonucudur.³⁰

Temsilî vekâletin temel sebeplerinden biri, temsilcilerin sadece bir bölgeyi değil, tüm milleti temsil etmeleridir. Temsilci, bir bölge ya da topluluğun vekili olmasının

²⁸ Keskinsoy, *Anayasa Hukuku ve Türk Anayasa Hukuku*, 86.

²⁹ Abdullah Yasin Erdem, *Seçim Kanunlarının Düzenlenmesinde Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkelerinin Bağdaştırılabilirliği* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 13.

³⁰ İba, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, 54-55.

ötesinde, tüm halkı temsil eden bir konumu vardır. Bu nedenle, bir temsilcinin, sadece kendi seçmenlerinin ya da bölgesinin isteklerine, emirlerine ya da talimatlarına bağlı kalması, ulusal temsil anlayışıyla bağdaşmadığı söylenebilir. Ulusal egemenlik anlayışına göre, bir temsilci seçildikten sonra yalnızca ulusun temsilcisi olur ve bölgesel taleplere bağlı kalmaksızın hareket eder. Ayrıca, seçmenler temsilcileri görevden alma yetkisine sahip değildir.³¹

Bu temsil anlayışına göre, temsil yetkisi her bir milletvekiline ayrı ayrı verilmemiştir, bu temsil yetkisi bir organa devredildiğinden buna *kolektif temsil* ilkesi denir. Ülkemizde kolektif temsil ilkesi, 1982 Anayasası'nın 80. maddesinde de yer almaktadır. Bu maddede kolektif temsil ilkesi, “*Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün Milleti temsil ederler.*” şeklinde ifade edilmiştir. 1876 Kanun-ı Esasi de dâhil olmak üzere, tarihsel olarak kabul edilen tüm anayasalarda geçerli bir temsili vekâlet anlayışı bulunmaktadır.³²

1.2. Seçim Kavramı

Seçim kavramı en genel ifade ile anayasa hukuku ve siyaset bilimi terminolojisi bakımından “*yönetenlerin yönetilenler tarafından belirlendiği yetkilendirildiği işlem*” olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan seçim kavramı, yönetilenlerin yani halkın oylarının hangi şekilde ve nasıl sandalyelere dönüştürüleceğini belirleyen, bir seçim sisteminin düzenlenmesi ile somut bir uygulama haline getirilerek, siyasal sistemde yerini alır ve siyasal sistemle bütünleşir.³³

Bir diğer ifade ile seçim kavramı, halkın temsilcisi olmak isteyen kişiler ya da idareciler için, oy kullanma hakkına sahip vatandaşların, belirli yöntemler aracılığıyla oy vererek bu kişileri seçme işlemi olarak tanımlanabilir.³⁴ Teknik olarak seçim, bir bireyin, kurulun, heyetin veya bir toplumun kendisine sunulan çeşitli seçenekler, farklı yollar arasından özgür iradesiyle yaptığı tercih olarak ifade edilebilir.³⁵

Temsili demokrasilerde halk, belli bir ölçülerde seçim yolu ile kamu işlerinin görülmesi ve yönetilmesinde katılım gerçekleştirir. Demokratik toplumlarda iktidarların kaynağı, halkın mutabakatına yani uzlaşmasına dayanmaktadır. Bu mutabakat, seçim

³¹ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar* (İstanbul: Beta Basım, 14. Bası, 2012), 116.

³² Keskinsoy, *Anayasa Hukuku ve Türk Anayasa Hukuku*, 86.

³³ Tunç, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, 124.

³⁴ Gökhan Dönmez, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2019), 133.

³⁵ Murat Özler, “*Seçim Sistemleri, Parti Sistemleri ve Türk Anayasa Mahkemesinin Sistem İçindeki Rolü*”, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı 15 (Temmuz 1996), 49.

düzenlemeleri ile belirlenmiş dönemlerde, gerçekleştirilen serbest seçimlerle açıklanmaktadır. Seçimler, demokratik bir toplumun varlığını sürdürebilmesi için zorunlu bir unsur olsa da, tek başına demokrasinin işlemesi için yeterli olmayabilir. Çünkü seçim için hür ve serbest bir ortamın da sağlanması gerekir. Bu nedenle farklı fikir, görüş ve düşüncelerin açıklanabildiği, bireylerin serbestçe siyasi partiler aracılığıyla örgütlenebildiği, iktidar olabilmek için siyasi rekabetlerin yaşanabildiği sistemlerde, demokratik seçimlerden söz etmek mümkün olabilir.³⁶

1.2.1. Seçim Sistemi Kavramı

Seçim sistemi, kavram olarak seçimlerde seçmen tarafından kullanılan oyların vekillere ya da sandalyelere dönüştürülmesinde uygulanan teknik, yöntem anlamına gelmektedir. Ancak seçim sistemi sadece oyların kullanılma tekniğinden ibaret olmayıp, milletvekili adayının belirleme yöntemleri, seçim çevrelerinin belirlenmesi, barajların konulup konulmaması, seçimlerin denetlenmesi ve seçim kampanyalarının gerçekleştirilmesine dair düzenlemeleri içermektedir. Bu bakımdan seçim sistemsel kavram olarak, partilere göre milletvekilliklerinin dağılımı için yapılan hesaplanma yönteminden daha geniş bir kavramdır.³⁷

Seçim sistemi, anayasa hukuku ve siyaset bilimi açısından en geniş anlamıyla, *"yönetenlerin halk tarafından belirlenmesi veya yetkilendirilmesi süreci"* olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda seçim, vatandaşların oylarının nasıl ve hangi şekilde temsilcilere dönüştüğünü belirleyen seçim sistemlerinin etkisiyle somut bir hale gelir ve siyasi sistem içinde yerini alır. Bu süreç, aynı zamanda siyasal sistem ve sistemin diğer unsurlarıyla etkileşim içinde olur. Seçim sistemlerine dair temel ayrım, dar ve geniş anlamdaki ayrımlardır. Dar anlam da seçim sistemi kavramı, kullanılmış geçerli oylardan, kimlerin milletvekilliğini kazandığını tespit etmeye dönük hesaplanma yöntemidir. Geniş anlamda ise seçim sistemi; kullanılan oyların sandalyelere dönüştürülmesi sürecinde yer alan tüm değişkenleri kapsar. Başka bir ifadeyle, dar anlamda seçim sistemi, çoğunluk sistemi ve nispi temsil sistemi gibi seçim yöntemlerini içerirken, geniş anlamda seçim sistemleri; seçim formülleri ile birlikte seçim çevresi, seçim barajları ve parlamento büyüklüğü gibi farklı parametreleri de dikkate alan bir yaklaşımı ifade ettiği söylenebilir.³⁸

³⁶ Dönmez, *Anayasa Hukuku*, 133.

³⁷ Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, 111.

³⁸ Tunç, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, 125-126.

1.2.2. Seçim Hukuku ve Temel İlkeleri

Seçim hukuku, herhangi bir ülkede uygulanan seçim sistemi ve seçim teknikleriyle ilgili yasaları kapsayan bir terimdir. Halkın yani yönetilenlerin yönetenlerini, idarecilerini seçmesi ile gerçekleşen hukuki süreçler ve işlemlerin tümüne *seçim* denmektedir. Siyasal temsilin bütüncül sistemi olan seçim, aynı zamanda, halkın birbirlerini yurttaş olarak eşit görme ve siyasal birlikteliklerde hayati roller üstlenir.³⁹

1982 Anayasası'nın 79. maddesine göre, seçimler ve anayasa değişikliklerine dair halk oylamaları, hukuki denetim açısından yargı organları tarafından incelenir. Seçimle ilgili itirazları değerlendirme ve nihai karara bağlama yetkisi ise Yüksek Seçim Kurulu'na aittir. Yüksek Seçim Kurulu'nun verdiği kararlara karşı başka bir kuruma başvurulamaz. Bunun dışında, aynı maddede belirtilen "*seçimin düzen içinde yönetimi*" ifadesiyle tanımlanan bir idari görev de Yüksek Seçim Kurulu'na verilmiştir.⁴⁰

Seçimlerin temel ilkeleri olan süreçlerden, genel oy ve eşit oy hakkı, seçme hakkının elde edilmesi için en zorlu ve en büyük mücadeleyi gerektiren temel ilkelerdir. Bu nedenle, demokratik yönetim anlayışının vazgeçilmez unsurları olan genel oy ve eşit oy ilkesi, eşitlik sağlama işleviyle önemli bir yer tutmaktadır.⁴¹ Aşağıda seçimin hukukunun temel ilkelerine kısaca yer verilmiştir.

1.2.2.1. Genel Oy

Genel oy ilkesi, mal varlığı, vergi, eğitim durumu veya cinsiyet gibi herhangi bir sınırlama olmaksızın tüm halkın oy kullanma hakkına sahip olmasını ifade eder. Bu ilke, Batı demokrasilerinde uzun bir tarihsel süreç sonucunda gelişmiştir. Yani oy hakkı yavaş yavaş genişletilmiştir. Avrupa parlamenter rejimlerinde 19. yüzyıla kadar mal varlığı esasına dayanan oy hakkı sistemi yürürlükteydi. Avrupa'da seçim reformlarıyla, mal varlığına (*servet*) sahiplik şartları gitgide hafifletilmiş ve nihayetinde tamamen kaldırılmıştır. Günümüzde genel oy hakkı, Batı demokrasisinde tartışılmaz bir kural haline gelmiştir.⁴²

Günümüzde oy verme hakkı, demokratik ülkelerde genellikle bir hak olarak kabul edilse de, tüm vatandaşlar için değil, bu hakkı kullanabilecek niteliklere sahip olanlar için geçerlidir. Genel oy sistemi, demokrasinin temel ilkelerinden biri olarak tüm demokratik

³⁹ İba, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, 182-183.

⁴⁰ Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, 290.

⁴¹ Tunç, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, 123.

⁴² Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku* (Ankara: Yetkin Basım Yayın ve Dağıtım, 18. Basım, 2018), 89.

lkelerde uygulanmaktadır. Ancak, genel oy ilkesi kabul edilse bile, seçmen olabilmek için bazı belirli şartlar aranmaktadır. Demokrasiye dayalı ülkelerde oy hakkı, vatandaşların tümüne değil, bu hakkı kullanma yeterliliğine sahip olanlara tanınır. Genel oy ilkesinin amacı, geniş halk kitlelerinin seçime katılmasını sağlamaktır. Ancak, uygulamada seçmen yaşının yükseltilmesi gibi düzenlemelerle bu ilkeye bazı sınırlamalar getirilebilmektedir. Oy hakkının, vatandaşlık, yaş, seçmen listesine kayıtlı olma, liyakat ve ehliyet gibi şartlara bağlanması, genel oy ilkesine aykırı sayılmaz ve bu tür şartlar, ilkenin ruhuna aykırı olmadığı kabul edilir.⁴³ 1982 Anayasası Madde 66'da, "*Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yapılır.*"⁴⁴ şeklindeki düzenleme ile Türkiye'de genel oy esasına göre seçimlerin yapılması gerektiği belirtilmektedir.

1.2.2.2. Eşit Oy

Tüm yurttaşların eşit haklarla tek bir oy kullanabilmesine "*eşit oy*" hakkı denir. Bu ilkeye göre, her seçmen yalnızca bir oy hakkına sahip olup, verilen oylar birbirine eşit değerdedir. Her birey, sandığa yalnızca bir oy pusulası atma hakkına sahiptir ve bu oy, diğer tüm oylarla aynı değeri taşır. Eşit oy ilkesi, demokrasinin eşitlik ilkesine dayanmaktadır. Demokratik sistemlerde, eşitlik ilkesine göre, tüm bireyler eşit kabul edilir. "*Tek kişi, tek oy*" ifadesiyle, her bireyin yalnızca bir oy kullanma hakkı olduğu vurgulanır.⁴⁵ Eşit oy ilkesinde, seçmenin kişisel özellikleri, eğitim ve maddiyatı durumu, ne kadar olursa olsun seçimlerde, sadece bir oy kullanabilir.⁴⁶

Başka bir ifade ile eşit oy ilkesi, kişin sosyal, ekonomik ve eğitim durumu ne olursa olsun, her bireyin sadece bir oy hakkına sahip olduğu duruma eşit oy ilkesi denmektedir. Bu ilke, genellikle seçme hakkının eşitliği veya her seçmenin tek oy kullanması olarak ifade edilir. Başka bir deyişle, seçimler ve referandumlarda her vatandaş yalnızca bir oy kullanma hakkına sahiptir; kimse birden fazla oy kullanamaz.⁴⁷ Diğer bir anlatımla, eşit oy ilkesi, her seçmenin sadece bir oy kullanma hakkına sahip olduğu durumdur. Tarihi süreçte bazı ülkelerde istisnalar getirilmiştir. Örneğin belirli

⁴³ Kapdan, *Türkiye'de Parlamento Seçimleri*, 13.

⁴⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim 06.12.2024)

⁴⁵ Kapdan, *Türkiye'de Parlamento Seçimleri*, 107.

⁴⁶ Ahmet Keser - Burak Kılıç, "*Seçim Sistemleri ve Kültür Boyutları: OECD ve AB lkeleri Örneği*", Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 11/21, (2019), 489.

⁴⁷ TBMM Kütüphanesi, *Seçim Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamaları* (Ankara: TBMM Basımevi, 1982), 18-19.

kamu görevi yürütenler, yükseköğrenim görenler ve aile reislerinin birden çok oy kullanma hakkı tanınmıştır. Bu tür uygulamalar günümüz Batı demokrasilerinde sona erdirilmiştir.⁴⁸

1.2.2.3. Serbest Oy

Serbest oy, herhangi bir baskı altında olmadan seçmenlerin oylarını özgür iradelerine göre kullanabilmesidir.⁴⁹ Diğer bir ifade ile serbest oy ilkesi, vatandaşların hiçbir dış etki, baskı ya da yönlendirmeye maruz kalmadan özgürce oy verme hakkına sahip olmalarını ifade eder.⁵⁰

Diğer bir ifade ile serbest oy, seçmenlerin herhangi bir siyasal veya ekonomik baskı ve etki altında kalmadan oy verme hakkını kullanması anlamına gelir. Hiç kimse, seçmenler üzerinde kime oy verecekleri konusunda baskı yapamaz, korkutma veya yıldırma gibi yöntemlere başvuramaz, ayrıca oy verme özgürlüğünü ihlal edecek yasa dışı yollar kullanılamaz. Bu ilke, demokratik bir yönetimin temel unsurlarından biridir. Serbest oy ilkesinin bir diğer önemli boyutu ise oy verme işleminin zorunlu mu, yoksa gönüllü mü olacağı meselesidir.⁵¹

Günümüzde, ülkeler oy verme konusunda farklı uygulamalar benimsemektedir. Bazı ülkelerde oy verme, yasal olarak zorunlu hale getirilmiş ve oy kullanmayanlara cezai yaptırımlar getirilmiştir. Diğer bazı ülkelerde ise oy verme, bireylerin isteğine bağlı bir hak olarak kabul edilmiştir. Zorunlu ya da isteğe bağlı oy verme meselesi, bu uygulamaların bir hak mı yoksa bir görev mi olduğu yönündeki görüşlerle doğrudan ilişkilidir. Seçmenlerin oy verme ve kamu yönetimine katılımının soyut bir görev olduğunu savunan görüşlere göre, oy kullanmak ve vatandaşların yönetimde yer alması zorunlu olmalıdır; aksi takdirde anarşi ortaya çıkar. Çünkü demokrasinin başarıya ulaşabilmesi, vatandaşların politikaya olan ilgisi ve katılımıyla doğru orantılıdır. Ayrıca, oy verme zorunlu hale getirilirse, seçmenlerin seçimlere katılım oranının artacağı düşünülmektedir. Örneğin, 1893 yılında Belçika'da seçimlere katılım oranı düşük olduğu için zorunlu oy uygulaması getirilmiştir. Bugün ise, Avusturya'nın bazı eyaletlerinde,

⁴⁸ Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 90.

⁴⁹ İba, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, 184.

⁵⁰ Dönmez, *Anayasa Hukuku*, 137.

⁵¹ TBMM Kütüphanesi, *Seçim Seçim Sistemleri*, 21.

Belçika'da, İtalya'da, Yunanistan'da ve diğer bazı ülkelerde oy verme, kanunlarla zorunlu bir yükümlülük olarak belirlenmiştir.⁵²

1.2.2.4. Zorunlu Oy

Zorunlu oy, seçimlerde çekimserliği engellemek maksadıyla uygulanır. Bu durum, seçmenin zorla sandık başına götürülmesi demek değil; sadece belirli yaptırımların uygulanmasını ifade eder. Zorunlu oyda, seçmen oy kullanıp kullanmama konusunda serbest olmakla birlikte, oy kullanmadığı durumda belirli yaptırımlarla karşılaşır. Ülkeden ülkeye uygulanan yaptırımlar farklılık göstermektedir. Bu yaptırımlara, para cezası veya seçmenlik hakkının geçici olarak kaybedilmesi gibi örnekler verilebilir.⁵³

Oy verme işleminin bir hak mı ya da bir görev mi olduğu konusu, her ülkenin tercihinine göre değişmektedir. Bazı ülkelerde oy verme, yasal olarak zorunlu hale getirilmiş ve oy kullanmayanlara cezai yaptırımlar uygulanırken, diğer ülkelerde ise oy verme kişisel tercihe bırakılmıştır. Oy verme, aslında temsilcileri seçme sorumluluğunu yerine getirmek amacıyla yapılır. Bu bakış açısına göre, seçmenler oy kullandığında bir kamu görevini yerine getirmiş olurlar. Bu anlayışa dayalı olarak, vatandaşların kendi yararları için oy kullanmaları zorunlu hale getirilebilir ve oy kullanmayanlara para cezası uygulanabilir. Yani, oy verme eylemi bir görev olduğu kabullenilirse, halkın kamu yönetimine katılımı zorunlu hale getirilebilir. Zorunlu oy uygulaması olan ülkelerde, bu düzenleme, seçmenlerin seçimlere daha fazla katılmalarını teşvik etmeyi amaçlar.⁵⁴

Türkiye’de 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu, Seçimde oy kullanmayanlar başlığı Madde 63’te, “*Seçmen kütüğünde kaydı ve sandık listesinde oy kullanma yeterliği bulunduğu halde, Milletvekilliği genel ve ara seçimlerinde meşru mazeretleri olmaksızın katılmayanlar, ilçe seçim kurulu başkanı tarafından onbin lira para cezasıyla cezalandırılırlar. Bu karar kesindir.*”⁵⁵ düzenlemesi ile oy vermeyen seçmen hakkında cezai müeyyide uygulanacağı hükme bağlanmasıyla zorunlu oy uygulaması getirilmiştir.

1.2.2.5. Gizli Oy

Gizli oy, seçmenin oy verme tercihlerinin yalnızca kendisi tarafından bilindiği ve başkalarının bu tercihlerden haberdar olamayacağı bir sistemi ifade eder. Bu ilke,

⁵² TBMM Kütüphanesi, *Seçim Seçim Sistemleri*, 21-22.

⁵³ Teziç, *Anayasa Hukuku*, 305.

⁵⁴ Furkan Çirkin, *Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Işığında Seçim Sistemleri, Hükümet Biçimleri ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Anayasal Düzen* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 20-21.

⁵⁵

seçmenin tercihini her türlü dış baskıdan bağımsız ve özgür bir şekilde ifade edebilmesi açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda, gizli oy, seçim özgürlüğünün bir gereği olarak kabul edilir ve günümüzde demokrasinin temel unsurlarından biri olarak görülmektedir.⁵⁶

Başka bir ifade ile gizli oy, seçmenin sandık başında sadece kendisi tarafından bilinecek şekilde oy kullanmasını sağlar ve başkalarının onun nasıl oy kullandığını ve kime oy verdiğini öğrenmesini engelleyen sistemdir. Bu ilke, seçmenin iradesinin herhangi bir baskıdan etkilenmeden özgürce oluşmasına imkân tanır. Türkiye'de 1950 yılından itibaren gizli oy kullanma ilkesi kabul edilmiştir.⁵⁷

Gizli oy ilkesini sağlamak ve teminat altına almak ise büyük ölçüde devletin ve yasa koyucunun görevidir. 19. yüzyıla değin oy verme, genellikle açık yapılması gereken bir eylem olarak kabul edilmiş ve böylece gizli oy ilkesinin tam tersi olan “açık oy” usulü savunulmuş ve uygulanmıştır. Bu uygulama, oy vermenin bir hak değil bir kamu görevi olarak sayılması anlayışına dayanmaktadır. Özetle açık oy uygulaması ile seçmenin isteği değil, kamunun üstün menfaatinin korunması amaçlanmakta; her kamu görevinde olduğu gibi oy verme işleminin de kamunun gözetimi ve denetimi altında yapılması gerektiği kabul edilmektedir. Sebebi her ne olursa olsun açık oy uygulaması beraberinde birçok sorunu getirmekte, seçmenin çekimserliğini arttırmakta ve seçimlerin adil ve dürüst ortamda yapılmasına engel olmaktadır.⁵⁸

1.2.2.6. Doğrudan Oy

Doğrudan oy, tek dereceli seçim olarak ta tanımlanan bu ilkeye göre, seçmenler doğrudan temsilcilerini kendileri seçerler. Bu sistemde, seçmen ile seçilen kişi arasında herhangi bir aracı yer almaz.⁵⁹ Diğer bir ifade ile doğrudan oy sisteminde, seçmenler temsilcilerini yani vekillerini veya yöneticilerini doğrudan ve kişisel olarak seçerler. Bu sistemde, seçmen ile seçilen arasında hiçbir kimse tavsiyede bulunamaz ve aracı olamaz.⁶⁰

Bu sistemde, seçimler tek dereceli olduğundan, seçmenlerin temsilcilerini aracısız doğrudan seçmeleri demektir. Bu seçim sistemi kısıtlı oy ve genel oy ile karıştırılabilir,

⁵⁶ Kapdan, *Türkiye’de Parlamento Seçimleri*, 107.

⁵⁷ Dönmez, *Anayasa Hukuku*, 136.

⁵⁸ Bahar Öngüç, “1912 Seçimleri: Demokratik Seçim İlkeleri Işığında Kısa Bir İnceleme”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7/2, (2021), 312.

⁵⁹ Dönmez, *Anayasa Hukuku*, 136.

⁶⁰ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, 788.

fakat seçimin genel ve doğrudan olması nedeni ile gerçek bir demokrasi mekanizması olduğu söylenebilir.⁶¹

1.2.2.7. Kişisel (Bireysel) Oy

Kişisel yani bireysel oy ilkesi, oyların kullanma hakkı gruplara ait olmadığı, her bir ferde ait olduğunu ifade eden ilkedir. Seçme hakkı, kişinin mesleği, ekonomik durumu veya başka bir gruba mensup olduğu için değil, bir "birey" olarak var olduğu için seçme hakkı verilmiştir. Seçmen, herhangi bir gruba bağlı olmasından ziyade, vatandaşlık kimliğiyle oy kullanır. Bu nedenle, temsil edilen yapı toplumsal gruplar değil, her bireyin sadece kendisidir. Kişisel oy ilkesi, oy verme hakkına sahip her bir seçmenin sandık başına gidip oy pusulasını kendi eliyle sandığa atması gerektiğini belirtir. Kişisel oy ilkesine göre, her kişi yalnızca kendi oyunu kullanabilir ve kimse oyunu başkası aracılığıyla kullanamaz.⁶²

Genel olarak, her bireyin oyunu bizzat kullanması gerektiği kabul edilse de, bazı ülkelerde bu kuralın istisnaları bulunmaktadır. Seçimlere katılımı artırmak ve vatandaşların oy kullanmalarını sağlamak amacıyla, dünya genelinde çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Örneğin, Fransa, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi bazı Avrupa ülkelerinde, belirli engeller veya sebepler nedeniyle oy kullanamayan seçmenlere, gıyaben oy kullanma imkânı tanınmaktadır. Ayrıca, son yıllarda seçmenlere postayla oy gönderme gibi kolaylıklar sağlayan uygulamalar yaygınlaşmıştır. Teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte, internet ve posta gibi yeni alternatifler, oy kullanma süreçlerinde yeni imkânlar sağlamaktadır.⁶³

1.2.2.8. Oy Pusulası

Oy pusulası, seçmenin tercih ettiği parti veya adayların adlarını bir liste halinde veya tek olarak sandığa attıkları kâğıtlardır. Oy pusulasının düzenlenmesi, adil ve demokratik seçimler için büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple oy kâğıdı yani pusulası, seçmenlerin seçime katılan partiler ya da adaylar arasından tercihini kolayca yapması ve kullandığı oyun geçerli olması için dikkatlice düzenlenmesi gerekir.⁶⁴ Oy pusulaları birleşik oy pusulası veya liste şeklinde düzenlenebilir. Birleşik oy pusulası, bir seçim

⁶¹ Teziç, *Anayasa Hukuku*, 302.

⁶² Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, 789-790.

⁶³ Kapdan, *Türkiye'de Parlamento Seçimleri*, 108.

⁶⁴ Yasin Aydoğdu, *Seçim Sistemleri ve Türkiye* (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 37.

çevresi içinde seçime katılan bütün siyasi partilerin ve bağımsız adayların, isimleri ve özel işaretleriyle beraber gösteren bir listelerdir. Listelerde, siyasi partilerin adaylarına ait ad-soyadlarına yer verilip verilmemesi tamamen serbesttir. Seçmen, oy verme alanında kendisine verilen bu listeler üzerinde, seçilmesini istediği siyasi parti veya bağımsız adayı işaretleyip, tercihini yaparak oyunu kullanır.⁶⁵ Liste şeklinde oy pusulası ise, genellikle birden fazla temsilcinin seçileceği geniş veya dar seçim çevrelerinde kullanılır. Dar seçim bölgelerinde, liste yöntemi tercihli bir usul olarak uygulanır ve seçmenden, listedeki adaylar arasından bir tercih yapması beklenir.⁶⁶

Ülkemizde oy pusulasının şekline dair, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun, Madde 78’de “*Cumhurbaşkanı, milletvekili, il genel meclisi üyeliği, belediye meclisi üyeliği ve belediye başkanlığı seçimlerinde, bu Kanun ve özel kanunlarında yer alan hükümlere göre filigranlı kağıttan hazırlanacak birleşik oy pusulaları kullanılır.*”⁶⁷ yapılan düzenleme ile seçimlerde birleşik oy pusulasının kullanılacağı hüküm altına almıştır.

1.2.2.9. Açık Sayım ve Döküm

Açık sayım ve döküm ilkesi, seçmen iradesiyle belirlenen sonuçların doğru ve gerçeğe uygun bir şekilde açıklanmasını sağlar. Bu ilke, oyların sayılması ve her bir siyasi partiye göre dökümünün şeffaf bir şekilde yapılması gerektiği üzerine kuruludur. Açık sayım ve döküm, seçmenin iradesinin doğru bir şekilde yansıtılmasını ve oyların herhangi bir usulsüzlükten etkilenmemesini garanti eder. Bu mekanizma, seçimlerin dürüstlük ilkesine uygun bir biçimde yapılmasını sağlayarak, seçim sürecinin güvenilirliğini temin eden bir süreçtir.⁶⁸

Oyların sayımı ve dökümü kamuya açık olarak yapılması da, seçmenin belirttiği iradenin sonradan değişimini engelleyen önemli bir ilkedir. Bu ilke de, gizli oy ilkesi gibi ülkemizde 1950 yılında kabul edilmiştir.⁶⁹ Türkiye’de, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, Seçim esasları başlıklı madde 2’de “*Oyların sayımı,*

⁶⁵ Bülent Özgül, *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi* (Isparta: Süleyman Demirel üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 56.

⁶⁶ Elisa Nurdan KOÇAK, *Türkiye’de Genel Seçimlerde Uygulanan Seçim Sistemleri ve Uygulamadaki Sorunlar*, (Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2019), 29.

⁶⁷ 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=298&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4> (Erişim 26.12.2025).

⁶⁸ Öngüç, *1912 Seçimleri: Demokratik Seçim İlkeleri*, 312.

⁶⁹ Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 90.

dökümü ve tutanaklara bağlanması açık olarak yapılır.” düzenlemesi ile oyların sayım ve dökümü, açık bir şekilde yapılacağını hükme bağlamıştır. ⁷⁰

1.2.2.10. Seçim Bölgesi

Ülkelerin toprak büyüklüğü, nüfus çokluğu, seçmen ile temsilci arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, seçim örgütlenmeleri vb. gereklilikler, seçimlerin yapılabilmesi için ülkenin farklı bölgelere ayrılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bölgelere *seçim çevresi* denir. Seçim çevreleri veya seçim bölgesi, her birinde belirli sayıda temsilcinin seçileceği ve belli sayıda seçmenin bulunduğu coğrafi alanlar olarak tanımlanır ve seçimlerin yapıldığı en küçük birim olarak kabul edilir.⁷¹

Seçim çevrelerinin oluşturulması, çok yönlü bir süreçtir. Bu süreç, hem seçilecek parlamento üye sayısının belirlenmesine dayanır, hem de seçmenlerin eşit bir şekilde temsil edilip edilmediğiyle ilgilidir. Ayrıca, seçim çevrelerinin genişliği veya darlığı, seçim sistemini etkileyebilir. Örneğin, dar bölge (*tek isimli seçim*) çoğunluk sistemini zorunlu kılabilir. Ayrıca, seçim çevrelerinin şekillendirilmesi, siyasi parti sayısını etkileyebileceği için, bir ülkenin parti sistemiyle de bağlantılıdır.⁷² Seçim bölgeleri, geniş seçim bölgesi, dar seçim bölgesi ve daraltılmış seçim bölgesi olarak üç ayrı şekilde uygulanabilmektedir.

1.2.2.10.1. Geniş Seçim Bölgesi

Geniş seçim bölgesi yönteminde, birden fazla temsilci seçildiği için adaylar, parti listeleri aracılığıyla seçmenlere duyurulur. Bu yöntemde, seçim çevresinden seçilecek temsilci sayısı kadar, seçime giren partilerin duyurduğu listelere göre seçmenlerin tercih yapması sağlanmaktadır. Bu sistemde ayrıca, farklı liste çeşitleri de bulunabilir. Örneğin, kapalı liste yönteminde, sadece partiler arasında bir yarış vardır ve seçmen, yalnızca istediği partiye oy verir. Serbest liste yönteminde de, parti adayları kendi arasında yarışmaya girdikten sonra diğer partilerin adaylarıyla yarışır. Serbest liste yönteminde, birden çok adaya oy verilebileceğinden bu yöntem *çok isimli seçim* olarak da adlandırılmıştır.⁷³

Geniş seçim bölgesi, birden fazla milletvekilinin seçildiği bölgeyi ifade etmektedir. Geniş çevre sisteminin benimsenmesi, şu sonuçları ortaya koyabilir; ilk

⁷⁰ 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun

⁷¹ Erdem, *Seçim Kanunlarının Düzenlenmesinde Temsilde Adalet*, 88.

⁷² Teziç, *Anayasa Hukuku*, 313.

⁷³ İba, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, 186.

olarak, bu sistemde, ulusal çevre sisteminden farklı olarak, çoğunluk sistemi de uygulanabilir. Diğer bir deyişle, çok partili bir siyasi yapıda, ulusal çevre sisteminde sadece nispi temsil mümkünken, geniş çevre sistemi, çoğunluk veya nispi temsil gibi herhangi bir temsil biçiminin uygulanmasına olanak tanır. Ayrıca, geniş çevre sistemi, ulusal seçim çevresine kıyasla, seçmen ile temsilci arasındaki ilişkinin daha yakın olmasını sağlayabilir. Türkiye'de, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un 3. Maddesine göre, geniş çevre sistemi esas alınarak, her il bir seçim bölgesi olarak kabul edilmektedir.⁷⁴

1.2.2.10.2. Dar Seçim Bölgesi

Dar seçim bölgesi, seçilecek temsilcilerin toplamı kadar, ülkenin seçim çevresine ayrılmasıdır. Her bir seçim çevresi için sadece tek temsilci seçilebilmektedir. Bu seçim sisteminin en önemli yönü, seçmen ile temsilcisi arasında güçlü bir ilişkinin kurulmasına sebep olmasıdır. Ancak, bu modelde *nispi temsil* sistemi uygulanmadığı için çoğunluk sistemleri tercih edilmektedir. Bu sistemin dezavantajlarından birisi şudur ki; sistemin uygulandığı bazı ülkelerde, örneğin İngiltere'nin genel seçimlerinde zaman zaman daha fazla oy alan bir partinin iktidar olmaması gibi durumların yaşanmasıdır.⁷⁵

Başka bir ifade ile Dar seçim bölgesi, seçim çevresinin sadece bir milletvekili seçecek şekilde düzenlenmesi anlamına gelir. Bu sisteme "*dar bölge*" veya daha teknik bir terimle "*tek isimli seçim*" denir. Bu durumda seçmenler, yarışan adaylardan yalnızca birine oy verirler. Dar çevre sisteminin benimsenmesinin iki önemli sonucu vardır: İlk olarak, seçmen ile seçilen arasındaki mesafe önemli ölçüde azalır. İkincisi, sadece bir temsilci seçilen seçim çevrelerinde nispi temsil uygulanamaz, bu yüzden dar çevre sistemi, İngiltere'deki tek turlu çoğunluk sistemi ya da Fransa'daki gibi iki turlu çoğunluk sisteminin kullanılmasına yol açar. Dar çevre sisteminin tercih edilmesi, kesinlikle bir siyaset tercihi meselesidir. Örneğin, Fransa'da iktidardaki siyasi parti, muhalefeti bölmek ya da zayıflatmak istediğinde dar çevre sistemini benimsemiştir. Ayrıca, seçim çevreleri daraldıkça, elitlerin veya hükümetin etkisi de giderek artar.⁷⁶

1.2.2.10.3. Daraltılmış Seçim bölgesi

Daraltılmış seçim bölgesi sistemi, karma seçim sisteminin bir parçası olarak, seçim bölgelerinin 5 ya da 6 milletvekili seçecek şekilde daraltılmasını ifade eder.

⁷⁴ Teziç, *Anayasa Hukuku*, 316.

⁷⁵ Aydoğdu, *Seçim Sistemleri ve Türkiye*, 33.

⁷⁶ Teziç, *Anayasa Hukuku*, 316-317.

Örneğin, Türkiye'de 600 milletvekili için, 120 seçim bölgesinde 5'er ya da 100 seçim bölgesinde 6'şar milletvekili çıkarması şeklinde daraltılmış seçim bölgesi düzenlenebilir. Bu durumda, seçim çevresinin kaç milletvekilinden oluşacağı önemli bir faktördür. Örneğin, her bölge 5 milletvekili seçiyorsa, ülke genelinde seçim barajı olmasa da, seçim çevresi barajına takılma riski ortaya çıkar. Seçim çevresi küçüldükçe, sistemin orantılılık oranı düşer; bu da, seçmenlerin yüzde 10'unu temsil eden bir partinin, 5 milletvekili çıkaran bir bölgede temsilci kazanamama ihtimalini artırır. Sonuç olarak, bir seçim çevresinde geçerli oyların beşte birini alamayan bir parti, milletvekili çıkaramayacaktır. Bu durum, daraltılmış seçim sisteminin büyük siyasal partilere daha fazla avantaj sağlayabileceğini gösterir.⁷⁷

1.2.3. Seçim Uyuşmazlıklarının Çözümü

Seçilecek adayların belirlenmesinin ardından yapılan genel seçimlerde, milletvekilleri seçildiklerine dair bir mazbata (*tutanak*) alırlar. Seçim tutanaklarına yapılacak itirazların hangi merci tarafından incelenerek karara bağlanıp sonuçlandıracağı, seçim hukukunun en temel sorunlarından biridir. Teorikte bu incelemenin amacı, yapılan seçimin yasalarla belirlenen kurallara uygunluğunun denetlenmesidir. Ancak pratikte, bu denetim sürelerinden politik faktörleri ayırtmak oldukça zor olabilir.⁷⁸

Demokratik seçimlerin en önemli koşullarından biri, seçimlerin yapıldığı süreçte ve oyların sayıldığı aşamada bir denetim mekanizmasının bulunmasıdır. Türkiye'de 1950 yılına kadar seçimlerde yargı denetimi uygulanmamaktaydı. Ancak 1950 yılında kurulan Yüksek Seçim Kurulu, 15 Mayıs 1950 seçimlerinde görev alarak, tek parti dönemindeki parlamentonun seçimleri yönetme ve denetleme yetkisini üstlenmiş ve özellikle seçim tutanaklarıyla ilgili yapılan itirazları karara bağlamıştır.⁷⁹

Seçim öncesi, sırası ve sonrasında bazı uyuşmazlıkların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu uyuşmazlıkların çözülme yöntemi ise seçim hukukunun en önemli meselelerinden birini teşkil eder. Buradaki ana hedef, seçim sürecinin hukuka uygunluğunun denetlenmesi ve herhangi bir uygunsuzluk varsa bunun düzeltilmesidir. Seçim tutanaklarının denetiminde iki farklı yöntem uygulanır. Birincisi, seçimle göreve

⁷⁷ Yılmaz, Battal. “Türkiye’de Güncel Dar ve Daraltılmış Bölge Bağlamında Seçim Sistemi Tartışmaları”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 21/2 (Aralık 2020), 425.

⁷⁸ Teziç, *Anayasa Hukuku*, 329-330.

⁷⁹ Bülent Daver, “Seçim Sistemi ve Anayasa Yargısı”, <https://www.anayasa.gov.tr/media/4820/daver2.pdf> (Erişim 25.12.2024).

gelen parlamentoya bu uyuşmazlıkları çözme yetkisini vermek; ikincisi ise, özel bir yargı organı tarafından seçim tutanaklarının incelenmesidir.⁸⁰

1.2.3.1. Seçim Uyuşmazlıklarına Yönelik Siyasal Çözüm

Seçim uyuşmazlıklarına yönelik siyasal çözümünün temelinde, yasama organının yargı organlarından bağımsızlığı ve parlamentonun egemenliği ilkesi bulunmaktadır. Bu sistemde, seçim uyuşmazlıklarının çözümü yasama meclislerine bırakılır. Her meclis, kendi üye seçimlerinin geçerliliğini doğrudan kendisi inceler ve karar verir. Yani, her meclis kendi üyesinin usulüne uygun seçilip seçilmediği konusunda karar verme yetkisine sahiptir. Bu denetleme usulü, seçim sistemleri içinde ilk uygulanan usul olma özelliğini taşımaktadır. İlk olarak Fransa’da milletvekili seçimlerinde usulsüzlük yapıldığı iddiası öne sürüldüğünde, Fransa meclisi bizzat kendisi seçim sonuçlarının denetlemesini yaparak karara bağlanıyordu. Bu usul Fransa’nı üç ve dördüncü cumhuriyet dönemlerinde uygulanmıştır. Türkiye’de de 1954 yılına kadar, seçim uyuşmazlıkları hakkında tek karar mercii meclisti.⁸¹

1.2.3.2. Seçim Uyuşmazlıklarına Yönelik Yargısal Çözüm

Adaylık başvurularından oy kullanmaya, oyların sayılmasından seçim sonuçlarının açıklanmasına kadar seçim sürecinde meydana gelen uyuşmazlıklar olması durumunda, hukuksuzluk iddialarının çözülmesi için yargı organlarının yetkili kılındığı bu ilkenin amacı, seçimlerin serbest ve dürüst bir şekilde yapılmasını sağlamaktır. Çünkü yargı denetimi bulunmayan bir sistemde, seçimlerin gerçekten özgür ve adil olup olmadığına dair her zaman bir şüphe ve belirsizlik söz konusu olabilir.⁸²

Diğer ifade ile seçim uyuşmazlıklarına yönelik yargısal çözümün temel özelliği, seçim uyuşmazlıklarına yönelik çözümün yargıya bırakılmasıdır. Çünkü milletvekilinin usulsüz şekilde seçilmesi ya da bir seçim işlemlerinin usulüne aykırı yapılması, özünde hukuka aykırılık iddiasını oluşturur. Bazı konuların hukukla bağdaşmadığına dair iddialarda bulunulduğu gibi, seçilerle ilgili uyuşmazlıkların çözümü de yargı mercilerine devredilebilir. Tarafsızlık ilkesi açısından, seçim uyuşmazlıklarının yargısal çözümü, meclislerin çözümüne kıyasla daha üst bir norm olarak kabul edilir. Seçim

⁸⁰ Teziç, *Anayasa Hukuku*, 329-330.

⁸¹ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, 796-797.

⁸² Turan, *Demokrasi, Seçim ve Seçim Sistemleri*, 109.

uyuşmazlıklarının yargısal çözüm yöntemi, önceki yöntemlere göre daha yeni olmakla birlikte giderek daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.⁸³

Ülkemizde, 1982 Anayasası Madde 79’da Seçimler, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılır, denmektedir. Seçim uyuşmazlıklarının yargısal denetimi ile ilgili, “ *Seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim konularıyla ilgili bütün yolsuzlukları, şikayet ve itirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin seçim tutanaklarını ve Cumhurbaşkanlığı seçim tutanaklarını kabul etme görevi Yüksek Seçim Kurulundur. Yüksek Seçim Kurulunun kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz.*”⁸⁴ düzenlemesi ile seçimlerin yargısal denetimi Yüksek Seçim Kurulu eliyle yapılacağını belirtmiştir.

İlk bakışta, uyuşmazlıkların çözümünün parlamentonun üstünlüğü ilkesine dayanarak Meclis’e bırakılması daha demokratik bir yaklaşım gibi görünebilir. Ancak, Meclis’in denetiminde siyasi tercihlerin devreye girmesi, Meclis üyelerinin tarafsız kalmalarının zorluğu ve seçimle ilgili uyuşmazlıkların çözülmesinin yargısal işlevle bağlantılı olması gibi sebepler, seçimlerin demokratikleşme sürecinde yargı yoluyla denetlenmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu durum, seçimlerden doğan uyuşmazlıkların çözümünün yargı organları tarafından yapılması gerektiği görüşünü güçlendirmiştir. Sonuç olarak, uyuşmazlıkların bağımsız ve tarafsız yargı organları tarafından çözülmesini sağlayan bir anlayışla, seçimlerin yargısal denetim ve yönetim altında yapılması ilkesi benimsenmiştir.⁸⁵

⁸³ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, 797-798.

⁸⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim 06.12.2024)

⁸⁵ Öngüç, *1912 Seçimleri: Demokratik Seçim İlkeleri*, 312.

İKİNCİ BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE SEÇİM SİSTEMİ

2.1. Seçim Sisteminin Temel İlkeleri

Temsili demokrasinin bir gereklilik olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, temsilci olma hakkını kimlerin ve nasıl kazanacağı soruları gündeme gelmiştir. Bu sorulara verilecek cevaplar, toplumların siyasi tercihleriyle doğrudan ilişkili olsa da, modern demokrasilerde bu konuda genel bir yaklaşım sergilemek mümkündür. Demokratik ülkelerde iktidarlar, halkın katıldığı seçimlerle belirlenir. Seçim, belirli bir süre için iktidara onay vermek, bu onayı yenilemek ya da geri almak gibi hukuki ve siyasi bir araçtır. Seçim sistemleri ise, halkın verdiği geçerli oyların, temsilciliklere dönüştürülmesi veya yönetimde karar alacak organların belirlenmesinde kullanılan teknik yöntemlerdir.⁸⁶

Modern demokrasilerde seçim sisteminin iki ana fonksiyonu vardır. İlk fonksiyon, halkın yönetime katılımını sağlamaktır. Bu fonksiyon, toplumun farklı görüşlerinin iktidara yansımaları mümkün kılar. İkinci fonksiyon ise hükümetin oluşmasını sağlamaktır. Yani seçimler sonucunda bir yönetim biçimi ortaya çıkar. Seçim sisteminin ilk yönü, seçim hukukunda "*adalet*" veya "*demokratik temsil*" ilkesiyle bağlantılı olarak ele alınırken, ikinci yönü ise "*istikrar*" ilkesine dayalı olarak değerlendirilir.⁸⁷

Seçim sistemlerinde başlıca iki ana hedef gözetilir. Bunlar *temsilde adalet* ve *yönetimde istikrarın* sağlanmasıdır. Her iki hedefte olumlu hedeflerdir. Bir seçim sisteminde, temsilde adalet ilkesini göz ardı edilemez. Çünkü temsili demokrasinin temelini oluşturan "*temsil*" kavramı, doğrudan "*adalet*" ilkesiyle bağlantılıdır.⁸⁸ Adaletin bir yansıması olan temsil, halkın farklı görüşlerinin eşit bir şekilde yönetimde yer bulmasını sağlar.

Türkiye'nin demokrasi tarihine bakıldığında bir birinden farklı birçok seçim sistemleri uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak uygulamaya çalışılan sistemlerin büyük

⁸⁶ Cengiz Arıkan - Onur Altınsu, "*Yönetimde İstikrar Arayışı Ekseninde İtalya'nın Seçim Sistemi Reformları*", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9/2, (2018), 610.

⁸⁷ Ceyhan Haydaroglu – Gülşah Çevik, "*Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Demokrasi ve Ekonomi İlişkisi Çerçevesinde İncelenmesi*", Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 2/1 (2016), 38.

⁸⁸ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, 817.

çoğunluğunda *temsilde adalet* ilkesinden ziyade, *yönetimde istikrarın* istendiği görülmektedir. Çok partili dönemlerdeki ilk seçimlerde, yönetimde istikrarı elde etmek için, liste usulü çoğunluk sistemi uygulanmış ve bu sisteme göre, bir seçim çevresindeki en çok oyu alan parti o bölgedeki temsilcilerin tamamını almaktadır. 1946, 1950, 1954, 1957 milletvekili seçimleri ve 1961 cumhuriyet senatosu seçimlerinde *yönetimde istikrar* adına, liste usulü çoğunluk sistemi uygulanmıştır.⁸⁹

2.1.1. Temsilde Adalet İlkesi

Temsilde adalet, seçmen iradesinin seçim sonucunda oluşan mecliste adaletli ve yüksek bir şekilde yansımaları sağlanmasıdır. Bu ilke, toplumdaki siyasi gücün dağılımı mecliste tam olarak görünür olmasını ve çok partili demokrasinin gereği olarak, siyasi partiler ile bağımsız adayların almış oldukları oy oranına göre mecliste temsil edilmelerini temin etmeyi amaçlar. Öyleyse *temsilde adalet*, seçimde kullanılan oyların, meclis yapısında dengeyi gözetecek şekilde yansıtılmasını ve bireysel tercihlerle ortaya çıkabilecek etkisizliği minimize etmeyi ifade eder. Temsilde adalet, aynı zamanda coğrafi bölgelerin, siyasi görüş farklılıklarının, cinsiyet, etnik köken gibi toplumsal yapının adil bir biçimde temsili şeklinde de şekillenebilir.⁹⁰

Temsilde adalet ilkesi, alınan oy oranına orantılı olarak temsilci seçilmesi prensibine dayanır. Başka bir deyişle, seçimde elde edilen oy miktarıyla doğru orantılı olarak temsilci seçilmesidir.⁹¹ Bu ilkenin hedefi, her oy sahibinin eşit şekilde temsil edilmesini sağlamaktır.

Temsilde adalet ilkesi, seçimlerdeki halk iradesinin, oluşacak parlamentoya en adil biçimde yansımaları sağlamayı amaçlar. Bu ilke, siyasi gücün parlamentoda doğru bir şekilde dağılmasını ve çok partili bir demokrasi içinde, halkın desteğini bulan siyasi partilerin ile bağımsız adayların, aldıkları oy oranlarına göre mecliste temsil edilmelerini garanti altına alır. Bu doğrultuda, temsilde adaletin, seçimdeki oyların meclisin yapısını oluştururken dengeli bir şekilde dikkate alınmasını ve bireysel tercihlerin olabildiğince dışlanmasını engellemeyi amaçlandığı söylemek mümkündür. Ayrıca, temsilde adalet,

⁸⁹ Ferhat Beşiroğlu, “*Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrarı Sağlamak -Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi*”, Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi, 7/2 (2023), 147.

⁹⁰ Erdem, *Seçim Kanunlarının Düzenlenmesinde Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar*, 28.

⁹¹ Hasan Buran, *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi* (Ankara: Siyasal Kitapevi, 2005), 48.

coğrafi bölgelerin, farklı siyasi görüşlerin, cinsiyetin, etnik kökenin ve diğer toplumsal faktörlerin de adil bir şekilde temsil edilmesi gerekliliğini ifade eder.⁹²

2.1.2. Yönetimde İstikrar İlkesi

Seçimlerin bir diğer temel işlevi, ülkeyi yönetecek hükümetlerin oluşturulmasıdır. Her bireyin istediği nihai hedefin, istikrarlı bir hükümetin kurulması olduğu tartışmasız bir gerçektir. Bu istikrar, büyük ölçüde uygulanan seçim sistemine bağlıdır. Seçim sistemi, parlamentodaki sandalye sayısını doğrudan etkilediği için, istikrarın sağlanabilmesi açısından parlamentodaki sandalye sayısının yeterli sayıda olması gerekir. Bu nedenle, seçim sistemleri istikrarın sağlanmasında kritik bir rol oynar.⁹³

İstikrar kelimesi Arapçadan gelir ve değişmeden ya da bozulmadan devam etmek, bir kararda ya da biçimde tutarlılık sağlamak anlamına gelir. Bu kavramı anlamak için, bir şeyin uzun bir süre boyunca sabit kalması ve sürekli bir şekilde aynı kalması gerektiği söylenebilir. Yani, istikrarlı bir şeyin, zaman içinde değişmeden varlığını sürdürmesi önemlidir.⁹⁴ *Yönetimde istikrar* ise, ülkeyi seçimlerden sonra yönetebilecek bir iktidarın ortaya çıkması ve bu iktidarın karar alma süreçlerinde parlamentoda yeterli çoğunluğa sahip olması olarak tanımlanabilir.⁹⁵ Bir başka deyişle hükümet veya yönetimde istikrar, ülkeyi yönetecek siyasi aktörün, yasaları hatta gerekirse anayasayı bile değiştirebilecek güçlü bir parlamento desteğine sahip olması, hükümet kurulabilmesi çoğunluğun sağlanabilmesi anlayışına dayanmaktadır.⁹⁶

2.2. Seçim Sistemleri

Seçim sistemleri, temsilcilerin veya yöneticilerin seçilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Ancak seçim sistemleri, yalnızca oyların sandalyelere dönüştürülmesini sağlayan bir teknik araç olması ile birlikte, seçim sistemlerinin siyasi bir yönünün de var olmasıdır ve bu siyasi yön genellikle teknik boyutlardan daha belirgin bir rol oynar. Her

⁹² Erdem, *Seçim Kanunlarının Düzenlenmesinde Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar*, 28.

⁹³ Selahaddin Eyyüp Ekmen - Muhammed Sabır Fırat, “*Seçim Sistemlerinin Hükümetlere Etkisi*”, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 7/2 (2007), 469. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/335587>

⁹⁴ Erdem, *Seçim Kanunlarının Düzenlenmesinde Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar*, 31.

⁹⁵ Hatice Derya Ormanoğlu, *Demokratik Sistemlerde Temsilde Adalet İlkesinin Gerçekleştirilmesi*, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2019), 75.

⁹⁶ Buran, *Seçim Sistemleri*, 48.

seçim sistemi, siyasi yaşam üzerinde farklı etkiler oluşturarak toplumun politik yapısını ve seçim süreçlerini şekillendirir.⁹⁷

Bir başka ifade ile seçim sistemi, bir toplumda yöneticilerin belirlenmesi için yapılan seçimlerde izlenen yol ile kuralların tanımlanmasıdır. Daha geniş bir çerçevede, seçim sistemi, seçilme ve seçme hakkı, adaylık koşulları, oy verme prosedürleri, seçim bölgeleri, seçim ilkeleri ve seçimlerin nasıl düzenlendiği, yönetildiği ve denetlendiği gibi birçok unsuru kapsar. Ancak daha dar ve teknik bir bakış açısıyla, seçim sistemi, seçmenlerin verdikleri oyların meclisteki sandalyelere (*temsilciliklere*) nasıl dönüştürüleceğini ya da hangi yöneticilerin seçileceğini belirleyen yöntemi ifade eder.⁹⁸

Nihayetinde, seçim sistemlerinin siyasi rejim üzerinde önemli etkileri olduğu söylenebilir. Ancak bu etkilerin hangi yönde olduğu konusunda çok farklı görüşler olduğundan kesin bir sonuca varmak oldukça zordur. Genelde, nispi temsil sistemi, *temsilde adalet* ilkesi ile uyumlu olduğu, bir turlu çoğunluk sistemi ise *hükümette istikrar ve etkinlik* ilkesi ile uyumlu olduğu söylenebilir. Ayrıca, nispi temsil ve iki turlu çoğunluk sistemleri ile çok partili sistem arasında bir bağ bulunduğu, bir turlu çoğunluk sistemi ile iki parti sistemi arasında ise belirli bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu konuda farklı görüşler bulunsa da, genellikle iki partili sistemlerin istikrarlı, etkili ve sorumlu demokrasilerle ilişkili olduğu, buna karşılık nispi temsil ve çok partili sistemlerin ise istikrarsız, etkinlikten yoksun ve kalitesi düşük demokrasilerle ilişkilendirildiği gözlemlenmektedir.⁹⁹

Bugün, seçim sistemleri iki ana ilkeye dayanmaktadır: birincisi adalet, ikincisi ise istikrardır. İdeal olarak, her iki ilkenin de seçim sistemlerinde bir arada bulunması beklenir, ancak bunun sağlanması zordur ve büyük ölçüde tercih edilen seçim sistemine bağlıdır. Seçimlerde yaygın olarak kullanılan sistemler; çoğunluk sistemi, nispi temsil sistemi ve karma sistemdir. Çoğunluk sistemi, genellikle siyasi istikrarı sağlamayı hedeflerken, nispi temsil sistemi adaletin sağlanmasına öncelik verir. Karma sistemlerde ise, her iki sistemin özellikleri bir arada bulunabilir ve bazen çoğunluk sistemi, bazen de

⁹⁷ Tunç, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, 161.

⁹⁸ Yavuz Atar, *Türk Anayasa Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 11. Baskı, Eylül 2017), 217.

⁹⁹ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, 822.

nispi temsil sistemi daha belirgin bir şekilde öne çıkabilir.¹⁰⁰ Çoğunluk, nispi temsil ve karma seçim sistemlerine aşağıda yer verilecektir.

2.2.1. Çoğunluk Sistemi

Çoğunluk sistemleri, en temel anlamıyla en fazla oy alan adayın seçildiği bir hesaplama yöntemidir. Bu sistemler, oyların adaletli bir şekilde dağıtılmasından ziyade, hükümetin kurulmasına yönelik bir galip belirlemeye odaklanır. Çoğunluk seçim sisteminin dört olumlu yönünün olduğu söylenebilir. Bunlar;¹⁰¹

- 1- Çoğunluk sistemleri, istikrarlı bir yönetim sağlamaya yardımcı olur,
- 2- Parti parçalanmasını azaltarak, iki partili sistemin lehine işler,
- 3- Seçmenlerle temsilciler arasında doğrudan bir bağ kurulmasını sağlar,
- 4- Seçilmiş görevlilerin kalitelerini yükseltmeleridir.

Bir seçim türü olarak çoğunluk sistemi, dünya genelinde çeşitli ülkelerde kullanılan ve temsili demokrasilerin temel araçlarından biridir. Bu sistem, seçmenlerin oylarını kullanarak belirli bir aday veya partinin seçim bölgesinde çoğunluğu elde etmesini amaçlar. Çoğunluk sistemi, en fazla oy alan adayın veya partinin kazandığı bir seçim yöntemi olarak tanımlanabilir. Bu sistemde, seçmenler genellikle tek bir aday veya parti için oy kullanır ve en fazla oy alan aday veya parti, ilgili seçim bölgesinde galip gelir. Çoğunluk sistemleri, temsili demokrasilerde iki biçimde uygulanır. Bunlar tek turlu seçim sistemi ve iki turlu seçim sistemidir.¹⁰²

2.2.1.1. Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Tek turlu çoğunluk sistemi, bir seçim çevresinde seçime katılanlardan en çok oyu alan liste ya da aday, seçimi kazanmış olduğu bir yöntemdir. Bu seçim yöntemi, hükümette istikrarı sağlamayı amaçlayan ve bunu en fazla başaran yöntemdir. Aynı zamanda temsilde adaleti en fazla bozabilen bir yöntem veya sistemdir. Temsilde adaleti bozma eğilimi, çok partili ya da çok adaylı siyasal sistemlerde daha da artar. Bu seçim sistemi, tek partili siyasal sistemde uygulanması için daha uygundur. Basit çoğunluklu seçim sistemi, o ülkede geçerli olan siyasal parti sistemine ve siyasi partilerin aldıkları oy

¹⁰⁰ Bülent Özgül, “Seçim Sistemlerinin İstikrara Etkisi Bağlamında Türkiye’deki Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Seçimlerinin İstikrarsızlık Potansiyeli”, 23.

<https://www.researchgate.net/publication/365266244>

¹⁰¹ Tunç, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, 138.

¹⁰² Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, 803.

oranlarına göre değişen olumsuz yönleri de vardır. En olumlu yönü, uygulanmasının ve sonuç alınmasının oldukça kolay olmasıdır.¹⁰³

Diğer bir ifade ile tek turlu çoğunluk sisteminde, kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğunu sağlayan aday/adaylar seçimi kazanmaktadır. Sistemde adayın seçilmesi için belirli bir oy oranına ulaşmasına gerek yoktur, sadece diğer adaylardan daha fazla oy alması yeterlidir. Bu sistemde, seçmenlerin sadece bir defa oy kullanması yeterli olduğundan ve seçim bir oylama veya bir turda tamamlandığı için sisteme “*tek turlu çoğunluk sistemi*” denmektedir. Burada genellikle seçmenler, oylarının boşa gitmemesi için büyük iki partiye oy verirler ve bu durum siyasi hayatta bu iki partinin egemenliğini pekiştirir. Dolayısıyla, üçüncü bir partinin iktidar yarışına dâhil olması zordur. Tek turlu çoğunluk sisteminde, çoğunluğu elde etmek genellikle daha kolay olduğundan, siyasi istikrar sağlanması daha muhtemeldir ve parlamentoda hükümetin kurulması için gereken çoğunluk çoğu zaman kolaylıkla elde edilir.¹⁰⁴

Tek turlu çoğunluk sistemi, basit çoğunluk sistemi olarak ta adlandırılmaktadır. Bu sistemde, seçime katılan aday (*dar bölge ve tek isim*) veya liste (*listeli ve geniş bölge*), hangisi en fazla oy alırsa, onun seçimi kazanması esasına dayanan bir sistemdir. Yani bu sistemde, en yüksek oyu alan aday veya liste, doğrudan seçimi kazanmış olur. Türkiye’de, 1946-1960 arası geniş bölge, tek turlu çoğunluk sistemi uygulanmıştır.¹⁰⁵

Tek turlu çoğunluk sistemi uygulamada iki şekilde yapılmaktadır. Bunlar, tek isimli tek turlu çoğunluk sistemi ve listeli tek turlu çoğunluk sistemidir.

2.2.1.1.1. Tek İsimli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Tek isimli tek turlu çoğunluk sistemine, dar bölge sistemi ya da İngiliz sistemi de denen bu sistem, Amerika Birleşik Devletleri’nde uygulanmaktadır. Bu sistemde, halk, sadece tek temsilci seçtiğinden, seçim bölgeleri küçük ölçeklidir. Bu sistemin özelliği, seçim bölgesinde kabul edilen oyların basit çoğunluğunu alan adayın seçim kazanmasıdır. Burada, seçmenlerin çoğunluğunun seçilen adaya oy vermemesi önemli değildir. Sistemin işleyişi şu şekilde özetlenebilir: Seçim bölgesindeki geçerliliği kabul olan oyların basit çoğunluğunu alan aday seçilmiş demektir. Yani seçim bölgesinde en fazla

¹⁰³ Buran, *Seçim Sistemleri*, 56-57.

¹⁰⁴ Ferhat Uslu - Name Turhan, “*Seçim Sistemleri ve Parti İçi Demokrasi: Kısa Bir Analiz*”, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 6 (Temmuz 2020), 323-334.

¹⁰⁵ Keskinsoy, *Anayasa Hukuku ve Türk Anayasa Hukuku*, 106.

oy alan aday, seçilmiş olur. Bu tür oylamanın sonuçları, seçmen çoğunluğunun oy vermediği adaya rağmen geçerli sayılır.¹⁰⁶

Tek isimli tek turlu çoğunluk sistemlerinde, seçim çevresi oldukça küçüldüğünden, halk sadece bir temsilci seçebilmektedirler. Bir seçim bölgesinde kullanılan ve geçerliliği kabul edilen oyların basit çoğunluğunu elde eden kişi seçilmiş kabul edilir. Çok basit bir yapıya sahip olan bu sistem, genellikle büyük partilerin mecliste çoğunluğu elde etmesini sağlar. Çünkü büyük partiler, aldıkları oy oranından daha fazla milletvekilliği kazanırken, orta ölçekli ve küçük partiler, aldıkları oy oranlarının çok altında milletvekilliği kazanır. Bu durumda, büyük partiler daha avantajlı konuma geçmesine neden olur. Çoğunluk sisteminin amacı da tek parti çoğunluğuna dayalı güçlü iktidarların ortaya çıkmasını sağlamaktır. Bu seçim sisteminde seçmenler genellikle iki büyük partiden birini desteklemek yoluna gidebilmektedir. Örneğin,¹⁰⁷ bir seçim bölgesinde üç adayın yarıştığını varsayalım:

Aday-A 4.770, Aday-B 4.850, Aday-C 3.750 oy almışsa bu durumda, Aday-B en fazla oyu aldığı için seçimi kazanmıştır.

2.2.1.1.2. Listeli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Bu seçim sisteminin tek isimli tek turlu çoğunluk sisteminden farkı, ülkenin seçim çevrelerine ayrılmasıyla gerçekleşir ve her çevreden birden fazla temsilci seçilir. Bu nedenle, sistem bazen *geniş bölge çoğunluk sistemi* olarak adlandırılmaktadır. Seçim bölgesinde, seçime katılacak aday sayısı çok daha olduğundan, her partinin, seçilecek milletvekili sayısı kadar adayı belirlenir, daha sonra bir liste şeklinde seçmenlere sunulur. Adaylar liste halinde belirlendiğinden, seçmenler genellikle adayları tanımazlar; bunun yerine, daha çok partilerin ideolojik çizgilere ve sunduğu programlara bakarak oylarını verirler. Ayrıca, seçme yöntemlerine göre oy verme şekli de farklı olabilir. Bu nedenle seçmen sabit liste, tercihli liste veya karma *liste* yöntemlerinden birini tercih edebilirler. Bu farklı yöntemler, seçmenlerin oylarını nasıl kullanacaklarını belirler.¹⁰⁸

Sabit (*bloke*) liste sisteminde, seçmenler, partilerin oluşturduğu listeyi değiştirmeden, yalnızca listeyi onaylayarak oy kullanırlar. Bu durumda, seçim çevresindeki ilk turda en fazla oyu alan parti, listesinde bulunan tüm adaylar seçilmiş olur ve bunun için herhangi bir ek koşul aranmaz. Karma liste sisteminde ise durum biraz daha

¹⁰⁶ Teziç, *Anayasa Hukuku*, 333.

¹⁰⁷ Atar, *Türk Anayasa Hukuku*, 219.

¹⁰⁸ Aydoğdu, *Seçim Sistemleri ve Türkiye*, 55.

karmaşıktır. Seçmenler, verilen listeyi değiştirme hakkına sahiptirler. Yani, seçmenlerin listede yer alan adaylardan bazılarını çıkarıp, yerine başka partilerden veya bağımsız adaylardan isimler ekleyebileceği anlamına gelir. Bu tür sistemde seçim tek turda yapılır. Karma sistemde, ilk turda en yüksek oyu alan parti seçimi kazanmaktadır. Fakat sabit ya da tercihli liste yöntemi kullanılıyorsa, o partiye ait listedeki tüm adaylar seçilmiş sayılır.¹⁰⁹

2.2.1.2. İki Turlu Çoğunluk Sistemi

İki turlu çoğunluk sistemi, ikinci oylama sistemi olarak da bilinir. Bu sistemde, tıpkı tek turlu çoğunluk sisteminde olduğu gibi, seçim çevreleri ya dar bölge olarak belirlenir ve her çevreden sadece bir aday seçilir, ya da liste usulü çoğunluk sistemiyle en fazla oyu alan parti, listesindeki tüm adaylarla birlikte seçimi kazanır. İlk oylamada bir parti, oyların yarısından fazlasını almışsa, o parti seçim kazanmış olur. Ancak, eğer ilk oylamada hiçbir aday çoğunluğu sağlayamazsa, ikinci bir oylama yapılır. Bu sebeple, bu sisteme "*iki turlu çoğunluk sistemi*" denir. İkinci oylama, ilk turda en fazla oyu alan iki parti arasında yapılır ve sonuçta en çok oyu alan parti seçimi kazanır. Bu sistemde, tek üyeli çoğunluk sistemi gibi istikrarlı bir hükümet kurulması mümkündür. Temsilde adalet açısından, ikinci oylama fırsatı sunduğu için, ikinci turda çoğunluğun desteğini kazanan parti seçimi kazanabilir ve bu durum, daha az oyunun boşa gitmesine yol açar. Bu bakımdan, tek turlu çoğunluk sistemine göre daha adil bir yöntemdir. Ancak, bu sistemin bir dezavantajı, küçük ve zayıf partilerin temsil şansını neredeyse imkânsız hale getirmesidir; bu da temsilde adaletsiz bir yön olarak görülmektedir.¹¹⁰

Bu çoğunluk sistemine göre, seçimlerde yer alan partilerin ya da adayların bölgesinde kazanabilmesi için, kullanılmış geçerli oyun mutlak çoğunluğunu (*yani geçerli oyun yarısından bir fazlası*) almaları gerekmektedir. Eğer ilk turda böyle bir çoğunluk sağlanamazsa, bir süre sonra ikinci tur seçimleriyle seçim sonuçları belirlenmektedir. Bu ikinci tur seçimine, birinci turda en çok oy alan, parti veya iki aday katılabilir. Ayrıca, belirli bir oy oranına ulaşan diğer adaylar ve partiler de bu ikinci tura dâhil olabilirler. Seçimin ikinci turunda, mutlak çoğunluk şartı aranmaz; sadece en fazla oyu alan parti veya aday seçimi kazanmaktadır. İki turlu sistemin, tek turlu çoğunluk

¹⁰⁹ Aydoğdu, *Seçim Sistemleri ve Türkiye*, 56.

¹¹⁰ Şükrü Nişancı - Abdülkadir Özdemir, "*Dünyada Uygulanan Seçim Sistemleri Işığında Türkiye için Alternatif Seçim Sistemi Önerileri*", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21/2 (2017), 727. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/34503/425109>

sistemine kıyasla, temsilde adalet ilkesine daha fazla uygunluk gösterdiği değerlendirilebilir.¹¹¹

Bu sistem, tek isimli iki turlu çoğunluk sistemi ve listeli iki turlu çoğunluk sistemi olarak iki başlıkta incelenebilir.

2.2.1.2.1. Tek İsimli İki Turlu Çoğunluk Sistemi

Tek isimli iki turlu seçim sisteminde, adayın birinci turda seçilebilmesi için, iki tane şartın yerine getirilmesi gerekir. İlk olarak, adayın seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu (*oyların yarsından fazlası*) alması gerekir. İkinci olarak, o bölgedeki toplam seçmen sayısının *dörtte biri* ($1/4$ 'ü) kadar oy alması gerekmektedir. İkinci koşul, katılım oranının düşük olduğu durumlarda adayın sadece çok az oyla seçilmesini engellemek amacıyla ortaya konulmuştur. Eğer birinci turda bu iki şartı sağlayamayan adaylar varsa, bunlar ikinci tura (*balotajda*) kalan adaylar olarak adlandırılır. Bir hafta sonra da ikinci tur seçimi gerçekleştirilir. İkinci turda ise, adayın ya da adayların seçilebilmesi için basit çoğunluk yeterlidir, yani en fazla oyu alan aday seçimi kazanır. Adayların ikinci tura geçebilmesi için, ilk turda belirli bir oy oranına ulaşmaları gerekmektedir. Örneğin, Fransa'da adayın ikinci tura geçebilmesi için, seçmenlerin en az %12,5'ine denk sayıda oylarının olması gerekir. Eğer bu oranı sadece bir aday geçebilmişse, o zaman en fazla oyu alan ikinci aday da ikinci tura katılmaya hak kazanır. Eğer birinci turda adaylar hiçbiri %12,5'lik oranı elde edemezse, o zaman en fazla oyu alan iki aday, ikinci tura geçer ve seçim bu adaylar arasında yapılarak sonuçlanır. Bir örnekle aşağıda açıklayalım;¹¹²

Örnek: 118.400 geçerli oy kullanılan bir seçim çevresinde milletvekili seçimleri için yedi aday yarışıyorsa, adayların ikinci tura geçebilmesi için belirli bir oy oranına ulaşmaları gerektiğini hesaplamak gerekir. Fransa örneğinden hareketle, adayın ikinci tura kalabilmesi için seçmenlerin en az %12,5'idan oy alması gerektiği belirtilmişti. %12,5'lik oy orana göre 118.400 seçmenin %12,5'i 14.800'dür. Bu durumda, her adayın ikinci tura geçebilmesi için en az 14.800 oy alması gerekecektir. Seçimlere katılan yedi adayın aşağıda belirtilen sayıda geçerli oyları aldıklarını var sayalım;

Aday1 22.400, Aday2 19.300, Aday3 12.040, Aday4 15.750, Aday5 16.950, Aday6 17.010 ve Aday7 14.950 oy almıştır.

¹¹¹ Aydoğdu, *Seçim Sistemleri ve Türkiye*, 57-58.

¹¹² Teziç, *Anayasa Hukuku*, 336-337.

Geçerli oyların toplamı 118.400 olduğundan, adaylardan hiç biri 59.201 olan oyların mutlak çoğunluğuna sahip olmadıkları için, ikinci tur seçimlere gidilecektir. Fakat 3. ve 7. adaylar, seçmenlerin % 12.5'ne denk gelen asgari 14.800 oyu elde edemedikleri için ikinci tur seçimlerine katılamazlar. İkinci tur seçimlerine katılma hakkını elde edenler Aday1, Aday 2, Aday4, Aday5 ve Aday6'dır. Bu iki türlü seçimin özelliği, seçim programları hemen hemen aynı olan partilerin seçim öncesi anlaşarak ittifak yapmalarına olanak sağlayabilmesidir. Bu anlaşmalar aynı zamanda iktidar ortaklığını doğurur. Bu nedenle seçim ittifakı yapan partiler birbirinin lehine bu ikinci turda seçimlerden çekilme kararı verebilmektedir.

İlk tur seçimlerinden sonra bir hafta içinde yapılacak olan ikinci tur seçimde, aynı bölgede bu defa kullanılan geçerli oyların sayısı 105.250 olsun. Adaylar sırasıyla, Aday1 32.200, Aday2 28.250, Aday4 23.950, Aday5 17.750 ve Aday6 2.800 oy aldıklarını var sayalım. İkinci tur seçimlerinde, bir adayın seçilebilmesi için oyların basit çoğunluğu hesaba katıldığından, Aday1 seçilmiş sayılır.¹¹³

2.2.1.2.2. Listeli İki Turlu Çoğunluk Sistemi

Listeli iki turlu çoğunluk sistemi, geniş bölge çoğunluk sisteminin bir türüdür ve oyların mutlak çoğunlukla (*geçerli oyların yarısından bir fazlası*) hesaplandığı bir seçim yöntemidir. Bu sistemde, bir listeyi kazanmak için yalnızca *basit çoğunluk* yeterli değildir. Bir listenin ilk turda seçimi kazanabilmesini gerektiren oy miktarı, geçerli sayılmış oyların yarısından fazlasının o listenin almış olması gerekmektedir. Bazı durumlarda ise, geçerli oyların salt çoğunluğu bir şart aranmasının yanı sıra, o seçim çevresindeki seçmen sayısının dörtte birine denk gelecek bir oy oranına ulaşılması da şart koşulabilir. Şayet birinci turda hiçbir parti bu mutlak çoğunluğu sağlayamazsa, ikinci tura geçilir. Son turda ise en çok oy alan parti, listesinin bütün adaylarıyla birlikte seçilmiş olmaktadır.¹¹⁴

Listeli iki turlu çoğunluk sisteminde, *temsilde adalet* ilkesi genellikle ikinci planda tutulmaktadır. Ancak, bu sistemde, ilk turda salt çoğunluk arandığından, listeli bir turlu sisteme göre daha adaletlidir. Çoğunlukçu sistemlerinin tipik özelliği olarak, yüksek katılımın sağlandığı seçimlerde yalnızca bir partiden tüm adayların seçimi kazanması, temsilde adaleti zedeleyebilir. Ancak, bir bölgedeki tüm temsilcilerin kazanılması için

¹¹³ Teziç, *Anayasa Hukuku*, 337.

¹¹⁴ Çirkin, *Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar*, 41.

yalnızca basit çoğunluğa sahip olmak, ilk turda mutlak çoğunluk aranarak uygulanan listeli iki turlu seçim sistemine göre, daha fazla adaletsizlik içerdiği söylenebilir. Çünkü listeli tek turlu seçim sistemi, %30 gibi düşük bir oy oranıyla bir partinin tüm temsili elde etmesine olanak tanımaktadır. Oysa listeli iki turlu seçim sisteminde, bir listenin kazanılabilmesi için ilk turda en az %50 oy alması gerekmektedir. Bu sistemin olumsuz yanı, ilk turda mutlak çoğunluk sağlanamazsa, ikinci turda en fazla oyu alan adayın kazanmasıdır. Bu da temsil edilmeyen oyların yüksek olduğu seçim sonuçlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.¹¹⁵

2.2.2. Nispi (Orantılı) Temsil Sistemi

Orantılı temsil olarak da adlandırılan nispi temsil sistemleri, partilerin aldıkları oy yüzdelere göre mecliste temsil edilmesini sağlayan bir sistemdir. Nispî temsil sistemi adalet ilkesine dayanır. Çoğunluk sistemlerinden farklı olarak, nispî temsil sistemlerinde her seçim çevresinden birden çok milletvekili seçilebilmektedir. Çünkü bu sistem, seçim çevresi itibarıyla her zaman çok isimlidir, geniş bölgedir, liste usulü ile uygulanmaktadır. Seçim çevresinin genişliği nedeniyle partilerin parlamentoda güçleri oranında temsil edilmesi daha kolaylaşır. Bu sistemde, her seçim çevresinden birden fazla milletvekili seçilir ve bu milletvekilleri, partilerin hazırladığı listelerdeki sıralamaya göre belirlenir.¹¹⁶

Nispi temsilin temel amacı, siyasi partilerin seçimlerde elde ettiği oy miktarına göre temsil edilmesinin sağlanmasıdır. Bu sistemde, nispi temsil zorunlu olarak bir liste seçimi olduğundan partiler belirli sayıda adayın yer aldığı listeler hazırlar ve bu listeler üzerinden seçimlere katılırlar. Bu sayede, partiler aldıkları oy oranına göre mecliste temsil edilmiş olurlar.¹¹⁷

Nispi temsil sistemi, seçime girme hakkı olan her siyasal partinin oyları oranında mecliste temsil edilmeyi amaçlayan sistemdir. Bir seçim çevresinde toplam geçerli oyların, seçilecek milletvekili sayısına bölünerek, her milletvekiline gerekli olan oy miktarı belirlenir. Bulunan rakam, basit seçim sayısını yani çevre seçim sayısı veya seçim kotasını belirler. Belirlenen sayıya, “*Hare kotası*” da denilmektedir.¹¹⁸

¹¹⁵ Çirkin, *Temsilde Adalet ve yönetimde İstikrar*, 42.

¹¹⁶ Hikmet Sami Türk, “*Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih*”, *Anayasa Yargısı*, 22/1 (2006), 84. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anayasayargisi/issue/52006/678179>

¹¹⁷ Jean-Marie Cotteret, Claude Emeri, Çev. Ahmet Kotil, *Seçim Sistemleri* (Yüzyıl Kitaplığı İletişim Yayınları), 47.

¹¹⁸ İba, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, 187.

Örnek; 194.700 geçerli oyun kullanılmış olduğu ve 6 milletvekili çıkaracak bir seçim çevresinde 5 parti seçime girmiş olsun. Buna göre; A-Partisi 65.850, B-Partisi 53.220, C-Partisi 32.730, D-Partisi 24.150 ve E-Partisi 19.750 oy almış olsunlar. Bu durum da milletvekillikleri dağılımları şu şekilde olur;

Seçim kotası = geçerli oy sayısı/çıkarılacak milletvekili sayısı

Seçim kotası = 194.700/6 = 32.450'dir.

Parti Adı	Oy Dağılımı	Milletvekili Sayısı	Artık Oylar
A-Partisi	65.850/32.450	2	950
B-Partisi	53.220/32.450	1	20.770
C-Partisi	32.730/32.450	1	280
D-Partisi	24.150/32.450	0	24.150
E-Partisi	19.750/32.450	0	19.750
Toplam	194.700	4	65.900

Bu durumda, artık oylar nedeni ile 65.900 oy ve 6 milletvekilliğinden 2 milletvekilliği açıkta kalmış, D ve E partileri seçim kotası altında oy aldıklarından milletvekili çıkaramamışlardır. İşte artık oylardan dolayı milletvekilliği boşa kalmaması için nispi seçim sistemlerinde, tam nispi temsil sistemi ya da seçim çevresi düzeyinde nispi temsil sistemi kullanılmaktadır.¹¹⁹

Nispi temsil ile çoğunluk sistemi arasındaki en temel fark şudur: Nispi temsil sistemi, oyların sandalyelere orantılı bir şekilde dağılmasını sağlamayı amaçlarken, çoğunluk sistemi en fazla oyu alan aday veya listeye tüm sandalyeleri verir. Bu nedenle, nispi temsil sistemi seçmenleri belirli bir bölgede yoğunlaşmaya zorlamazken, çoğunluk sistemi seçmen tercihlerinin belirli bir yönde şekillenmesine yol açma eğilimindedir.¹²⁰

Nispi temsil sistemini uygulayan ülkeler çok partili siyasal hayatın ortaya çıkmasına ve sistemin uygulanabilirliğine katkı sağlamıştır. Ancak ülkenin çok partili sistemsel varlığı, yalnızca seçim sistemine bağlanamaz. Seçim sistemleri, toplumdaki var olan bölünmeleri ve farklılıkları siyasi arenaya taşıyabilir. Fakat homojen bir toplumda nispi temsil sistemi olsa bile çok partili bir sistemin ortaya çıkma olasılığı düşüktür. Diğer taraftan, ideolojik farklılıklar, sosyal ayrışmalar ve etnik-kültürel bölünmelerin bulunduğu bir toplumda ise, çoğunluk sistemi kullanılsa bile iki partili bir sistemin

¹¹⁹ Atar, *Türk Anayasa Hukuku*, 225.

¹²⁰ Tunç, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, 135.

yerleşmesi zor olur. Nispî temsil sistemi, küçük partilerin de parlamentoda temsiline imkân vermektedir. Çünkü partinin aldığı oy yüzdesi kadar milletvekili çıkarmasını sağlamaktadır.¹²¹ Nispi (*orantılı*) temsil sistemi, uygulanma şekillerine aşağıda yer verilmiştir.

2.2.2.1. Tam (Ulusal Düzeyde) Nispi Temsil

Tam nispi temsil sistemi, ülkede tek bir seçim çevresinin olduğu kabul edilen sistemdir. Meclisteki bütün milletvekilleri, ülkenin yani ulusal seçim çevresinden seçilir. Ulusal seçim çevresinden çıkan milletvekili sayısı parlamentodaki sandalyelerin toplamına eşittir. Bunun için, seçimlere giren her parti, parlamento üye sayısı kadar aday göstererek, ülke genelinde aldığı oy oranına göre milletvekili çıkarır. Ulusal seçim kotası, kullanılmış toplam geçerli oyun, seçilecek milletvekili sayısı ile bölünerek hesaplanır. Belirlenen kota, partilerin mecliste, ülke genelinde aldığı oy oranıyla milletvekili çıkararak temsil edilmesini sağlar. Bunun için bir örnek verelim.¹²²

Örnek: A- Ülkesinde toplam seçilecek milletvekili sayısı 500 ve geçerli kullanılan oy sayısı: 30.287.500 olsa;

Seçim kotası = geçerli oy sayısı/toplam milletvekili sayısı

Seçim kotası = 30.287.500/500 = 60.575 olacaktır.

Seçime 5 parti girmiş ve aldıkları geçerli oylar şu şekilde olsun;

AB-Partisi 6.120.100, BC-Partisi 9.300.050, DE-Partisi 5.100.150, FG-Partisi 3.200.300, KL-Partisi 6.566.900 oy almış olsunlar.

Bu partilerin çıkarmış oldukları vekil sayısı şu şekilde olur:

Partinin sahip olacağı milletvekili sayısı = alınan geçerli oy sayısı/seçim kotası

AB-Partisi: 6.120.100/60.575= 101

BC-Partisi: 9.300.050/60.575= 154

DE-Partisi: 5.100.150/60.575= 84

FG-Partisi: 3.200.300/60.575= 53

KL-Partisi: 6.566.300/60.575= 108 milletvekili çıkarmış olurlar.

¹²¹ Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, 114.

¹²² Dönmez, *Anayasa Hukuku*, 150.

2.2.2.2. Seçim Çevresi Düzeyinde Nispi Temsil

Seçim çevresi düzeyinde nispi temsil sisteminde, her parti seçim çevresinde çıkaracağı milletvekili sayısı kadar aday gösterir. Seçmenler, partilerin sundukları listedeki adaylara oy verdikten sonra partiler, aldığı oy oranına göre temsilci çıkarmış olurlar. Sistemin işleyişi şu şekilde gerçekleşir: Partilerin kaç milletvekili çıkaracağı belirlenirken birkaç aşama takip edilir. İlk aşamada seçim kotası hesaplanır. Bu kota, bir seçim bölgesinde kullanılan geçerli oyların, o bölgeden çıkarılacak milletvekili sayısına bölünmesiyle bulunur. Partilerin kendi seçim çevrelerinde aldığı oylar, hesaplanan seçim kotasına bölünerek, her partinin çıkaracağı milletvekili sayısı belirlenir. Ancak bazı partiler seçim kotasının altında kalabilir veya aldıkları oylar seçim kotasının tam katı olmayabilir, bu da bazı oyların artmasına yol açar. Sonuç olarak, bazı milletvekilliği payları dağıtılamaz durumu görülebilir. Örneğin,¹²³

Beş milletvekili çıkaran ve dört partinin katıldığı, 120.375 oyun geçerli sayıldığı bir seçim bölgesinde **seçim kotası** $120.375/5 = 24.075$ 'tir.

Partilere göre alınan oylar aşağıdaki gibi olsun;

AB Partisi 47.250, BC Partisi 32.750, CD Partisi 21.855, DE Partisi 18.250 oy almıştır. Bun göre;

AB Partisi: $47.250/24.075 = 1$ Milletvekili, artık oylar ise 23.175

BC Partisi: $32.750/24.075 = 1$ Milletvekili, artık oylar ise 8.675

CD Partisi: $21.750/24.075 = 0$ Milletvekili, artık oylar ise 21.750

DE Partisi: $18.250/24.075 = 0$ Milletvekili, artık oylar ise 18.250'dir.

Görüldüğü üzere seçimin sonuçlanmasıyla, beş kontenjanından üçü boş kalarak, oylardan 55.555 artmıştır. Bu kalan oylara, artık oylar denir.

Nispi temsil sisteminin, artık oyların paylaştırılmasına göre dört değişik usulü vardır. Bunlar; en büyük artık, en kuvvetli ortalama, milli bakiye ve d'Hondt' usulleridir.

2.2.2.2.1. En Büyük Artık Usulü

En büyük artık usulü sisteminde, seçim sonuçları değerlendirilirken birkaç belirli adım takip edilir. İlk olarak, bir seçim bölgesinde geçerli oyların toplamı hesaplanır ve bu toplam, o bölgeden seçilecek milletvekili sayısına bölünür. Bu işlemle, her bir seçim

¹²³ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, 809.

bölgesi için gerekli olan oy sayısı belirlenir. Diğer bir yol, bir partinin aldığı oyların, bölge seçim sayısına bölünmesi işlemidir. Tüm partiler için bu hesaplama tek tek yapılır, sonuçta hangi partinin kaç milletvekilliği kazanacağı belirlenir. Her parti, bu işlemde elde edilen bölüm sayısı kadar milletvekilini doğrudan kazanmaktadır. Başka bir yol ise, milletvekilliğinin ilk dağıtım işleminden sonra açıkta kalan milletvekilliklerine göre oyların dağıtılmasına geçilir. Bu işlemde, partilerin bölme işleminde kalan oy sayıları büyükten küçüğe doğru sıralanır. Kalan oylar, bölge seçim sayısından daima küçüktür. Çünkü bölme işleminin sonunda kalan sayı, her zaman bölen sayıdan küçük olur. Bu sıralama, açıkta kalan milletvekilliklerinin adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamak için yapılır. Örnek olarak, seçim çevresinde üç milletvekili kontenjanı açıkta kalmışsa; bu üç kontenjan, en büyük artık oylara sahip olan partilere paylaştırılır. Sonuçta, o seçim bölgesinde vekilliklerin partilere dağıtımı gerçekleştirilmiş olur. Örneğin,¹²⁴

Toplamda 7 milletvekili çıkarılması istenen bir seçim çevresinden, geçerli kullanılan oyların sayısı 356.250' olsun. AB, BC, CD, DE ve EF partileri olmak üzere 5 parti, seçime girmiştir. Partiler aşağıdaki gibi;

AB Partisi 132.700, BC Partisi 92.770, CD Partisi 64.975, DE Partisi 39.755, EF Partisi 22.425 oy almış olsunlar.

Bulunacak Çevre Seçim Sayısı: $352.625/7=50.375$ 'dir.

Bu hesaplamaya göre, ilk aşamada partilerin kazandıkları milletvekili sayısı ile artık oy sayıları aşağıdaki şekilde olur:

AB Partisi: $132.700/50.375 = 2$ milletvekili ve kalan oy 31.950

BC Partisi: $92.770/50.375 = 1$ milletvekili ve kalan oy 42.395

CD Partisi: $64.975/50.375 = 1$ milletvekili ve kalan oy 14.600

DE Partisi: 39.755 Milletvekili alamadığı için kalan oy 39.755

EF Partisi: 22.425 Milletvekili alamadığı için kalan oy 22.425'tir

İlk durumdan sonra, toplam 7 milletvekilliğinden dört milletvekili dağıtılmış, üç milletvekili kontenjanı boşta kalmıştır. Artık oyların partilere göre, büyükten küçüğe sırasıyla yazıldığında durum aşağıdaki gibi olur:

¹²⁴ Akyıldız, *Demokrasinin Sayılarla Sınavı*, 136.

BC Partisi 42.395, DE Partisi 39.375, AB Partisi 31.950, EF Partisi 22.425, CD Partisi 14.600 oy açıkta kalmıştır. Bu durumda kalan üç milletvekili dağılımı şöyle olur; BC Partisi 1, DE Partisi 1, AB Partisi 1 Milletvekili almış olurlar.

Sonuç olarak en büyük artık oy sisteminde, partilerin toplam altıkları milletvekili sayıları aşağıdaki gibi olur. AB Partisi 3, BC Partisi 2, CD Partisi 1 ve DE Partisi 1 tane Milletvekili alırken, EF Partisi ise Milletvekilliği alamamıştır.

Bu sistemde, seçim çevresinin büyüklüğü, seçilecek milletvekili sayısı ile doğru orantılıdır. Yani seçim çevresinin büyük olması, çıkarılacak milletvekili sayısını arttıracığından kalan oylarda azalacaktır. Bu durumda en çok artık oy bırakan partilere, açıkta kalan milletvekilliklerinin dağıtımı yapılır. Sonuçta parlamentoda temsil edilmeyen oylarda azalma gerçekleşmiş olur. Ancak seçim çevresi daraltıldıkça, mecliste temsil edilmeyen oyların sayısı artar. Genel olarak, tam nispi temsil sistemlerinde, seçim çevrelerinin geniş tutulması koşuluyla, *temsilde adalet* büyük oranda gerçekleştirilebilir.¹²⁵

2.2.2.2.2. En Kuvvetli (En Yüksek) Ortama Usulü

En kuvvetli ortalama usulünde, partilerin aldığı oyların ilk dağılımı sonucunda kazandıkları temsilci sayısına 1 sayısı eklenerek bulunan sayıya bölünür. Bu işlem sonucunda elde edilen sayılar büyükten küçüğe doğru sıralanır. Açıkta kalan milletvekillikleri sırasıyla bu sayıların ait olduğu partilere dağıtılır. Bunu aşağıda bir örnekle açıklayalım.¹²⁶

Örnek: Toplamda 6 milletvekili çıkarılması istenen bir seçim çevresinden, geçerli kullanılan oyların sayısı 356.250’olsun. AB, BC, CD, DE ve EF partileri olmak üzere 5 parti, seçime girmiştir. Partiler, AB Parti: 132.700, BC Partisi 92.770, CD Partisi 64.975, DE Partisi 39.755, EF Partisi 22.425 oy almış olsunlar.

Bulunacak Çevre Seçim Sayısı: $352.625/7=50.375$ ’dir.

Bu hesaplama göre, ilk aşamada partilerin kazandıkları milletvekili sayıları aşağıdaki şekilde olur:

AB Partisi: $132.700/50.375 = 2$

BC Partisi: $92.770/50.375 = 1$

¹²⁵ Akyıldız, *Demokrasinin Sayılarla Sınırı*, 136-137.

¹²⁶ Dönmez, *Anayasa Hukuku*, 153.

CD Partisi: $64.975/50.375 = 1$

DE Partisi: $39.755 = 0$ Milletvekili

EF Partisi: $22.425 = 0$ Milletvekili almıştır.

İlk durum sonrası, toplam 6 milletvekilliğinden dört milletvekili dağıtılmış, 2 milletvekili açıkta kalmıştır. Kalan milletvekillikleri ikinci durumda şu şekilde dağıtılır:

AB Partisi: $132.700/3 (2+1) = 44.233$

BC Partisi: $92.770/2 (1+1) = 46.385$

CD Partisi: $64.975/2 (1+1) = 32.488$

DE Partisi: $39.755/1 (0+1) = 39.755$

EF Partisi: $22.425/1 (0+1) = 22.250$

Bu durumda geriye kalmış 2 milletvekili için, en yüksek ortalamaya göre partilerin alacağı milletvekili şöyle olur:

Birinci en yüksek 46.385 ortalama ile BC Partisine 1 milletvekili,

İkinci en yüksek 44.233 ortalama ile AB Partisine 1 milletvekili düşer.

Sonuç olarak partilerin çıkardıkları milletvekili sayıları, AB Partisi 3, BC Partisi 2, CD Partisi 1, DE Partisi ve EF Partisi Milletvekili alamamıştır.

2.2.2.2.3. Ulusal Artık (Milli Bakiye) Usulü

Ulusal artık usulünde seçim sayısının bulunması için, siyasi partilerin tüm seçim bölgelerinde, aldıkları geçerli toplam oyların, parlamentoya toplam seçilecek milletvekili sayısına bölünme işlemi yapılır. Böylece, seçim bölgelerinin tamamında bulunan bu seçim sayısı kullanılır. Partilerin her seçim bölgesinde aldıkları geçerli oyların bu seçim sayısına bölündükten sonra, her parti o bölgeden ne kadar milletvekili çıkaracağı hesaplanmış olur. Bu sistemde ki amaç, nispi temsili sistemini tam olarak uygulamak ve her milletvekili ve temsil ettiği seçmen sayısının eşit olmasını sağlamak, partilerin ise oy kaybını engellemektir. Fakat bu sistemin en büyük dezavantajı, ülke genelindeki tüm seçim sonuçlarının beklenmesi gerektiği için gecikmelere yol açmasıdır.¹²⁷

Milli bakiye yönteminde, seçim kotası sonradan belirlenmekte ve seçilecek temsilci sayısı yasayla önceden açıklanmaktadır. Bu durum değişmez tek sayı

¹²⁷ Teziç, *Anayasa Hukuku*, 344.

yönteminden farklıdır. Her seçim bölgesindeki oylar merkezi bir yerde toplanır ve seçilecek temsilci sayısına bölünerek seçim sayısı hesaplanır. Partiler, aldıkları oyları bu seçim sayısına oranlayarak milletvekili çıkarabilirler. Bu sistemde seçim sayısı ancak tüm oylar toplandıktan sonra belirlenmesi gerektiği için zaman kaybı yaşanabilir. Ayrıca, bu yöntem artık oylar sorununu da beraberinde getirmektedir.¹²⁸

2.2.2.2.4. d'Hondt Usulü

d'hont usulü, nispi seçim sisteminin, artık oy ve belli olmayan temsilci sorunlarını önleyen yöntemlerinden biridir. Bu sistemin birçok farklı türü ve kullanım şekli vardır. Klasik yöntemde, bir seçim çevresinde siyasi parti listelerinin aldıkları oylar önce bire, ardından 2, 3, 4, 5... ve gerekirse çıkarılacak temsilci sayısına kadar bölünür. Ortaya çıkan rakamlar büyükten küçüğe sıralanır ve çıkarılacak temsilci sayısına kadar gidilerek temsilcilikler belirlenir. Ancak, bağımsız adaylar bu bölme işlemine dâhil edilmezler. Çoğu ülkede olduğu gibi, ülkemizde de bu yöntem uygulanmakta ve diğer yöntemlerin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu seçim usulünü aşağıda bir örnekle açıklayalım.¹²⁹

Örnek: Beş temsilcinin seçileceği bir seçim bölgesinde beş parti seçime katılmış ve 233.247 geçerli oy kullanılmıştır. Partilerin aldıkları geçerli oylar; AB Partisi 76.220, BC Partisi 53.300, CD Partisi 48.205, DE Partisi 30.320, EF Partisi 25.200 olsun.

Elde edilen oylar, sırasıyla 1, 2, 3, 4 ve 5'e bölündükten sonra ortaya çıkan sayılar şöyledir:

Parti Adı	1	2	3	4	5
AB Partisi	76.220	38.110	25.407	19.055	15.244
BC Partisi	53.300	26.650	17.767	13.325	10.660
CD Partisi	48.206	24.103	16.069	12.052	9.641
DE Partisi	30.320	15.160	10.107	7.580	6.064
EF Partisi	25.200	12.600	8.400	6.300	5.040

Görüldüğü üzere d'Hondt usulü ile yapılan seçimde oylar büyükten küçüğe doğru sıralandığında, AB Partisi 2, BC Partisi 1, CD Partisi 1, DE Partisi 1, EF Partisi ise Milletvekili çıkaramamıştır.

¹²⁸ TBMM Kütüphanesi, *Seçim Seçim Sistemleri*, 54.

¹²⁹ Buran, *Seçim Sistemleri*, 78.

2.2.3. Karma Seçim Sistemleri

Karma seçim sistemleri, hem nispi temsil hem de çoğunluk sistemlerinin belirli kurallara göre aynı anda kullanıldığı seçim yöntemleridir. Bu tür karma sistemleri en belirgin şekilde uygulayan ülkeler Almanya ve Fransa'dır.¹³⁰

Çoğunluk sistemi ve nispi temsil sisteminin olumsuzluklarını ortadan kaldırmak için, bu iki sistemin birleşimiyle birçok karma sistem oluşturulabilmektedir. Daha önce de değinildiği gibi, bir ülkede seçim sistemlerinde hangisi kabul edilirse edilsin genellikle iktidar sahiplerinin iktidarda kalma mücadelesini içeren ve ulaşılmak istenen siyasi amaçla yakından ilgilidir. Bu nedenle, her iki sistemden, yani nispi temsil ile çoğunluk sistemlerinden alınacak unsurlarla bir karma sistem oluşturmak zor değildir. Bu konuda varılmak istenen sınırları zorlayarak birçok karma sistem ortaya konabilir.¹³¹

Bazı ülkeler, çoğunluk ve nispi temsil sistemlerinin avantajlarını bir arada kullanarak, bu sistemlerin dezavantajlarını dengelemeyi amaçlayan karma seçim sistemleri geliştirmiştir. Karma sistemler, genellikle iki seçim yönteminin birleşimiyle oluşturulur. Bu yöntemlerde dar bölge çoğunluk sistemi ve nispi temsil sistemi birlikte uygulanır. Sandalyelerin bir kısmı çoğunluk sistemiyle, diğer kısmı ise nispi temsil sistemiyle dağıtılır. Bu oran %50-%50 olabileceği gibi, farklı oranlar da uygulanabilir. Karma sistem, iki seçim yönteminin sonuçlarının ya birbirine bağlı olarak ya da bağımsız bir şekilde uygulanabilmesiyle farklılık gösterir. Bu yöntemlerden biri "*orantılı karma üye sistemi*", diğeri ise "*paralel sistem*" olarak bilinir.¹³²

Karma seçim sisteminde, seçmenler genel olarak bir oylarını bulundukları dar bölge için, diğer oylarını ise ülke geneli için olmak üzere, iki oy kullanmaktadırlar. *Orantılı karma üye sisteminde*, nispi temsil sistemine göre dağıtılacak sandalyeler, çoğunluk sistemiyle kazanılan sandalye sayıları göz önünde bulundurularak, bu iki sistemin arasındaki adaletsizliği telafi etmek amacıyla paylaşılır. Bu nedenle, genellikle orantılı sonuçlar elde edilir. *Paralel sistemde* ise, nispi temsil bileşeni, çoğunluk

¹³⁰ Selçuk Karaman, "*Parti ve Seçim Sistemi İle Hükümet Sistemi İlişkileri*" (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2021), 101.

¹³¹ Teziç, *Anayasa Hukuku*, 353.

¹³² Umut Üzmez, "*Türkiye'de Yerel Seçim Sistemi Sorunları ve Yeni Bir Model Önerisi*" (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Doktora Tezi, 2020), 35.

sisteminin yol açtığı adaletsizliği telafi etmez. Sandalyelerin bir kısmı çoğunluk sistemine, diğer kısmı ise nispi temsil sistemine göre bağımsız olarak dağıtılır.¹³³

Ayrıca karma seçim sistemlerinin tipik bir örneği olan çift barajlı kontenjan uygulamalı d'Hondt sistemi, Türkiye'de 10 Haziran 1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ile kabul edilmiştir. Ancak, 1995 yılında yapılan değişiklikle *kontenjan milletvekilliği* uygulaması kaldırıldığından, ülkemizde uygulanan seçim sisteminin karma niteliği de ortadan kalkmış ve orantılı temsil sistemine geri dönmüştür.¹³⁴

2.3. Türkiye’de Seçim Sistemi

Seçim sistemi, halk tarafından temsilcilerin (*yöneticilerin*) seçilmesi için kullanılan teknik bir yöntemi ifade eder. Lakin seçim sistemleri sadece oyların sandalyelere dönüştürülmesini sağlayan teknik yöntemlerden ibaret değildir. Görünüşte tamamen teknik bir durum olmakla birlikte, seçim sistemlerinin düzenlenmesinde siyasi eğilimin ağır bastığı denebilir. Tüm seçimle ilgili sistemler, siyaset hayatı üzerinde farklı sonuçlara sebep olduğu söylenebilir.¹³⁵

Seçim sistemleri belirleyici bir niteliğe sahip olduklarından, ülkedeki siyasal örgütlenmeler ve gelişmeler üzerinde büyük bir etkiye neden olurlar. Çünkü bu sistemler, seçim sonuçlarını doğrudan meclise veya parlamentoya ve dolayısıyla hükümete yansıtarak, ülkedeki parti sayısını, örgütlenme biçimlerini ve bu partiler arasındaki ilişkileri şekillendirir. Böylece, ülkenin siyasal düzeninin gelişim yönünü belirlemiş olurlar. Bu bakımdan siyaset, devlet yönetimini ve işleyişinin tamamını ilgilendiren bir kavramdır ve seçimler de demokratik toplumlarda, devleti yönetme meşruiyetinin elde etme yoludur. Bu açıdan, siyaset ile ülkede uygulanan seçim sistemleri arasında sıkı bir bağın olması normal bir sonuçtur. Seçim sistemlerine buradan bakıldığında, siyasal tercih olduğu için siyasal yaşamda da etkilidir.¹³⁶ Türkiye’de yönetimin parlamenter sisteme geçiş aşaması olarak kabul edilen 1876 Kanun-u Esasi dönemi ile Cumhuriyet dönemi anayasalarında seçim sistemi konularına aşağıda değinilecektir.

¹³³ Üzmez, *Türkiye’de Yerel Seçim Sistemi*, 35.

¹³⁴ İba, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, 189.

¹³⁵ Hasan Tunç - Faruk Bilir - Bülent Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, 5. Baskı, 2014), 161.

¹³⁶ Özgül, *Seçim Sistemlerinin İstikrara Etkisi*, 29.

2.3.1. 1876 Anayasasına (Kanun-u Esasi) Göre Seçimler

23 Aralık 1876 tarihli Kanun-i Esasi, Osmanlı Devleti'nin ilk anayasasıdır ve 119 maddeden oluşan bu Anayasa, çift meclis sistemini benimsemiştir. Heyet-i Ayan ve Heyet-i Mebusundan oluşan bu çift meclise Meclis-i Umumi denmiştir. Bu meclis Yasama organı niteliğinde görev yapmıştır. Meşrutiyet yönetiminin temelini oluşturan Kanun-i Esasi, meclisin kuruluşu, işleyişi ve yetkilerini belirlemiş, aynı zamanda bireylerin hukuki ve siyasi durumlarına dair esasları içermektedir. Parlamento, temsili sistemin ve muhalefetin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.¹³⁷

1876 Anayasasına göre seçim sistemi kanun ile düzenlenmesi ön görülmüştür. 1876 Anayasasının seçimle ilgili 66. Maddesinde seçim sisteminin icrası özel kanunla belirleneceğini belirtmiştir. Ancak seçim kanununu yapabilmek için milletvekillerinin seçilmesi gerektiğinden anayasa metni hazırlanırken bir yıl yürürlükte kalan ve seçimin nasıl yapılacağı ile ilgili Talimat-ı Muvakkate adlı talimat 28 Ekim 1876' da yürürlüğe girmiştir. 1876'daki ilk seçim ile 1877'deki ikinci seçimler *Talimat-ı Muvakkate* 'ye göre yapılmıştır. Bu talimata göre, seçim sistemi en fazla oy alan adayın seçildiği basit çoğunluk sistemi uygulanmaktaydı. 1876 Anayasası (*Kanun-u Esasi*), temsili demokrasinin öncelikli ilkelerinden olan milletin temsili ilkesini açık bir şekilde kabul etmiştir.¹³⁸

Heyet-i Ayan üyeleri, padişah tarafından atanır ve ömürleri boyunca bu görevde kalırlardı. Ayan Meclisi'nin üye sayısı, Anayasa'ya göre Meclis-i Mebusan'ın üçte birini geçemez. Ayan Meclisi üyesi olabilmek için;

- *Devlete önemli hizmetlerde bulunmuş olmak,*
- *Herkesin güvenini kazanmış olmak,*
- *Kırk yaşını doldurmuş olmak* gereklidir.

Heyet-i Mebusan üyeleri ise, iki dereceli bir seçimle halk tarafından seçilirdi. Eğer Meclisi Mebusan padişah tarafından feshedilirse, bu tarihten itibaren altı ay içinde yeni seçim yapılır ve Meclis yeniden toplanır. 1876 Anayasası, Mebusan Meclisi seçimleriyle ilgili olarak bu temel düzenlemeleri getirmiştir. Bunlar şöyledir;¹³⁹

¹³⁷ Kapdan, *Türkiye'de Parlamento Seçimleri*, 36.

¹³⁸ Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku* (Bursa: Ekin Basım Yayın, 4. Baskı, Haziran 2021), 53.

¹³⁹ TBMM Kütüphanesi, *Seçim Seçim Sistemleri*, 69-70

- Her 50 bin erkek Osmanlı vatandaşı 1 milletvekili seçecektir.
- Seçimler 4 senede bir gizli oyla yapılacaktır.
- Milletvekili seçilebilmek için şu koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir:
 - a) Osmanlı vatandaşı olmak
 - b) 30 yaşını bitirmiş olmak,
 - c) Türkçe bilmek,
 - d) Devlet memuru olmamak,
 - e) Yabancı bir devletin hizmetinde olmamak,
 - f) Seçim zamanında bir kimsenin hizmetinde bulunmamak,
 - g) İflas etmişse itibarını yeniden kazanmış olmak,
 - h) Kısıtlanmasına karar verilmişse, bu karar kaldırılmış olmak,
 - i) Yabancı devlet vatandaşı iddiasında bulunmamak,
 - j) Medeni haklardan mahrum olmamak,
 - k) Seçildiği yöre halkından olmak.
- Seçimlerle ilgili kurallar daha sonra bir yasayla düzenlenecektir.

Anayasa, seçimlerle ilgili bu genel hükümleri içermekle beraber, bu hükümler seçimlerin hemen yapılarak parlamentonun toplanasını sağlayıcı nitelikte değildir. Zira Anayasanın maddede 66'da belirtildiği gibi seçimlerin yürütülmesine ait kurallar ve işlemler bir yasayla düzenleneceği hükmü konulmuştur.

2.3.2. 1921 Anayasasına (Teşkilât-ı Esasiye Kanunu) Göre Seçimler

İstanbul'un işgal edilip Meclisin dağıtıldığı 16 Mart 1920 tarihinden itibaren, Ankara'da yeni bir Millet Meclisi'nin toplanmasını için harekete geçilmiştir. Bu amaçla illere bir tebliğ gönderilerek, olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanması için seçim yapılması kararlaştırılmıştır. 19 Mart 1920'de yayımlanan bu tebliğin seçim ile ilgili hükümleri ise şunlardır;¹⁴⁰

1- Bu meclis için seçilecek olanlar yine intihab-ı Mebusan Ka nununun aradığı şartlara uyacaklardır.

¹⁴⁰ TBMM Kütüphanesi, Seçim Seçim Sistemleri, 82-83.

2- Seçimde livalar esas alınacaktır.

3- Her livadan 5 üye seçilecektir.

4- Seçim her livada aynı günde yapılacaktır.

5- Seçim gizli oyla ve mutlak çoğunluk yöntemine göre olacaktır.

6- Meclis üyeliği için her fırka, zümre ve cemiyet aday gösterebilecektir.

Bu tebliğe göre, seçim yöntemi açısından bir değişiklik olduğu görülmektedir. Daha önce basit çoğunluk yöntemiyle yapılan seçimler, artık mutlak çoğunluk esasına göre yapılacaktır. Bu tebliğde belirtilen esaslar doğrultusunda gerçekleşen seçimlerde 337 milletvekili seçilmiştir. Seçilen milletvekilleri, Ankara'da 23 Nisan 1920'de toplanarak İlk Türkiye Büyük Millet Meclisini açmış ve anayasa metni hazırlayarak, 1921 Anayasasını kabul etmiştir. 1921 Anayasası, 23 maddeden ve 2 bölümden oluşmakta olup, 1876 Kanuni Esasi ve yabancı ülke anayasalarına kıyasla çok daha kısa ve klasik anayasa tekniğine uygun değildir. Anayasa kabulünden sonra, genel seçim niteliği taşımayan, sınırlı oy kullanılan, iki dereceli seçim ve mutlak çoğunluk ilkesine dayanan seçimler yapılmış ve böylece olağanüstü yetkilere sahip bir meclis seçilmiştir. 1921 Anayasası, seçilme ve seçme şartlarına yer vermemekle birlikte, seçimlerle ilgili olarak getirdiği temel düzenlemeler aşağıda sıralanmıştır.¹⁴¹

- Büyük Millet Meclisi il halkı tarafından seçilmiş üyelerden oluşmaktadır.

- Seçimler 2 senede bir yapılacaktır.

- Yeniden seçilmek mümkündür.

- Yeni seçime olanak bulunmadığı durumda, toplantı süresi 1 sene için uzayabilir.

Kurucu meclis ürünü olan 1921 Anayasası, kurucu iktidar tarafından hazırlanan bir anayasadır. 1921 Anayasası, meclis hükümet sistemi ve güçler birliği ilkesi benimsemiştir. Devletin tüm güçleri Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde toplanmış ve yasama ile yürütme yetkilerinin Türkiye Büyük Millet Meclisine ait olduğu kabul edilmiştir. Bu anayasada, meclis hükümeti modeli kabul edilmiş olup, millet adına egemenliğin kullanılması yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tekeline alınmıştır. Egemenliğin ulusa ait olduğu; bu egemenlik Türkiye Büyük Millet Meclisi eliyle

¹⁴¹ TBMM Kütüphanesi, *Seçim Seçim Sistemleri*, 82-83.

kullanacağı ile ilgili hükümler Anayasaya konulmuştur. Meclis hükümeti modelinde, yürütme (*icra vekilleri*) organı doğrudan Meclis üyeleri arasından, Meclis tarafından seçilir. Aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi denetimine tabi olan İcra vekillerinin başkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanıydı. 1921 Anayasası, Türk tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları içinde, en yumuşak ve en kısa olan anayasa, 1921 Anayasasıdır. Bu nedenle, genel hükümler bakımından çerçeve anayasa olarak kabul görmektedir. Anayasada meclis seçimlerinin, her iki yılda bir yapılacağı ve vekillerin yeniden seçilebileceği, seçimlerin bir yıl uzatılabileceği ve vekillerin ise tüm milleti temsil edeceğini belirtmiştir.¹⁴²

29 Ekim 1923 tarihinde, 1921 Anayasasına "*Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Tavzihen Değiştirilmesine Dair Kanun*" ile yeni hükümler eklenmiştir. Yapılan eklemelerle, daha önce anayasada benimsenen meclis hükümeti sistemi, parlamenter sisteme doğru evrilmiştir. Yeni şekli ile kanunun birinci maddesinde "*Türkiye Devletinin şekli hükümeti, cumhuriyettir*" hükmü yer almıştır. Birinci maddeye istinaden 10. maddede, "*Türkiye Reisicumhuru, Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyeti Umumiyesi tarafından ve kendi âzası meyanından bir intihap devresi için intihap olunur. Vazifei Riyaset yeni Reisicumhurun intihabına kadar devam eder. Tekrar intihap olunmak caizdir.*"¹⁴³ şeklindeki düzenleme ile Cumhurbaşkanı'nın seçimi usulü belirlenmiş ve Cumhurbaşkanı Meclis Genel Kurulunca, bir seçim dönemi için meclis üyeleri arasından seçilmekteydi. Mevcut Cumhurbaşkanı, yeni cumhurbaşkanı seçilene kadar görevine devam etmekteydi.

Cumhurbaşkanlarının tekrar seçilme imkânı vardı. Ayrıca, yapılan değişiklikle de hükümetin kuruluş biçimi madde 12'de "*Başvekil Reisicumhur tarafından ve Meclis âzası meyanından intihap olunur. Diğer vekiller Başvekil tarafından gene Meclis âzası arasından intihap olunduktan sonra heyeti umumiyesi Reisicumhur tarafından Meclisin tasvibine arz olunur. Meclis hali içtimada değil ise keyfiyeti tasvip Meclisin içtimasına talik olunur.*"¹⁴⁴ şeklinde düzenleme yapılmış, buna göre, Başbakan Meclis üyeleri arasından Cumhurbaşkanı'nca, Bakanları ise Başbakan Meclis üyeleri arasından seçildikten sonra, Cumhurbaşkanı bakanlar kurulunu Meclis'in onayına sunardı. Şayet Meclis toplanmamışsa, onay için Meclis toplanana kadar bekleneyeceği hükmü konulmuştur. Daha

¹⁴² Keskinsoy, *Anayasa Hukuku ve Türk Anayasa Hukuku*, 144-145.

¹⁴³ 1921 Anayasası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1921-anayasasi/> (Erişim 03.01.2025)

¹⁴⁴ 1921 Anayasası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1921-anayasasi/>

önce 1921 Anayasasında kabul edilen meclis hükümeti sistemine dayalı olarak bakanların birer birer meclisçe seçilmesi kuralı değiştirilmiş ve parlamenter hükümet sistemine daha uygun bir hükümet kurma modeli benimsenmiştir. Bu önemli değişiklikle bakanlar, başbakan tarafından atanacağı için, uyumlu bir şekilde bakanlar kurulunun çalışması sağlanmıştır.¹⁴⁵

2.3.3. 1924 Anayasasına (Teşkilât-ı Esasiye Kanunu) Göre Seçimler

1924 Anayasası, 20 Nisan 1924'te Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilerek, 23 Nisan 1924'te yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 1924 Anayasasının, meclis hükümeti ile parlâmenter rejim arasında karıma bir sistem kurduğu söylenebilir. Gerçekten Anayasada, her iki hükümet şekline uygun özellikler yer almaktadır.¹⁴⁶

a) 1924 Anayasasının meclis hükümetini andıran yönleri:

- *Türk Milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve Millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır.*
- *Yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisinde belirir ve onda toplanır.*
- *Meclis, Hükümeti her zaman denetleyebileceği ve düşürebileceği halde, Hükümetin meclisi feshetme yetkisi yoktur.* Hükümete fesih yetkisi tanınması önerisi, Anayasa görüşmeleri sırasında uzun tartışmalara konu olduktan sonra, reddedilmiştir.

b) 1924 Anayasası, şu yönleriyle de parlamenter sistemi andıran yönleri:

- *Hükümetin kurulması konusunda parlamenter sisteme uygun bir model kabul edilmiştir.*
- *Meclis yasama yetkisini kendi kullandığı halde, yürütme yetkisini ancak Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu eliyle kullanabilir.* Bu maddeye göre, yürütme yetkisi teorik olarak Mecliste bulunmakla beraber, Meclisin yürütme işlemlerini doğrudan yapabilmesi mümkün değildir. Bu sistem literatürde, “*kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı*” sistemi olarak adlandırmıştır.

1924 Anayasası, emlak sahibi olmak ve vergi vermek şartıyla, seçme hakkını engellememiş, buna karşın sadece erkeklere seçme ve seçilme hakkını vermişti. Yani

¹⁴⁵ Serap Yazıcı, *Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, 2013), 115.

¹⁴⁶ Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 28-29.

kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmemişti. 1924 Anayasasına seçimler konusunda aşağıdaki hükümler konulmuştu:¹⁴⁷

1- Türkiye Büyük Millet Meclisi, *halk tarafından seçilmiş, meclis üyelerinden oluşmaktadır.*

2- 18 yaşını dolduran Türk vatandaşı erkekler, *seçme hakkına sahiptir.*

3- 30 yaşını doldurmuş Türk vatandaşı erkekler, *milletvekili seçilebilir.*

4- Milletvekili seçilebilmenin şartları ise şunlardır:

- *Yabancı bir devletin hizmetinde bulunmamak,*

- *Dolandırıcılık, sahtekârlık, emniyeti ihlal etmek, iflas ve hileli gibi suçlardan hüküm giymemiş bulunmak ve kısıtlılık halinde olmamak*

- *Yabancı ülke vatandaşı olmamak,*

- *Medeni haklardan yasaklı olmamak,*

- *Türkçe okuma ve yazmayı bilmek.*

5- *Dört yılda bir Milletvekili seçimleri yapılır ve süresi dolanlar yeniden seçilebilirler.*

1924 Anayasasına göre seçimler dört yılda bir yenilenme hükmü olmasına karşın, 1927'den 1946'ya kadar yapılan seçimlere yalnızca tek bir parti girdiğinden bu döneme, *Tek Partili Seçimler Dönemi* denmiştir. 1924 ve 1930'da kısa süreli, etkinlikleri olamayan çok partili döneme geçiş denemeleri haricinde, 1946 yılına kadar Türkiye'de Tek Partili sistem hüküm sürmüştür. Tek Partili sistem, ülkede sadece bir partinin olduğu ve iktidarın da bu partinin elinde bulunduğu bir sistemdir.¹⁴⁸

1924 Anayasasına göre seçim dönemleri, 1923-1943 yıllar arası tek partili dönem, 1946-1960 yılları arası ise iki partili dönem olarak ikiye ayrılabilir. 1924 Anayasası döneminde yapılan seçimler, iki dereceli ve çoğunluk yöntemine göre gerçekleştirilmiştir. Nüfus artışına bağlı olarak milletvekili sayılarında da artışlar olmuştur. 1927'den 1946'ya kadar olan seçimlerde, iki dereceli ve çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Bu dönemde 1927,

¹⁴⁷ TBMM Kütüphanesi, *Seçim Seçim Sistemleri*, 85.

¹⁴⁸ Şener Turan - Nezihe Ülkü Eren, “Türkiye’de Seçim Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme”, (Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 2/2, Haziran 2022), 57. www.kyesosyalbilimlerdergisi.com , (Erişim 17.08.2023)

1931, 1935, 1939 ve 1943 yıllarında toplam beş seçim olmak üzere, iki Dereceli Adi Çoğunluk Sistemi ile gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁹

Türkiye'de 1950-1960 yılları arasında yapılan üç seçimde de, liste usulü çoğunluk sistemi kullanılmıştır. Uygulanan sistemde, bir seçim bölgesinde birden fazla milletvekili seçileceği için, partiler adaylarını belirleyerek, listelerini oluşturmaktaydı. Liste usulü çoğunluk sistemi uygulandığı için, bir çevrede en çok oy alan parti, o seçim çevresindeki tüm milletvekilliklerini kazanırdı. Ancak, bu sistemin temsilde adaletsizliğe yol açtığı eleştirileri nedeniyle bu seçim sistemi sona erdirilmiştir.¹⁵⁰

2.3.4. 1961 Anayasasına Göre Seçimler

1961 Anayasası ve ardından çıkarılan temel yasalar, siyasal sistemimizde köklü değişikliklere neden olmuştur. Bu düzenlemelerin içinde seçimler, parlamento ve siyasal partiler ile ilgili konular da yer almaktadır. 1961 Anayasası'na göre parlamento, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olmak üzere iki meclisten oluşmaktadır. Ancak bu iki meclisle birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisinde seçilmemiş üyeler olarak, Milli Birlik Komitesi üyeleri, Cumhuriyet Senatörleri ve eski Cumhurbaşkanı da yer almaktaydı. Meclisin 450 üyesi, Cumhuriyet Senatosunun ise 150 senatörü vardı. 1961 Anayasası döneminde 450 milletvekilliği seçimleri için; 1961, 1965, 1969, seçimleri ile 1973 ve 1977'de yapılan erken seçimler olmak üzere, toplamda beş seçim yapılmıştır. 1961 seçimleri barajlı *d'Hondt tercihli oy yöntemine* göre yapılmıştır. Yapılan seçimlerde hiçbir parti çoğunluğu sağlayamadığından, 1965 yılına kadar dört ayrı koalisyon hükümeti iş başına gelmiştir. 1965 seçimlerinde; *nispi seçim sisteminin ulusal artık yöntemi*, 1969 ve 1973 seçimleri ile 1977 erken seçimde ise *barajsız d'Hondt yöntemi* uygulanmıştır. 1977 erken seçimlerinde hiçbir parti tek başına hükümeti kurmak için yeterli milletvekili çıkaramadığından, birçok koalisyon hükümeti kurulmuştur.¹⁵¹

25 Mayıs 1961 tarihli, 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile milletvekili seçim usulleri belirlenmiştir. Buna göre, Madde 1'de; "*milletvekili seçimi, tek derecelidir, seçim nispi temsil yöntemine göre, genel, eşit, gizli oyla bütün yurtta aynı günde yapılır.*" şeklinde düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile ilk kez seçimlerde *nispi temsil sistemi* uygulanacağını hükme bağlamıştır. Madde 32'de ise, seçim hesaplama yöntemi olarak

¹⁴⁹ Buran, *Seçim Sistemleri ve Türkiye*, 97-98.

¹⁵⁰ Ömer Lütfi Taşcıoğlu, "*Seçim Sistemimiz, Seçim Şaibeleri ve Öneriler*", 243. https://www.researchgate.net/publication/328642580_Secim_Sistemimiz_Secim_Saibeleri_ve_Oneriler

¹⁵¹ Buran, *Seçim Sistemleri ve Türkiye*, 108-109.

d'Hondt ile beraber, baraj (*kota*) sınırlaması da konulmuştur. Bu kanunla birlikte, küçük partilerin parlamentoda temsil edilebilme olanağı ortadan kaldırılmış oldu. Yapılan düzenlemeler neticesinde birlikte seçim sistemi, *basit seçim sayısı* ile *d'Hondt usulünün* bir karması olmaktadır. Böylece nispi temsil sisteminin, her kesimin parlamentoda temsil edilmesi olan temel ilkesine zarar veren barajlı *d'Hondt* usulü, nispile özelliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Bu nedenle, seçim sistemine, *yarı çoğunluk sistemi* denilmesi daha doğru olabilir.¹⁵²

Seçim sistemine ilişkin kurallar Anayasa'da açıkça belirtilmemiş olsa da, 1961 Anayasası döneminde uygulanan seçim sistemi, bir siyasi partinin tek başına iktidar olabilmesine olanak sağlamamıştır. Bu sistem, hükümetin kurulabilmesi için farklı partilerin işbirliğini zorunlu kılacak şekilde tasarlanmıştır. Sanki nispi temsil seçim sistemi Anayasada yer alıyormuş gibi Barajlı *d'Hondt* usulü 1968/15 esas sayılı karar ile Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Sonuçta uygulanan bu seçim sistemi, Türkiye'de istikrarsız hükümetlerin kurulmasına sebep olmuş ve tek bir partinin iktidara gelmesini engelleyen, bir seçim sisteminin ortaya çıktığı söylenebilir.¹⁵³

2.3.5. 1982 Anayasasına Göre Seçimler

1982 Anayasası yapılan referandum ile kabul edilmiştir. 1982 Anayasanın, 1961 Anayasasından farkı, bir meclisli parlamento sistemini getirmesidir. Seçim sistemine dair özel bir düzenleme yapılmamış, 1961 Anayasasındaki gibi devam ettirilmiştir. Böylece seçim sistemini belirleme yetkisi, yasa koyucunun yani meclisin kararına bırakılmıştır. Yeni siyasal partiler ve seçim yasalarıyla devlet ve toplum ilişkilerini yeniden şekillendirmek ve özellikle siyasal istikrarsızlığın başlıca sebebi olarak görünen koalisyonlar ve çok partili yapıdan kurtulmak istenmiş ve bu amaçla 10 Haziran 1983'te kabul edilen, 2839 sayılı Seçim Kanunuyla, seçim sistemi yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme nispi temsil yöntemini içerse de siyasal istikrarı sağlamak için çevre barajı ve %10'luk ülke barajı getirmiştir. Çifte barajlı *d'Hondt* sistemi olarak isimlendirilen bu sistemde, seçimlerde partilerin oy oranı %10'luk ülke genelindeki barajı aşması ve adayların da seçim bölgelerinde uygulanan çevre barajını geçmesi gerekmektedir.¹⁵⁴ Kanunu ile kabul edilen *çift barajlı d'Hondt* sistemi, karma seçim sistemi olarak kabul edilebilir. Fakat 1995'te yapılan bir değişiklikle kontenjan milletvekilliği uygulaması

¹⁵² TBMM Kütüphanesi, *Seçim Seçim Sistemleri*, 101.

¹⁵³ Tunç - Bilir - Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, 51-52.

¹⁵⁴ Ceyhun Haydaroğlu - Gülşah Çevik, "Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Demokrasi ve Ekonomi İlişkisi Çerçevesinde İncelenmesi", *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2/1 (2016), 57.

kaldırıldığı için, Türkiye'deki seçim sistemi karma özelliklerini kaybetmiş oldu ve tamamen orantılı temsil sistemine dönüş yapılmıştır.¹⁵⁵

Türkiye'de 1983-1991 yılları arasında seçimlerde uygulanan sistem, genel olarak d'Hondt formülünü kullanarak nispi temsil esasına dayanıyordu. Ancak, seçim sistemine konulan %10'luk ulusal baraj, seçim çevresine göre değişen %20 ile %50 seçim çevresi barajları, kontenjan adaylığı gibi hususlar ve dar seçim çevreleri (2 ila 6 milletvekili çıkaran seçim çevresi) nedeniyle sistem karma bir yapı haline getirildi. Bu seçim sistemi, 1991 yılında yapılan genel seçimlerinde, bazı değişikliklerle birlikte uygulanmıştır.¹⁵⁶

1983 yılında kabul edilen ve 1995 yılına kadar uygulanan *karma seçim sistemi*, 1995'te seçim kanuna konulan düzenlemelerle önemli değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliklerle, *dar seçim çevreleri* yerine, tüm iller ayrı bir seçim çevresi olarak kabul edilmiştir. Yeni seçim sisteminde, geniş bölge sistemi benimsenmiş, yüksek olan bölge barajları kaldırılmış ve kontenjan adaylığı uygulamasına son verilmekle birlikte ülke genelindeki yüzde 10'luk baraj kaldırılmamıştır. Bu düzenleme ile Türkiye'deki seçim sistemi "*ulusal barajlı d'Hondt usulu*"ne dönüştürülmüştür. Bu nedenle, mevcut seçim sistemi, *karma bir sistem* olarak değil, *nispi temsil sistemi* olarak kabul edilmelidir; ancak Türkiye'deki seçim sistemini, "*barajlı nispi temsil*" sistemi olarak adlandırmak doğru bir tanımlama olabilir. Seçim sistemi genellikle ya doğrudan anayasada düzenlenir ya da temel ilkeleri ve genel hatları anayasada belirlendikten sonra, ayrıntıları kanunlara bırakılır. Bazı anayasalarda ise, seçim sistemiyle ilgili herhangi bir düzenleme yapılmadan bu konuyu tamamen yasama organına, yani meclise bırakır. 1982 Anayasası başlangıçta seçim sistemi konusunda tamamen Türkiye Büyük Millet Meclisine yetkiyi vermişti. Ancak Türkiye'de seçim sistemi üzerinde sürekli yapılan değişiklikler nedeniyle, 1995 ve 2001 yıllarında anayasaya, iki temel ilke konulmuştur. Bunlar:¹⁵⁷

1- Seçim sistemi "*temsilde adalet ve yönetimde istikrar*" ilkelerini bağdaştıracak şekilde olmalıdır.

2- Seçim kanununda yapılacak olan yeni düzenlemeler, Resmi Gazetede yayımlanma tarihinden itibaren bir yıl geçmeden uygulanamaz. Hükmü ile seçim kanununda yapılacak yeni düzenlemelerin üzerinden bir yıl geçmedikçe olası bir seçimde yeni değişiklikler uygulanamaz. Türkiye'de seçim sistemine dair tüm detaylar ve

¹⁵⁵ İba, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, 189.

¹⁵⁶ Atar, *Türk Anayasa Hukuku*, 226.

¹⁵⁷ Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 165.

hesaplama yöntemleri 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununda düzenlenmiştir. Bu kanunla, *nispi temsile* dayalı olan *d'Hondt* sistemi ile *temsil adaletini* benimsemiş ve ulusal barajın konulmasıyla da *yönetimde istikrar* sağlanması hedeflenmiştir.

2.3.5.1. Milletvekili seçimi

1961'den 1980 yılına kadar tüm seçimler, *nispi temsil* sistemine göre yapıldığından, mecliste temsil edilen parti sayılarında artış gözlemlenmiştir. Örneğin, 1961 seçimlerinde Mecliste dört, 1965 seçimlerinde altı, 1969 seçimlerinde sekiz, 1973 seçimlerinde yedi ve 1977 seçimlerinde altı parti yer almıştır. Ancak, %10'luk barajlı seçim sistemi, küçük partilerin parlamentoda temsil edilmesine olanak tanımamaktadır. 1987 ve 1991 seçimlerinde hem ülke hem de seçim çevresi (*bölge*) barajları ve kontenjan uygulamaları getirilmiştir. 1995 ve 1999 seçimlerinden sonra da %10'luk ülke barajlı *d'Hondt* sistemi kullanılmaya devam edilmiştir. Bu sistem, özellikle 2002 seçimlerinde büyük bir dengesizliğe yol açmış ve %45 civarındaki oyların temsil edilmemesine neden olmuştur.¹⁵⁸

16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi adı verilen yeni bir sisteme geçiş yapıldı. Seçim kanununda yapılan düzenlemelerle de, partilerin ittifak kurarak seçime girmelerine imkân tanındı. İttifakın toplam oy oranı %10'u geçtiği takdirde, ittifaka katılan tüm partiler barajı geçmiş sayılacak şekilde bir düzenleme yapıldı. Ayrıca, milletvekili dağılımı yapılırken, ittifakların aldığı oy üzerinden *d'Hondt* sistemi ile hesaplama yapılması ve ittifak içindeki milletvekili dağılımında da yine *d'Hondt* yöntemi kullanılacağı kararlaştırıldı. Bu yeni seçim sistemi 2018 Milletvekili Genel Seçimlerinde uygulanmıştır. Anayasada seçim sistemiyle ilgili yapılan değişiklikler genel olarak şu şekilde oldu:¹⁵⁹

- 1 - Türkiye Büyük Millet Meclisinin sandalye sayısı, 550 iken 600'e çıkarıldı,
- 2 - Seçilme yaşı, 25 iken 18 yapıldı,
- 3- Milletvekili seçim dönemi, 4 yıl iken 5 yıla çıkarıldı,
- 4- Cumhurbaşkanı ile Milletvekili seçimleri beşer yıl arayla, aynı gün gerçekleştirilecek,

¹⁵⁸ Taşcıoğlu, *Seçim Sistemimiz*, 244.

¹⁵⁹ Özgül, *Seçim Sistemlerinin İstikrara Etkisi*, 33.

5- Cumhurbaşkanı seçiminde birinci seçimde herhangi bir aday geçerli oyların yüzde 50+1 alamaması durumunda, yine aynı usul ile ikinci bir seçimin daha olması kabul edildi.

31.03.2022 tarih ve 7393 sayılı kanun ile de seçim kanunlarında birçok düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler arasında en önemli olanlardan biri, ulusal barajın %10'dan %7'ye düşürülmesidir. Seçim sisteminde yapılan değişiklikleri içeren 7393 Kanunu Resmî Gazetede, 6 Nisan 2022 tarihinde yayımlanarak aynı gün yürürlüğe konulmuştur.¹⁶⁰

Bu değişikliklerle birlikte, 2018 yapılan genel seçimlerinde uygulanan ittifak sisteminde önemli bir değişikliğe gidilmiştir. İttifakla ilgili 7393 sayılı Kanun Madde 2'nin son fıkrasında, “İttifakın aldığı oy toplamı genel barajı geçtiği takdirde, seçim çevrelerinde milletvekili hesabı ve dağılımı, ittifak içerisinde yer alan her bir partinin o seçim çevresinde almış olduğu oy sayısı dikkate alınarak üçüncü fıkra hükümlerine göre yapılır.”¹⁶¹ şeklinde düzenleme yapılmıştır. Yapılan bu düzenleme ile ittifakların toplam oylarının birleşerek milletvekili dağılımı yapılması uygulamasından vazgeçilerek; her partinin ittifak içindeki oyu ayrı ayrı hesaplanacağı kararı verilmiştir. Bu durum, ittifak sisteminin fiilen kaldırılmasına sebep olmuştur.¹⁶²

Seçim uygulamaları da, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununda düzenlenmiş ve Seçim Sistemi ve Usulü Madde 2'de;¹⁶³

- Milletvekili seçimi tek derecelidir. Seçim nispi temsil sistemine göre, genel, eşit ve gizli oyla, bütün yurttaki aynı günde yargı yönetim ve denetimi altında yapılır.

Anılan kanunun 34. Maddesinde ise:

- Seçime katılmış siyasi partilerin ve bağımsız adayların adları alt alta ve aldıkları geçerli oy sayıları da hizalarına yazılır. Siyasi partilerin oy sayıları, önce bire, sonra ikiye, sonra üçe.... ila o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bölünür. Elde edilen paylar ile bağımsız adayların aldıkları oylar ayırım yapılmaksızın en büyüktan en

¹⁶⁰ Kemal Gözler, “Mayıs 2023 Seçimleri Sürecinde Ortaya Çıkan Seçim Hukukuna İlişkin Bazı Sorunlar”, (www.anayasa.gen.tr/2023-secimleri.pdf), 2.

¹⁶¹ 7393 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/04/20220406-1.htm (Erişim 24.12.2024)

¹⁶² Özgül, Seçim Sistemlerinin İstikrara Etkisi, 34.

¹⁶³ 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2839&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 (Erişim 06.12.2024)

küçüğe doğru sıralanır. Seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı kadar bu payların sahibi olan siyasi partilere ve bağımsız adaylara rakamların büyüklük sırasına göre milletvekili tahsis olunur. İfadeleri ile seçim sistemi, nispi temsil sistemi olup, d'Hondt usulüne göre Milletvekillikleri dağılımı yapılması benimsenmiştir.

2839 sayılı Kanundaki düzenlemelerden bazıları doğrudan seçim sistemini, özellikle milletvekilliklerinin belirlenmesini etkilemişken, diğer değişiklikler seçimlerin düzeni ve uygulanacak kurallarla ilgili olmuştur. Öne çıkan nokta ise, bu değişiklikle 1961 seçimlerinden itibaren uygulanan *nispi temsil sisteminden* vazgeçilmediği, ancak oyların milletvekilliğine dönüşümündeki bazı yöntemlerin değiştirildiğidir. 2022 yılında yapılan düzenlemelerle, Milletvekili Seçimi Kanunu'nda önemli bir değişiklik yapılmış ve bir siyasi parti ya da ittifakın milletvekilliği kazanabilmesi için gereken oy oranı, yani seçim barajı %10'dan %7'ye düşürülmüştür. Ayrıca, geçerli oyların temsile dönüşümünü etkileyen bir diğer değişiklik ise, siyasi partilerin milletvekilliği kazanabilmesi için uygulanacak hesaplama yönteminde yapılan değişikliktir. Bu düzenleme, oyların milletvekilliğine nasıl dönüşeceğiyle ilgili hesaplamada yapılan yenilikleri kapsamaktadır.¹⁶⁴

2.3.5.2. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

1982 Anayasası 2007 değişikliği önsesine göre, Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri ya da milletvekili seçilme yeterliliğine sahip, aday olmak isteyen vatandaşlar arasından seçilirdi. Ancak Meclis dışından bir Cumhurbaşkanı adayı olabilmek için, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin en az beşte birinin yazılı önerisi şartı aranıyordu. Ayrıca, cumhurbaşkanı olarak seçilen kişi bir defa Cumhurbaşkanı seçilebilirdi. Cumhurbaşkanının seçilmesi için, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki oyu gerekmektedir. Seçim için en fazla dört turda yapılırdı; ilk iki turda yeterli üçte iki Meclisin oy çoğunluğu sağlanamazsa, üçüncü turda üye tamsayısının yarısından bir fazla oyla cumhurbaşkanı seçilirdi. Şayet üçüncü turda da seçim gerçekleşmezse, en çok oya sahip iki aday için, son olarak dördüncü tur oylaması yapılırdı, oylama neticesinde meclis üye tamsayısının yarıdan bir fazlasının oyu ile

¹⁶⁴ Abdülkadir Özdemir, “Seçim Kanunu’nda 2022 Yılında Yapılan Değişikliklerin 2023 Yılı Milletvekili Seçimlerine Etkileri”, (Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 168, 2023), 110-111. <https://tbddergisi.barobirlik.org.tr/m2023-168-2139> (Erişim 17.12.2024)

Cumhurbaşkanı belirlenirdi. Son turda cumhurbaşkanı seçilememişse, meclis seçimlerinin yenileneceği hükmü yer alıyordu.¹⁶⁵

21 Ekim 2007 tarihinde yapılan anayasa değişikliği ile halkın doğrudan Cumhurbaşkanı seçmesi sağlanmış, Cumhurbaşkanlığına aday gösterilme süreci de değiştirilmiştir. Bu değişiklikte, Cumhurbaşkanı adayları Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından ya da Meclis dışından 20 milletvekilinin yazılı teklifiyle belirlenebilecekti. Ayrıca, son yapılan milletvekili genel seçimlerinde geçerli oyların toplamı üzerinden %10'u aşan siyasi partiler, ortak aday gösterebilme hakkına sahip olmuştu. Türk demokrasi tarihinde önemli bir gelişme yaşanmış, temsili demokrasiden doğrudan demokrasiye doğru bir yönelim sergileyen bu anayasa değişikliği ile ilk adım atılmıştır. Temsili demokrasinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki yansımaları ve yargı erkinin müdahaleleri sonucunda, halkın onayına başvurulması ilkesine dayalı olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine kadar uzanan süreç başlamıştır.¹⁶⁶

1982 Anayasası 2017 değişikliğinden sonra, seçimlerle ilgili düzenlemelere, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanının seçim dönemi başlığı Madde 77'de yer verilmiştir. Bu madde hükümleri şöyledir.¹⁶⁷

- *Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri beş yılda bir aynı günde yapılır.*

- *Süresi biten milletvekili yeniden seçilebilir.*

- *Cumhurbaşkanı seçiminde birinci oylamada gerekli çoğunluğun sağlanamaması halinde 101'inci maddedeki usule göre ikinci oylama yapılır.* İfadelerine yer verilmiştir. Cumhurbaşkanı seçimi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri ve beş yılda bir aynı günde yapılacağını ve Cumhurbaşkanı seçimi ilk turda çoğunluk sağlanamaması durumunda ikinci turda seçim yapılacağını hükme bağlamıştır.

16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, anayasal olarak yürürlüğe girmiştir. Ardından, 24 Haziran 2018 seçimlerinden sonra bu sistem, hem yasal hem de uygulama açısından hayata geçirilmiştir. 27 Nisan 2018 tarihinde yürürlüğe giren, 7140 sayılı Kanun ile 6271

¹⁶⁵ Cemalettin Güvenç, “Temsili Demokrasiden, Doğrudan Demokrasiye Yönelim: Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Adaylarının Belirlenmesinde 100 Bin İmza Örneği ve Tarafsızlığına Yönelik Bir Değerlendirme”, (Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi, 2/2, 2021), 151.

¹⁶⁶ Güvenç, *Temsili Demokrasiden, Doğrudan Demokrasiye Yönelim*, 155.

¹⁶⁷ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim 06.12.2024)

sayılı Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanununda bazı değişiklikler yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu, Seçim dönemi, seçim döneminin başlangıcı ve seçimlerin tamamlanması, başlıklı Madde 3'te;¹⁶⁸

(1) Cumhurbaşkanı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri beş yılda bir aynı günde yapılır.

(2) Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir. Ancak Cumhurbaşkanının ikinci döneminde Meclis tarafından seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi hâlinde, Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olabilir. Düzenlemeleri ile seçimlerin yenilenmesi durumunda, Cumhurbaşkanlığı ve meclis seçimlerinin aynı anda yapılması zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca, Anayasada yapılan değişiklik ile de Cumhurbaşkanı seçiminde iki turlu çoğunluk sistemi uygulanmaya başlanmıştır. İlk turda, geçerli oyların mutlak çoğunluğunu alan aday doğrudan Cumhurbaşkanı olarak seçilir. Ancak, eğer ilk turda mutlak çoğunluk sağlanamazsa, ikinci oylama bir hafta sonraki Pazar günü yapılır. İkinci tura, ilk turda en fazla oyu alan iki aday kalır ve geçerli oyların çoğunluğunu elde eden aday Cumhurbaşkanı seçilir. İkinci oylama için bazı özel durumlar da öngörülmüştür. Bunlardan birincisi, ikinci tura katılacak adaylardan birinin herhangi bir sebeple seçimlere katılamaması durumunda, adaylık sırasına göre o boşluğun doldurulmasıdır. Diğer bir düzenleme ise, ikinci turda sadece bir adayın kalması halinde seçimin referanduma dönüşmesidir. Böylece, geçerli oyların mutlak çoğunluğunu elde eden aday Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş olur.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu,
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6271&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>,
(Erişim 04.01.2025)

¹⁶⁹ Güvenç, *Temsili Demokrasiden, Doğrudan Demokrasiye Yönelim*, 156.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEMSİLDE ADALET, YÖNETİMDE İSTİKRAR İLKELERİ AÇISINDAN TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMİ

Seçim sistemlerinde temel amaç, "*temsilde adalet*" ile "*yönetimde istikrar*" gibi iki ana hedefi gerçekleştirmektir. Her iki ana unsur da olumlu nitelikler taşır. Bir seçim sistemi, temsilde adalet ilkesini göz ardı edemez, çünkü demokrasinin temel unsurlarından biri olan *temsil* kavramı, *adalet* düşüncesini içerir. Temsil, seçmenlerin tercih ve eğilimlerinin parlamentoya doğru bir şekilde yansımısını ifade etmektedir. Bu temsilin parlamentoya yansımaları, ya tamamen ya da en azından yaklaşık olarak orantılı bir şekilde olmalıdır. Seçmenlerin tercihleri, adalet ilkesine tamamen aykırı bir şekilde parlamentoya yansıtıldığında, örneğin seçmenlerin %51'inin oyunu almış bir partinin yerine, sadece %20 oy almış bir parti parlamentoda salt çoğunluğu elde ettiğinde, bu durum demokrasi anlayışıyla bağdaşmaz. Demokrasi, etkin siyasal aktörlerin seçimle işbaşına gelmesi anlamına gelir. Yukarıda verilen örnek, adalet ve demokrasi ilkesine aykırıdır. Aynı zamanda seçim sistemlerinin tek amacı "*temsilde adalet*" olamaz. Çünkü demokrasilerde "*yönetimde istikrar*" ilkesi de büyük önem taşımaktadır. İstikrarsız ve yönetim zafiyeti olan bir hükümet ülkeyi yönetemez. Seçimle gelen iktidarın, yönetme imkânından mahrum olması da demokrasi düşüncesiyle bağdaşmaz. Bunun için en ideal seçim sistemi, *temsilde adaleti, yönetimde istikrarı ve etkinlik* ilkelerini gerçekleştirebilen bir seçim sistemidir.¹⁷⁰

Seçim sistemleri, siyasi partiler ya da bağımsız adayların aldığı oyları genellikle yasama meclislerine aynı oranlarda yansıtmaz. Bazı siyasi partiler, aldıkları oy oranından daha fazla temsil hakkı kazanırken, diğerleri ise oy oranlarının altında temsil edilir. Hatta bazı partiler, belirli barajlara takılarak hiç temsilci çıkaramazlar. Bu durum, parlamentolarda elde edilen sandalyelerin oy oranlarına göre fazla veya az olmasıyla sonuçlanır. Fazla temsil olduğunda bu durum "*aşkın temsil*", az temsil olduğunda ise "*eksik temsil*" olarak adlandırılır. Ayrıca, ülke veya seçim çevresi barajları nedeniyle hiçbir şekilde temsil hakkı kazanamayan partiler için de eksik temsil söz konusu olur. Temsilde adalet ilkesine öncelik veren seçim sistemlerinde bu tür aşırı ya da eksik temsil

¹⁷⁰ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, 817.

oranları düşük olurken, yönetimde istikrarı sağlamayı amaçlayan sistemlerde bu oranlar daha yüksek olabilir.¹⁷¹

Ancak, "*temsilde adalet*" ve "*yönetimde istikrar*" ilkeleri birbirine karşıt ilkelerdir. *Temsilde adalet* ne kadar daha fazla sağlanırsa, *yönetimde istikrar* o kadar olumsuz etkilenir. Diğer bir ifadeyle, adaletli ve istikrarlı bir seçim sistemi oluşturmak mümkün görünmemektedir. Ayrıca, bu iki karşıt ilkenin bir arada uygulanmaya çalışılması, genellikle istenmeyen sonuçlara neden olur. Çünkü çatışan olumlu değerler birbiriyle uyumsuzdur ve birlikte uygulandığında istenmeyen sonuçları ortaya çıkarır. Bu yüzden ülkelerin, bu iki ilkeyi aynı ölçüde uygulamak yerine, kendi ihtiyaçlarına göre birine öncelik vermeleri daha doğru bir yaklaşımdır.¹⁷²

Seçim sistemlerinin hükümetler üzerindeki etkisi, en görünür şekilde "*adalet*" ve "*istikrar*" kavramlarıyla ortaya çıkar. Toplumdaki farklılıkların temsil edilmesi, sadece uygulanacak seçim sistemleriyle mümkün olabilir. Çünkü hiçbir toplum tamamen homojen değildir; bu nedenle dünya üzerindeki tüm ülkeler, bazen güçlü bazen zayıf şekillerde, farklı ırklar, diller, kimlikler, kökenler, görüşler ve farklı bireylerden oluşmuşlardır. Bu durum, farklı taleplerin ortaya çıkmasına sebep olur. Bu taleplerin seçim yoluyla temsil edilip edilmemesi ise tamamen uygulanan seçim sistemine bağlıdır. Tercih edilen seçim sistemi, *temsilde adalet* açısından büyük önem taşımaktadır. Seçimlerin bir diğer işlevi ise ülkeyi yönetecek hükümetleri kurmaktır. Her vatandaşın amacı, istikrarlı hükümetler oluşturmak olduğundan, *istikrarı* da büyük ölçüde uygulanan seçim sistemi belirler. Seçim sistemi, parlamentodaki sandalye sayısını doğrudan etkilediği için, istikrarın temel unsurlarından biri de parlamentodaki sandalye sayısının çokluğudur. Ancak, seçim sistemlerinin tek amacı "*temsilde adalet*" olamayacağı gibi "*yönetimde istikrar*" da olamaz. Temsilde adaletin olmadığı bir meclis, demokrasiyle bağdaşmazken, istikrardan yoksun bir hükümet de kargaşaya yol açar. Sonuç olarak, hedeflenen en doğru seçim sistemi "*istikrar*" ve "*adalet*" kavramlarını içermelidir.¹⁷³

3.1. Seçim Sistemlerinde Temsilde Adalet İlkesi

Demokrasinin temel gereksinimlerinden birisi de, toplumda yer alan tüm eğilimlerin ve kesimlerin adil bir şekilde temsil edilmesidir. Ancak bu durum, yönetimde

¹⁷¹ Ferhat Ateş - Tuncer Utkan, "*Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar Bağlamında 1950 Genel Seçimleri Üzerine Bir Değerlendirme*", (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10/54 2017), 219. <https://www.sosyalarastirmalar.com>

¹⁷² Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, 817-818.

¹⁷³ Ekmen, Fırat, *Seçim Sistemlerinin Hükümetlere Etkisi*, 669.

karar alamayan zayıf hükümetlere neden olup, istikrarsızlığa yol açabilir. Bu da "*yönetemeyen demokrasi*" olarak adlandırılan istenmeyen bir sonuca neden olur. Bu nedenle, siyasal istikrarı sağlamak için "*temsilde adalet*" ilkesinden ödün vermek zorunluluğu ortaya çıkar. Demokrasiyle bağdaşmayan bu durum, modern seçim hukukunun en temel sorunlarından biridir.¹⁷⁴

Seçim sistemleri arasında nispi temsil sistemi ile çoğunluk sistemi arasındaki en belirgin fark, nispi temsilin oyların sandalyelere aktarılmasında orantılılık sağlamayı amaçlarken, çoğunluk sisteminin ise en fazla oyu alan adayın ya da partinin tüm sandalyeleri kazanmasını hedeflemesidir. Bu durum, nispi temsil sistemlerinde seçmenlerin tercihlerini daha özgürce ifade edebilmelerine olanak tanırken, çoğunluk sistemi de seçmenin oyunu belli bir yere yönlendirme niteliğine sahiptir. Dolayısıyla, nispi temsil sistemi, çoğunluk sistemlerine göre daha çok *temsilde adaleti* sağlamayı hedefler. Ancak, bir ülkenin seçim sisteminin *temsilde adalet* ve *yönetimde istikrar* gibi ilkelerden herhangi biri yerine, o ülkenin tarihsel, kültürel ve siyasi yapısına dayalı olarak şekillendiğini belirtmek daha doğru olacaktır.¹⁷⁵

Milli bakiye sistemi ise, seçmen tercihlerinin parlamentoya yansımaları sağlar. Bu sistemde, küçük partiler bile milletvekili seçme fırsatına sahip olabilir. Milli bakiye sisteminin sonuçları, ulusal düzeydeki nispi temsil ile benzer sonuçlar doğurur. Ancak, Milli bakiye sisteminde temsilde adalet anlayışı yüksek olsa da, bu sistem siyasal istikrarsızlığa yol açtığı ve partilerin aşırı derecede küçülmesine neden olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Çünkü milli bakiye sistemi, ulusal düzeyde, yüzde bir oranında oy alan partilerin bile parlamentoya girmesine imkân tanımaktadır.¹⁷⁶

Nispi temsil sisteminde, "*temsilde adalet*" ilkesine ilk sırada önem verirken, çoğunluk sistemi ise "*yönetimde istikrar ve etkinlik*" ilkesine ilk sırada önem verir. Öyleyse, nispi temsil sisteminin güçlü yönü *temsilde adaleti* sağlarken, çoğunluk sistemi ise *yönetimde istikrar ve etkinlik* sağlar denebilir. Bunun tam tersi olarak, nispi temsil sisteminin zayıf yönü, yönetimde istikrarsızlığa yol açarken; çoğunluk sisteminin zayıf yönü ise "*temsilde adaletsizlik*" olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda, temsilde adalet öncelik veren ülkelerin nispi temsil sistemini tercih etmeleri, yönetimde istikrar ve

¹⁷⁴ İba, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, 89.

¹⁷⁵ Tunç, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, 135-136.

¹⁷⁶ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, 811.

etkinliğe ihtiyaç duyan ülkelerin ise çoğunluk sistemini benimsemeleri olağan bir durumdur.¹⁷⁷

Seçimlerde, nispi temsil sistemini uygulayan ülkeler, seçim barajları ile küçük partileri meclis dışında tutmayı amaçlamaktadır. Baraj altında kalan küçük partiler mecliste giremediklerinden, kendi seçmenlerini temsil imkânı bulamadıkları için; halk, mecliste tam manasıyla temsil edilememektedir. Bu sistemde *temsilde adalet* ilkesi gerçekleşmediğinden, baraj altında kalan partilerin oyları büyük oranda en güçlü partilerin oylarına dâhil edilerek, büyük partilerin dolaylı olarak daha fazla milletvekili çıkarmasına yol açmaktadır. Bu nedenle *temsilde adaleti* sağlamak için ya seçim barajları kaldırılmalı ya da %1 gibi en küçük toplum kesiminin dahi mecliste temsil edilebileceği kabul edilebilir bir baraj olmalıdır. Toplumsal mutabakatın büyük çoğunlukla sağlandığı yüksek baraj uygulayan ülkelerde bu sorun ittifaklarla çözülebilmektedir.¹⁷⁸

3.2. Seçim Sistemlerinde Yönetimde İstikrar İlkesi

İstikrar, genel olarak düzen ve sürekliliği içeren, siyasal sistemin karmaşadan uzak ve sürekli bir gelişim sergilediği, en azından ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal yapısının geriye gitmediği bir durumu tanımlar. Bu aynı zamanda siyasal süreçte kesintilerin yaşanmaması ve siyasal sistemin temel dinamiklerini değiştirmeye yönelik güçlü siyasal aktörlerin bulunmaması durumu olarak da ifade edilebilir. *Yönetimde istikrar* ise dar anlamda düşünüldüğünde, genel seçimler sonucunda güçlü hükümetlerin oluşması ve bu hükümetlerin yetkin olması anlamına gelir.¹⁷⁹

Çoğunluk sistemlerinde temel amaç, parlamentoda güçlü hükümetlerin kurulabilmesi için yeterli çoğunluğu sağlamaktır. Ancak bu sistemler, "*temsilde adalet*" ilkesi açısından zayıf, "*yönetimde istikrar*" açısından ise güçlü olduğu değerlendirilmektedir. Çoğunluk sistemlerinde oy kullanma süreçleri ise genellikle basit ve kolaydır.¹⁸⁰

Çoğunluk sistemlerinde temel hedef, *yönetimde istikrarı* sağlamaktır. Bu sistemler, seçim bölgelerinde oyların çoğunluğuna sahip olan parti veya adayların seçilmesine dayanır. Amaç, parlamentoda en fazla çoğunluğa sahip iktidarlar oluşturarak hükümetlerin devamlılığını sağlamak, güvensizlik oylarıyla hükümetlerin düşmesini ve

¹⁷⁷ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, 818.

¹⁷⁸ Dönmez, *Anayasa Hukuku*, 158.

¹⁷⁹ Ateş -Utkan, *Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar Bağlamında 1950 Genel Seçimleri*, 220.

¹⁸⁰ İba, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, 185.

kabine kurma krizlerini önlemektir. Tek isimli tek turlu çoğunluk sisteminde, *yönetimde istikrar* sağlanması kolaylaşsa da, temsilde adalet ilkesinin arka plana itilmesi pek çok eleştiriye sebep olabilir. Sistemin bazı olumlu yönlerinin olduğu söylenebilir. Örneğin, bir seçim bölgesinden sadece bir temsilci seçileceğinden, siyasi partiler ve adaylar halka yönelik vaatlerini devamlı geliştirmek ve güncel tutmak zorunda kalarak; seçimlerden sonra da seçmen ile temsilcisi arasında iyi ilişkilerin kurulmasına fırsat tanınmış olur. Tek isimli iki turlu çoğunluk sisteminde, büyük partilere avantaj sağlayarak *yönetimde istikrara* katkı sağlanabilir. Ayrıca bu sistemde, benzer ideolojilere sahip partiler, ikinci turda işbirliği yaparak, küçük partilerin de mecliste temsil edilmesine olanak verir. Tek isimli tek turlu çoğunluk sistemlerdeki gibi, bu sistemde de her seçim bölgesinden yalnızca bir temsilci seçildiği için, siyasi partiler ve adaylar, seçmenlere yönelik vaatlerini sürekli olarak geliştirmek ve tutmak zorunda kalır.¹⁸¹ Liste usullü çoğunluk sistemleri ve çift barajlı d'Hondt usulü seçim sistemleri, *yönetimde istikrarı* ön plana çıkardığından, tek partili güçlü hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırmaktadır.¹⁸²

3.3. Temsilde Adalet, Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Türkiye'de Seçim Sistemi Tartışmaları

Bir ülkede siyasal istikrarsızlığın temel nedenleri iki unsurdur; bunlar seçim sistemi ve demokratik kültürün yeterince gelişmemiş olmasıdır. 1982 Anayasasının 67. maddesinde, seçim sistemimizde amaç, *temsilde adaleti* ve *yönetimde istikrarı* sağlamak olarak tanımlanmışsa da, *temsilde adaleti* ve *yönetimde istikrarı* birlikte gerçekleştirmek çok zor olabilir. Çünkü siyasal istikrar, o ülkenin seçim sistemiyle yakından ilişkilidir.¹⁸³

Temsilde adalet ilkesi, siyasi parti veya bağımsız adayların aldıkları oy oranıyla orantılı olarak parlamentoda temsil edilmesini ifade eder; bu da seçmenlerin iradesinin mümkün olduğunca doğru bir şekilde parlamentoya yansımaları anlamına gelir. Yönetimde istikrar ise geniş bir anlamda siyasal istikrarı, dar bir anlamda ise hükümet istikrarını ifade eder. Siyasal istikrar, sadece seçim ve hükümet sistemlerini değil, aynı zamanda kültür, ekonomi, eğitim ve özgürlükler gibi birçok farklı alanı kapsayan bir kavramdır.¹⁸⁴

¹⁸¹ Aydoğdu, *Seçim Sistemleri ve Türkiye*, 55-60.

¹⁸² Özgül, *Seçim Sistemlerinin İstikrara Etkisi*, 32.

¹⁸³ Murat Yanık, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*, (İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1997), 111.

¹⁸⁴ Taylan Barın, "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Temsilde Adalet İlkesi ve Seçim İttifakı Düzenlemesinin Değerlendirilmesi". (Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, 1/1, (2019), 8-9.

1982 Anayasasında belli bir seçim sistemi tercih edilmemiştir. Ancak 1995 yılında yapılan değişiklikle Anayasanın 67'nci maddesine, “*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir*” hükmü eklenmiştir. Bu hükmün konulmasındaki amaç, seçim sistemi ve seçim kanunlarında yapılacak olan düzenlemelerle iki zıt prensibin, partilerin oyları oranında parlamentoda temsil edilmesi olan, *eşitlik ilkesi* ile büyük partilere avantaj sağlayarak hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırmak olan *fayda ilkesinin* dengelenmesidir.¹⁸⁵

Seçim sistemleriyle ilgili en çok yapılan tartışmaların temelinde, *temsilde adalet* ve *yönetimde istikrar* gibi zıt kavramların kesiştiği alan yer almaktadır. Bütün seçim sistemlerinde ulaşılmak istenen amaç, çelişen bu iki kavramın birlikte gerçekleştirilmesidir. Temmuz 1995'te, 4121 sayılı kanunla Anayasa yapılan değişiklikle madde 67'ye eklenen bir fıkrayla “*seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.*” şeklinde düzenleme yapılmıştır. 1995 yılına kadar, Türk Anayasalarında seçim sistemi ile ilgili bir hükmün yer almamasına karşın, 4121 sayılı kanunla yapılan bu düzenleme, birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu düzenleme, geçmişte mecliste çoğunluğu elinde bulunduranlar, seçim sistemini sıkça değiştirerek iktidarlarına katkı sağlayacak düzenlemeler yapmalarına karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, iktidarın seçimlerden önce, seçim sisteminde kendisine üstünlük sağlayabilecek değişiklikler yapmasını önleyebilmek amacıyla; Ekim 2001'de, seçim kanunlarında yapılan değişikliklerin yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak, bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanamayacağını hakkında, Anayasada madde 67'ye hüküm eklenmiştir.¹⁸⁶

27 Ekim 1995 tarihli, 4125 sayılı Kanunla Milletvekili Seçimi Kanunu'nda yapılan değişiklikle, seçim bölgesi genişletilerek, 550 milletvekilinden 100'ü ülke seçim bölgesi milletvekili olarak seçileceği hükmü getirilmiştir. Fakat %10'luk ülke barajı ve seçim çevresi barajı korunmuştur. Anayasa Mahkemesi, ülke barajını Anayasa'ya aykırı bulmamış, ancak *temsilde adalet* ilkesine aykırı olduğu gerekçesi ile seçim çevresi barajını iptal etmiştir. Bu doğrultuda Anayasa Mahkemesinin iptal kararında, Anayasada ilke edinilen *yönetimde istikrar* için, milletvekili seçimlerinde ülke barajı konulmuşken; ayrıca, *temsilde adalet* ilkesi ile örtüşmeyen bütün seçim bölgeleri için yeni barajların getirilmesi doğru olmaz. Aynı zamanda, nispi temsil sistemlerinden biri olan d'Hondt

¹⁸⁵ Atar, *Türk Anayasa Hukuku*, 227.

¹⁸⁶ Teziç, *Anayasa Hukuku*, 364.

usulü de, kendi içinde bir barajı bulundurmaktadır. Anayasa Mahkemesinin aynı kararında, 100 vekilin ülke genelinden seçileceğine dair düzenlemeyi de iptal etmiş; iptal kararının gerekçesi olarak, herhangi bir seçim çevresinden seçilemeyen bir kişinin, partisinin aldığı oylar üzerinden ve partinin yetkili kurulları kararıyla bir il ile ilişkilendirilmesi, Anayasaya aykırı bir bağın kurulması anlamına geldiğidir. Fakat Milletvekili seçim bölgesiyle ilişkili olarak, sadece bölgesinden aldığı oylarla seçilmektedir. Bununla ilgili Anayasada zorunlu kural bulunmamaktadır. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesi'nin iptal gerekçesi yeterli açıklıkta olmadığı gibi, neden ülke barajının Anayasa'ya uygun, seçim çevresi barajının ise Anayasaya aykırılık teşkil ettiğini anlamak zordur.¹⁸⁷

Seçim sisteminin Anayasada yer almıyor olması isabetli olduğu söylenebilir. Çünkü zaman içinde, farklı bir seçim sistemine ihtiyaç duyulursa, bu değişiklik Anayasada yeni düzenleme yapmaya gerek kalmadan, yasama organı tarafından kanunla gerçekleştirilebilir. Ancak, seçim sistemi değişikliklerinin birçok toplumda olduğu gibi, Türkiye'de de birçok siyasî gerilimlere sebep olduğu unutulmamalıdır. Seçim sistemi, ihtiyaçlara göre değiştirilebilir. Ancak yapılan değişiklikler, iktidarın gelecekte kendisine üstünlük sağlamak amacıyla yapılmamalıdır. Ayrıca, iktidarın kendisine yarar sağlama niyetiyle yaptığı düzenlemeler, genellikle ters tepen ve olumsuz sonuçlar doğurabilen bir hamle olabilir. Bir iktidarın devamı, seçimler sonucunda çoğunluğa sahip olmakla sağlanamayabilir. Bu nedenle yaşanan büyük siyasi krizler, Türkiye'de tek bir partinin büyük bir çoğunlukla iktidarda olduğu dönemlerde yaşanmış olması dikkat çekici bir örnektir. Ancak, seçim sistemine dair tartışmalar sürekli gündemde tutulması, gereksiz bir şekilde siyasî gerginliklere sebep olabilir. Özellikle yapılan düzenlemeler seçim çevrelerini de içeriyorsa, yapılan tartışmalar daha da hassas ve karmaşık hale gelebilir.¹⁸⁸

16 Nisan 2017'de gerçekleştirilen referandumla onaylanan anayasa değişikliği, Türkiye'de hükümet sisteminde köklü bir değişiklik yaparak yönetimdeki istikrarı artırmayı hedefleyen yeni bir modele geçişi simgelemektedir. Oysa yapılan değerlendirmelerde, temsili adalete daha fazla önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle, temsili adaletin sağlanmasının yolu sıfır barajlı nispi temsil sisteminin tercih edilmesi gerektiğidir. Bu kapsamda, yürütmenin Cumhurbaşkanı tarafından tek başına oluşturulduğu ve kuvvetler ayrılığının benimsendiği bir sistemde, ülke barajının bir

¹⁸⁷ Özbudun, *Anayasa Hukuku*, 128.

¹⁸⁸ Teziç, *Anayasa Hukuku*, 313.

anlamının olmadığı söylenebilir. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de oyların hesaplanmasında kullanılan d’Hondt sistemi üzerine artık fazla tartışma yapılmamaktadır. d’Hondt sistemin büyük partilere avantaj sağladığı düşünüldüğüne, sıfır baraj uygulaması, çok partili bir parlamento oluşma olasılığının düşük olduğu söylenebilir. Ayrıca, seçim sistemiyle ilgili yapılan siyasî hesaplamaların beklenenin aksine sonuçlar doğurduğu da dikkate alındığında; temsil adaletinin sağlanabilmesi için seçim barajının kaldırılması gerekmektedir. Türkiye için seçim barajının sıfırlanması ilk etapta gerçekçi görünmese de, meclis kamuoyu taleplerini göz önünde bulundurarak sıfır barajlı bir sistem için düzenleme yapması mümkündür. Ancak, ülke seçim barajı oranı düşürülmesi, tek başına seçim sisteminde yaşanan sorunları çözmeyebilir. Çünkü milletvekili adaylarının bir kısmının ön seçimle belirlenmemesi, seçmenlere adaylarını seçme fırsatının tanınmaması ve milletvekillerinin illere göre dağılımında her ile bir milletvekili ayrılması nedeniyle bazı iller daha fazla temsil edilmektedir. Bu nedenle, ülke seçim barajının düşürülmesi önemli bir adım olmakla birlikte, tek başına yeterli olmayabilir.¹⁸⁹

3.3.1. Milletvekili Seçim Sistemi Tartışmaları

Osmanlı Devleti’nde ilk genel seçimin yapıldığı 1877 yılından, Türkiye’de yapılan en son seçime kadar, farklı seçim sistemleri uygulanmış ve denenmiştir. 1961 seçimlerine kadar çoğunluk sistemi kullanılırken, 1996’dan sona nispi temsil sistemi benimsenmiştir. Çoğunluk sistemi, *temsilde adaletin* sağlanmasında ciddi sorunlar neden olmuştur. Bu nedenle çoğunluk sisteminin temsilde adaleti sağlayamadığı söylenebilir. 1961’deki seçimden sonra yürürlüğe konulan nispi temsil sistem ise, *temsilde adaletin* sağlanması için, çoğunluk sisteminden daha iyi bir sistem olduğu kabul edilmiştir. Ancak, nispi temsil sistemlerinin uygulanma şekilleri farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, 1965’teki seçimlerde kullanılan millî bakiye usulü ile küçük partilerin de parlamentoda temsil edilmesi, temsilde adalet ilkesi açısından son derece olumlu bir çözüm sunmuştur.¹⁹⁰

Türkiye’de partili hayata geçilmesinden bu güne seçim sistemi tartışmaları, aynen anayasa tartışmaları gibi, ilk sırada sürekli siyasetin tartışma konusu olduğu söylenebilir. Dikkat çekici olan seçim sisteminde yapılan değişiklikler iki askeri darbe

¹⁸⁹ Batuhan Ustabulut, *Temsilde Adalet ve yönetimde istikrar İlkeleri Çerçevesinde Türkiye’de Ülke Seçim Barajı Uygulaması*, (İnsan ve İnsan, 18/5, 2018), 355-356. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.424338>

¹⁹⁰ Turan – Eren, *Türkiye’de Seçim Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme*, 65.

sonucu yapılan değişiklerdir. 27 Mayıs 1960 askeri darbe sonucunda listeli basit çoğunluk sisteminden, nispi temsili sisteme geçilmiş olmasıdır. 12 Eylül 1980 askeri darbe sonucunda ise nispi temsi sistemi korunmakla birlikte, yüzde 10'luk ülke barajının getirilmesi ile birlikte köklü bir değişiklik yapılmıştır.¹⁹¹

Normal dönemde yapılan seçim sistemi değişiklikleri seçim sisteminin esası korunarak yapılan marjinal değişiklerdir. Örneğin 1995 yılında seçim çevresinin kaldırılması ile seçim sisteminde yapılan değişiklik bunun kısmi bir istisnası olabilir. Ancak yapılan bu değişiklik meclis (yasama organı) tarafından değil de Anayasa Mahkemesi kararı ile gerçekleşmiştir. Bir diğer husus birçok seçim öncesi, seçim kanunlarının iktidar partisine veya partilerine üstünlük sağlamak amacıyla yapılmaya çalışılan değişikliklerdir. Bunun önüne geçmek amacıyla 03.10.2021 tarihli Anayasa değişikliği ile 67. maddeye "*seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz*" hükmü konuldu. Ancak, Anayasanın 67. Maddesine konulan bu hüküm, Anayasa'ya geçici bir madde eklenmesiyle aşılmıştır. Örneğin 27.12.2002 tarihinde 4777 Sayılı Kanun'la Anayasa'ya eklenen Geçici Madde-1'de yer alan bu hüküm, "*Türkiye Büyük Millet Meclisinin 22nci dönemi içinde yapılacak ilk ara seçimde uygulanmaz.*" Aynı biçimde, 03.10.2001 tarihli Anayasa değişikliği ile eklenen Geçici A-Maddesi ile de, 67. maddenin son paragraftaki hükmüne göre, kanun yürürlüğe girdikten sonra, yapılacak ilk genel seçimlerde (*bu genel seçim, 2002 genel seçimleridir*) yapılan düzenlemenin uygulanamaz olmasıdır. Son olarak, 2007 milletvekili seçiminden önce yapılan ve bağımsız adayların birleşik oy pusulasında yer almasına ilişkin Milletvekili Seçimi Kanunu'ndaki değişiklik hükümlerinin, yapılacak ilk genel seçimde (*2007 seçimleri*) uygulanmaması da, 10 Mayıs 2007 tarihinde Anayasa'ya eklenen geçici 17'nci madde ile gerçekleştirilmiştir.¹⁹²

Parlamento seçimlerinin temel fonksiyonlarından birisi de, halkın iradesini parlamentoya yansıtmak olduğundan, demokratik ülkelerde parti sayısına bağlı olarak farklı seçim sistemleri de uygulanmaktadır. Seçim sistemlerinin temel amacı halkın iradesini doğru bir şekilde yansıtmak olsa da, genel olarak parlamentoya çok sayıda parti girmesini engellemek ve aşırı parçalanmış bir parlamentonun oluşumunu sınırlandırılması amaçlanmaktadır. Özellikle tek parti çoğunluğu sağlanamadığında

¹⁹¹ Ergun Özbudun, *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2016), 107.

¹⁹² Özbudun, *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi*, 107-108.

yönetimde istikrar sorunları yaşanması muhtemel olduğundan, bu amacın önemi daha da artmaktadır.¹⁹³

Seçim sistemlerinde temel amaç olan “*temsilde adalet*” ile “*yönetimde istikrar*” ilkeleri, Ülkemizde 1995’te ki Anayasa değişikliğiyle kabul edilmiştir. Böylece seçim yasalarının bu iki ilkeyi bir arada yürütecek düzenlemelerle yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Aslında, bu ilkeler Anayasaya konulmadan önce de, geçmişteki seçim sistemlerinde bu amaçlar gözetilerek uygulamalar yapılmaktaydı. Örneğin, *temsilde adalet* ilkesine odaklanarak, 1960 yılına kadar kullanılan bir türlü listeli çoğunluk sisteminin barındırdığı sorunları ortadan kaldırılması için 1960’tan buyana, nispi temsil sisteminin farklı biçimleri uygulanmıştır. *Yönetimde istikrarı* sağlamak amacıyla, özellikle 1983 seçimlerinden itibaren farklı oranlarda seçim barajları uygulanmıştır. Dahası 1960’lı yıllardan buyana baraj uygulamaları siyasî gündemi meşgul etmektedir. Özellikle 1983’ten sonra geçerli olan %10’luk ülke barajı ve bunun getirdiği sonuçlar, sıklıkla tartışmalara neden olmuştur. Aslında %10’luk baraj, temsilde adaleti sağlamasından ziyade, *yönetimde istikrar* bakımından tek partili hükümetlerin oluşumunu destekleyen sonuçlar doğurabilmektedir. Bu %10’luk ülke barajı nedeni ile Türkiye’de yapılan 2002 milletvekili genel seçimlerinde %45’in üzerindeki bir oy oranının, parlamentoya yansımayan partilere gitmesi, bu büyük kesimin temsil edilmemesi gibi bir sorunu gündeme getirmiştir. Bu durum seçim barajının, özellikle “*temsilde adalet*” açısından tartışmalı hale gelmesine sebep olmuştur.¹⁹⁴

Milli bakiye sistemi, *temsilde adaletin* en iyi sağlandığı sistem olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu sistemin *yönetimde istikrarı* sağlama noktasında zorluklara neden olduğu söylenebilir. Diğer yandan, çifte barajlı d'Hondt usulü ve kontenjan oyu uygulamaları, oy oranları yüksek olan sahip partilerin daha da güçlenmesine yol açan sistemlerdir. Bu nedenle, *yönetimde istikrarı* sağlarken *temsilde adaletin* sağlanmasında sorunlara yol açabilir. Türkiye’de yapılan seçim ittifakları ile d'Hondt sisteminin baraj engellerini aşmak amacıyla çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. İttifak içindeki partiler, tek başlarına %10’luk ülke barajını geçemese de, ittifakın toplam oyu bu barajı aşarsa, tüm parti adayları meclise girebilmektedir. Bu yöntem, *temsilde adaletin* sağlanması ve *yönetimde istikrarın* oluşturulması amacını taşımaktadır. Ayrıca, 2022 yılında yapılan

¹⁹³ Yusuf Şevki Hakyemez, “*Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı*”, (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 11, 2007), 17.

¹⁹⁴ Hakyemez, *Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar*, 17-18.

düzenlemeyle ülkenin seçim barajı %7 olarak değiştirilmesi, bu hedefe yönelik önemli bir adım olarak kabul edilebilir.¹⁹⁵

Hususan 1982 Anayasası dönemi terminolojisinde, "*istikrar*" terimi genellikle hükümet istikrarı ile istikrarsızlık terimi ise koalisyon hükümetleriyle bağdaştırılmıştır. Koalisyon hükümetlerinde yaşanan kargaşalar ve başarısızlıklar nedeni ile bu algının güçlenmesine katkı sağlasa da, Türkiye'deki siyasi tercihler, koalisyon kültürünü geliştirmek yerine seçim sistemlerinin değiştirilmesine odaklanmıştır. Bu odaklanma, seçim çevresi barajları ve çoğunluk sistemi gibi uygulamalarla, parlamentoda çoğunluğu suni yollarla elde etmeye yöneltmiştir. Suni yollarla parlamento çoğunluğunu elde etmek için Türkiye'de seçim sistemi arayışı süreci hiç durmamış ve sonuçta Türkiye'yi seçim sistemleri açısından zengin bir yer haline getirmiştir. 1946 ile 1957 yılları arasında kullanılan çoğunluk sistemi, 1961'de yerini nispi temsil sistemine bırakmıştır. İlk kez 1961 seçimlerinde çevre barajlı olarak uygulanan d'Hondt sistemi, 1965 seçimlerinde ise milli bakiye sistemiyle değiştirilmiştir. Daha sonra 1983'e kadar barajsız d'Hondt sistemi kullanılmıştır. 10 Haziran 1983 tarihli 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ile yönetimde, istikrarı sağlamak amacıyla küçük partilerin parlamentoda temsilini engellemek için %10'luk bir ülke barajı konulmuştur. Türkiye'de seçim sistemlerinde sürekli yapılan değişikliklerin ardında çeşitli gerekçeler yer alabilir, ancak bu durumun temel nedeni, tek bir seçimle hem temsilde adaleti, hem de yönetimde istikrarın sağlanmasının amaçlanmasıdır.¹⁹⁶ Cumhuriyet dönemi boyunca kurulan 65 hükümetten, 15'i 1923-1946 yılları arası tek partili dönemde, 1946'dan günümüze 50'si çok partili dönemde görev yapmıştır. Çok partili dönemdeki hükümetlerin ömrü ortalama 1.5 yıl kadar olmuştur. Oysa bu sürenin normalde 4 yıl civarında olması gerekir. Hükümetlerin ortalama bir buçuk yıl kadar olması Türkiye'deki siyasal istikrarın yeterince sağlam olmadığını göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında siyasal istikrarı etkileyen pek çok faktör bulunmakla birlikte, seçim sistemlerindeki düzenlemelerin doğrudan bu istikrarı etkilediğini söylemek mümkündür.¹⁹⁷

Ülkemizde seçimleri düzenleyen üç temel kanun bulunmaktadır. Bunlar, Cumhurbaşkanlığı seçimlerini düzenleyen, 6271 sayılı "*Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu*", milletvekili seçimlerini düzenleyen 2839 sayılı "*Milletvekili Seçimi Kanunu*" ve mahalli

¹⁹⁵ Şener, *Türkiye'de Seçim Sistemleri*, 65.

¹⁹⁶ Barın, *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Temsilde Adalet İlkesi*, 8-10.

¹⁹⁷ Nişancı - Özdemir, *"Dünyada Uygulanan Seçim Sistemleri*, 744.

idare seçimlerini düzenleyen 2972 sayılı "*Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyeti Seçimi Hakkında Kanun*"dur. Milletvekili Seçimi Kanunu, hem parlamentonun oluşumuna hem de yürütmenin şekillenmesine katkı sunmaktadır. Bu nedenle, söz konusu ilkeler açısından Milletvekili Seçimi Kanunu büyük bir öneme sahiptir. Bu kanunda, *temsilde adaletin* sağlanabilmesi için nispi temsil sistemi, *yönetimde istikrarın* sağlanabilmesi için de barajlı d'Hont sistemi uygulanmaktadır. Bu sistemde ilk başta hem ülke hem de bölge barajı olarak iki farklı baraj uygulanırken, zamanla sadece ülke barajı uygulanmaya başlanmıştır. Ancak, ülke barajı oranının yüksek tutulması veya düşürülmesi, *temsilde adalet* ilkesine olumsuz yansımalarını ortadan kaldırmadığını ifade edilebilir. Ayrıca, hükümetin parlamento çoğunluğunu elinde bulundurarak bu oranlarla kendi çıkarlarını şekillendirmesi, sorunun ciddiyetini daha da artırmaktadır. Görüldüğü gibi, bu iki ilkenin aynı anda seçimi sisteminde bir arada uygulanması mümkün olmamaktadır. Ancak bu "*imkânsızlık*" seçim sistemimizde yerini almıştır.¹⁹⁸

3.3.2. Cumhurbaşkanı Seçimi Tartışmaları

1921 Anayasası, Türkiye'nin olağanüstü bir dönemde kabul ettiği bir çerçeve anayasadır. 23 Nisan 1920'de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Milli Egemenlik Prensipleri* esas alarak, kuvvetler birliği ilkesine dayanan bir meclis hükümet sistemi benimsemiştir. Bu anayasa, meclis hükümet sistemini öngördüğü için ayrı bir devlet başkanı tanımı yapmamıştır. Cumhuriyet ilan edilmediğinden, 1923 yılına kadar Cumhurbaşkanı seçilmemiştir. Bu dönemde, 1921 Anayasası'na göre yasama ve yürütme yetkilerini TBMM elinde bulundurmıştır. Meclis Başkanı, yasama ve yürütme yetkisini elinde tutan kişi olarak, meclis genel kurulu tarafından seçilmiştir. Bu dönemde, seçim usulü ve seçim yeterlilikleriyle ilgili ayrıntılar düzenlenmemiştir. Meclis Başkanı, devlet başkanı işlevi gördüğünden, 1921 Anayasası'nın 9. maddesiyle bazı devlet başkanlığı görevleri ona verilmiştir. Bu maddeye göre, meclis başkanı meclis adına imza atma yetkisine sahip olup, bu yetki devletin temsilini sağlamaktadır. Ayrıca, parlamenter sistemlerde devlet başkanına verilen bakanlar kurulu kararlarını onaylama yetkisi de 1921 Anayasası'nda meclis başkanına tanınmıştır.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Kılıçoğlu, 1982 Anayasası'nın Bir İmkânsızlığı, 10-11.

¹⁹⁹ Metehan Bekleviş - Zeynep Duyar, "Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Seçmenler Tarafından Aday Gösterilme Biçimine Alternatif Bir Model Önerisi: E-Devlet Kapısı Sistemi", (Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, 9/1-2, 2023), 225.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1921 Anayasası, 29 Ekim 1923'te yapılan bir değişiklikle hükümet şekli olarak cumhuriyeti benimsemiş ve cumhurbaşkanlığı kurumu anayasa konulmuştur. Bu değişiklikle, cumhurbaşkanına aday olabilmek için tek koşul olarak, meclis üyesi yani milletvekili olma zorunluluğu getirilmiştir. Aynı zamanda, Cumhurbaşkanının görevde kalma süresi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bir yasama dönemi ile sırtlandırılmıştır. Yani Cumhurbaşkanının görevde kalma süresi, iki yıl olarak belirlenmiştir. 1921 Anayasası'nda cumhurbaşkanının seçilmesinde nitelikli bir yeter sayıya ihtiyaç duyulmamış ve cumhurbaşkanının birden fazla kez seçilmesi de mümkün hale getirilmiştir. 1924 Anayasası ise, egemenliğin tam anlamıyla millete ait olduğunu vurgulamış ve bu sebeple yasama ve yürütme yetkilerini Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde toplamış, dolayısıyla cumhurbaşkanının meclis tarafından seçilmesini sağlamıştır.²⁰⁰

1921 Anayasasında olduğu gibi 1924 Anayasasında da Cumhurbaşkanı olabilmek için, milletvekili olmak yeterli kabul edilmiştir. Terk fark Cumhurbaşkanının iki yıl olan görev süresi yerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından dört yıl süreyle seçileceği belirlenmiştir. Bu yasayla her meclisin, kendi döneminde cumhurbaşkanını seçmesi gerektiği ifade edilmiştir. 1924 Anayasası, cumhurbaşkanı seçiminde oylama ile ilgili belirli bir kısıtlama getirmediği için, seçimlerin meclis tüzüğüne göre mutlak çoğunluk sağlanana kadar devam edeceği anlaşılmaktadır. Ayrıca, görevdeki cumhurbaşkanının yeniden seçilebilmesi kuralı, 1921 Anayasası'ndaki gibi devam ettirilmiştir. 1961 Anayasasında Cumhurbaşkanının seçilmesi ve görev süresiyle ilgili düzenlemeler, Anayasa'nın 95. ve 96. maddelerinde yer almıştır. Önceki anayasalarda olduğu gibi, 1961 Anayasası'nda da Cumhurbaşkanının seçimi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne verilmiştir. Ancak 1961 Anayasası, Cumhurbaşkanının seçilme şartları konusunda detaylı bir düzenleme getirmiştir. Cumhurbaşkanı olabilmek için, milletvekili olma şartının yanı sıra, kırk yaşını doldurmuş olmak ve yükseköğrenim görmüş olmak da gereklilik olarak anayasaya eklenmiştir. Ayrıca, cumhurbaşkanının görev süresi, önceki anayasaların aksine meclisin dönem sınırlamasına tabi tutulmamış ve yedi yıl olarak belirlenmiştir. Önceki anayasalarda görevdeki cumhurbaşkanının yeniden seçilmesi mümkünken; 1961 Anayasasında, bir cumhurbaşkanının iki kez üst üste seçilemeyeceğini hükme bağlamıştır. Ancak burada önemli olan nokta; Cumhurbaşkanının peş peşe iki defa seçilmesi engellenmiş olsa da, farklı dönemlerde tekrar seçilmesinde herhangi bir

²⁰⁰ Güvenç, *Temsili Demokrasiden, Doğrudan Demokrasiye Yönelim*, 149.

kısıtlama yoktur. 1982 Anayasası'nın ilk metnine göre, bir kişi yalnızca bir kez Cumhurbaşkanı seçilebilirdi. Ayrıca, Cumhurbaşkanı seçilebilmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu gerekiyordu. İlk iki turda gerekli çoğunluk sağlanamazsa, üçüncü turda Cumhurbaşkanı seçilebilmesi için meclis üye tam sayısının yarısından bir fazla oy alınması gerekiyordu. Eğer üçüncü turda da Cumhurbaşkanı seçilemezse, en fazla oyu alan iki aday arasında dördüncü tur oylaması yapılır ve bu turda yine üye tam sayısının yarısından bir fazla oy alan aday Cumhurbaşkanı olarak seçilirdi. Dördüncü turda da bir sonuç alınmazsa, seçimlerin yeniden yapılacağına dair bir düzenleme bulunuyordu. Bu süreç, 2007 yılındaki anayasa değişikliğine kadar geçerliliğini korumuştur.²⁰¹

Cumhurbaşkanını seçme yöntemleri, siyasal rejimin işleyişini önemli ölçüde etkileyebilir. Bu sebeple, Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesinin, ona siyasal meşruiyet kazandıracağı ve sembolik yetkilerini daha etkin bir şekilde kullanmasına fırsat vereceği endişesi sıklıkla dile getirilmektedir. Bu endişe, Cumhurbaşkanının tarafsız ve sorumsuz konumunun değişebileceği varsayımına dayanır. Ancak, Cumhurbaşkanının parlamento karşısındaki tarafsızlığını koruduğu sürece, seçim yönteminin siyasal rejim üzerinde büyük bir etkisi olmayacağı söylenebilir.²⁰²

21 Ekim 2007 tarihinde Anayasa'da yapılan değişiklikle Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıl olarak belirlenmiştir. Ancak, değişiklik öncesinde seçilen Cumhurbaşkanı görev süresi, kanuna konulan geçici maddeye göre 7 yıl olarak düzenlenmiştir. 28 Ağustos 2014'te yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, sistemdeki değişikliğin uygulamada hayata geçtiğini göstermiştir. Bu tarihten itibaren Cumhurbaşkanının halkoyu ile seçilmesi, hem yasal hem de uygulama düzeyinde Türkiye, yarı başkanlık sistemine geçiş yapmıştır. Ardından, 16 Nisan 2017'de gerçekleştirilen anayasa değişikliğiyle de Cumhurbaşkanı Hükümet Sistemi anayasal düzeyde kabul edilmiştir. 2018'de yapılan Cumhurbaşkanı seçiminden sonra ise bu sistem hem anayasal hem de uygulama açısından tam anlamıyla devreye girmiştir.²⁰³

²⁰¹ Güvenç, *Temsili Demokrasiden, Doğrudan Demokrasiye Yönelim*, 150-153.

²⁰² Mehmet Kahraman, "Cumhurbaşkanının Halk tarafından Seçilmesi ve Cumhurbaşkanı Seçim Kanunu", (Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12/23, 2012), 281. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susead/issue/28412/302338> (Erişim 30.05.2024)

²⁰³ Güvenç, *Temsili Demokrasiden, Doğrudan Demokrasiye Yönelim*, 155.

31 Mart 2022 tarihinde kabul edilen 7393 sayılı Kanun ile 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanununda bazı önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden biri, ulusal seçim barajının yüzde 10'dan yüzde 7'ye düşürülmesidir. Kanun, 6 Nisan 2022 tarihinde, Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun değişikliğinin ardından, Milletvekili genel seçimleri ve Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turu 14 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 31 Mart 2022 tarihli, 7393 sayılı Kanunla yapılan değişikliklerin, 14 Mayıs 2023 seçimlerinde geçerli olup olamayacağı önemli bir sorundu. Bu soruna olumlu bir yanıt verilseydi, seçimlerde ülke barajı yüzde 7 olarak uygulanabilecekti. Ancak olumsuz bir yanıt verilmesi durumunda, baraj yüzde 10 olarak kalabilirdi. Çünkü 1982 Anayasası madde 67'nin son fıkrasında *“seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz”* denmiştir. Fıkra metninde bahsedilen *seçimler* ifadesi, oy verme günü değil, *seçimlerin başlangıç gününü* ifade etmektedir. Bu tarih, Yüksek Seçim Kurulu'nun 13 Mart 2023 tarihli ve 2023/99 sayılı kararıyla 18 Mart 2023 olarak belirlenmiştir. Bu tarihe bakıldığında, 7393 sayılı Kanun'un 6 Nisan 2022'de yürürlüğe girmesinin üzerinden henüz bir yıl geçmemiştir. Bu nedenle, Anayasa'nın 67. maddesinin son fıkrası gereği, söz konusu Kanunun bu seçimlerde uygulanması mümkün olmadığı söylenebilir.²⁰⁴

Yapılan değişikliklerle, ülkemizde Cumhurbaşkanlığı seçiminde, bir adayın seçilebilmesi için oyların yarısından bir fazlasını (%50+1) alması gerekmektedir. Şayet birinci tur sonucunda, bu çoğunluğu sağlayan bir aday çıkmazsa, ikinci tura kalan iki adaydan biri, %50+1 oy alarak seçimi kazanmaktadır. Diğer bir değişiklik ise Milletvekili seçimleri için %7 barajlı d'Hondt sisteminin uygulanacak olmasıdır. Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili genel seçiminde farklı barajların konulması; seçimi kazanan cumhurbaşkanı ile partisi ve ittifak kurduğu partilerin mecliste çoğunluğu elde edememesi riski ile karşı karşıya kalınabilir. Bir diğer risk, Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimleri için ayrı oy kullanılmasıdır. Bu durum, seçim sonuçlarının farklı çıkması halinde büyük bir yönetim krizine sebep olabilir ve siyasi istikrarı zora sokabilir. Ayrıca, %50+1 oy çoğunluğu sağlamak için kurulan ittifaklar da bir risk faktörüdür. İttifaklar, seçim öncesi bir nevi koalisyon oluşturmaktadır, ancak bu koalisyonların seçim sonrasında bozulması mümkündür. Ayrıca, seçilen Cumhurbaşkanı'nı destekleyen

²⁰⁴ Gözler, *Mayıs 2023 Seçimleri*, 3-5.

ittifakın, mecliste çoğunluğu sağlamış olması bile, *yönetimde istikrarı* garanti etmez. İttifakın dağılması durumunda, Cumhurbaşkanı ve destekleyen parti ya da partilerin meclisteki çoğunluğunu kaybetmesi durumunda, yönetimde istikrar sorununa yol açarak, istikrarsızlık riskini ortaya koyabilir.²⁰⁵

Görüldüğü üzere, 9 Temmuz 2018’de yürürlüğe konulan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, birçok sorunu beraberinde getirebilecek bir yapıdır. Çünkü bu sistem, henüz denenmemiş ve özgün bir türdür. Zaman içinde, bu sistemin barındırdığı potansiyel sorunlar giderek daha net bir şekilde görülecektir. Sistemi tasarlayanlar, seçim hukukuyla ilgili gereksinimlerin tamamını önceden belirleyip bunlara çözüm öğretilmelidir. Bu yüzden, seçim sürecinde karşılaşılan ve henüz tam olarak gözlemlenen sorunlara çözüm getirebilmek için Anayasa ve kanunlarda gerekli değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde, ilerleyen seçimlerde doğal afetler nedeniyle seçimlerin ertelenmesi veya Cumhurbaşkanı adaylarından birinin vefat etmesi gibi sorunlarla karşılaşıldığında, bu sorunların çözülmesi zorlaşabilir ve ülke, hukukî ve siyasî karmaşaların barındırdığı risklerle karşı karşıya kalabilir.²⁰⁶

3.3.3. Türkiye İçin Seçim Sistemi Önerileri

Türkiye’de 1995’ten, 2017’ye kadar gerçekleştirilen bütün seçimlerde barajlı d'Hondt seçim usulü uygulanmıştır. Her seçim sonrası, küçük ve zayıf partiler seçim sistemi hakkında eleştirilerde bulunmuş, ancak güçlü partiler genellikle bu eleştirileri dikkate almamıştır. Türkiye’nin seçim sistemlerine yönelik yapılan eleştirilere bakıldığında, seçimlerde *temsilde adaleti* ile *yönetimde istikrarı* sağlamak amacıyla, değişik alternatif sunulabilir; bular, *alternatif (tercihli) oylama*, *tek üyeli iki turlu çoğunluk* ve *tek üyeli tek turlu çoğunluk* sistemi olarak sıralanabilir. *Alternatif (tercihli) oylama*, Avusturya Temsilciler Meclisi ve İngiltere’nin Londra Belediye Başkanlığı seçimlerinde uygulanmaktadır. Bu sistemde, seçmenler kendilerine en yakın gördükleri iki farklı partiye oy verirler. Oy sayımı, seçmenlerin birinci tercihleri dikkate alınarak yapılır. Eğer hiçbir parti veya aday, birinci tercih oylarıyla, oyların yarısından fazlasını alamazsa, en düşük oyu alan parti ya da aday elenir. Elenen parti veya adaya verilen oylar, seçmenlerin ikinci tercihleri doğrultusunda yeniden hesaplanır. Eğer bu sayım sonucunda bir parti ya da aday oyların yarısından fazlasını alırsa, seçim sonuçlanmış olur. Ancak böyle bir durum gerçekleşmezse, bu kez sondan ikinci olan parti de elenir ve onun oyları

²⁰⁵ Özgül, *Seçim Sistemlerinin İstikrara Etkisi*, 35.

²⁰⁶ Gözler, *Mayıs 2023 Seçimleri*, 42.

yine ikinci tercihler doğrultusunda yeniden değerlendirilir. Bu süreç, bir parti veya aday çoğunluğu elde edene kadar veya son iki parti kalana kadar devam eder. *Tek üyeli iki turlu çoğunluk*; aynı zamanda dar bölgesi iki turlu seçim sistemi veya çoğunlukçu ikinci oylama sistemi olarak da bilinir. Bu sistemde, seçim çevreleri neredeyse eşit büyüklüklerde belirlenir ve her çevreden sadece bir aday seçilir, yani her bölge yalnızca bir temsilciye sahip olur. İlk turda, oyların yarısından fazlasını alan aday seçimi kazanır. Eğer hiçbir aday çoğunluğu sağlayamazsa, ikinci bir tur oylama yapılır. İkinci turda, ilk turda en fazla oyu alan iki aday arasında seçim yapılır ve en çok oyu alan aday seçimi kazanır. Türkiye açısından sunulabilecek diğer bir alternatif, *tek üyeli bir turlu çoğunluk* sistemidir. Bu sistemde de, seçim çevreleri hemen hemen eşit büyüklükte belirlenmektedir. Her bir seçim çevresinden yalnızca bir aday seçimi kazanarak, temsil hakkını elde etmektedir. Bir başka deyişle, en çok oyu alan aday, oyların salt çoğunluğunu almamış olsa bile seçimi kazanmış olur. Bu sistemin tercih edilmesinin sebepleri arasında, seçim çevrelerinin küçük olması nedeni ile seçmenlerin adayları daha iyi tanımasına olanak tanınması ve adayların seçim çevrelerinin sorunlarına ya da isteklerine daha kolay cevap verebilmesi yer almaktadır.²⁰⁷

Diğer bir öneri, *rasyonelleştirilmiş parlamentarizm*; seçim sistemlerinde, "*temsilde adalet*" ve "*yönetimde istikrar*" ilkelerinin aynı anda uygulanması ve her iki açıdan da mükemmel sonuç elde edilmesi mümkün değildir. Bu iki ilkenin birlikte uygulanmaya çalışılması, genellikle "*temsilde adalet*" ilkesinin zayıflamasına yol açar. Başka bir deyişle, "*yönetimde istikrar*" sağlanabilmesi için, "*temsilde adalet*" ilkesinden taviz verilmesi gerektiği ortaya çıkar. İstikrarlı bir yönetim oluşturmak amacıyla seçim barajları gibi müdahalelerle seçim sonuçlarını etkilemek, demokratik açıdan doğru değildir. Ancak, ülkenin istikrarlı bir şekilde yönetilmesine ihtiyaç duyulduğu da bilinmelidir. Nerede bir yanlış varsa, o yanlış oradan düzeltilmelidir. Bir yerdeki yanlışın düzeltilmesi için diğer dengeler altüst edilmemelidir. Aksi durumda, yapılan düzenlemeler başka sorunlara yol açabilir. Eğer kurulan hükümetler devamlılık sağlayamıyorsa, bu durumu seçmenin iradesini manipüle ederek çözmeye çalışmak doğru bir yaklaşım değildir. Demokrasi, uzlaşma temelli bir rejimdir. Bu bağlamda, Anayasada parlamentonun hükümet kurmaya ve uzlaşmaya zorlayacak çözümler aramak daha doğru olacaktır. Yani çözüm, *rasyonelleştirilmiş parlamentarizm*de bulunabilir. Bu doğrultuda, parlamento üyelerinin hükümet kurma gibi temel görevlerini çeşitli sebeplerle ihmal

²⁰⁷ Nişancı - Özdemir, *Dünyada Uygulanan Seçim Sistemleri*, 737-742.

etmelerini önlemek amacıyla, onları bu sorumluluğu yerine getirmeye zorlamak ve eylemlerine yaptırım uygulamak en etkili çözüm olabilir. Örneğin, hükümet kurma konusunda anlaşmazlık yaşayan parlamento üyelerinin, bir sonraki dönemde yeniden aday olamamalarını anayasal bir düzenlemeyle sağlanabilir. Bu düzenleme, parlamento üyelerinin daha uzlaşmacı bir yaklaşım sergilemelerini ve parti liderlerinin baskılarına karşı daha dirençli olmalarını teşvik edebilir. Böylece, hükümet kurulumunu kolaylaştıran düzenlemelerle birlikte, kurulan hükümetlerin sürekliliği sağlanacak ve istikrarlı yönetimlerin oluşması mümkün hale gelebilir. Ayrıca, milletvekillerinin özgürce iradelerini ifade edebilecekleri bir ortamın oluşturulması da sağlanabilir.²⁰⁸

Bir başka öneri *Türk sistemi*; Hikmet Sami Türk, 1976 yılında ilk kez ortaya koyduğu ve sonradan "*Türk sistemi*" olarak adlandırılan formülünde, d'Hondt sisteminin büyük partilere biraz daha fazla avantaj sağlayacak şekilde, yani sistemin orantısızlığını *yönetimde istikrar* ilkesi lehine artıracak biçimde değiştirilmesini önermiştir. Bu sistemde ilk yol, partilerin aldıkları oyları, bir buçuktan (1,5) başlayarak yarımsar aralıklarla bir aritmetik diziyle bölme formülüdür. Bu yöntem, bölen aralıklarını daraltarak ve başlangıçta bir buçuk (1,5) gibi bir seçim eşiği belirleyerek büyük partiler için daha avantajlı bir sonuç elde edilmesini sağlar. İkinci yol ise, partilerin aldıkları oylarla bölme yerine, aynı aritmetik diziyle çarpma yöntemini kullanmaktır. Çarpma formülü, seçim bölgesi genişledikçe büyük partilere çok daha fazla avantaj tanır, bu nedenle sistem küçük partiler aleyhine çalışır. Örneğin, bu sistem uygulansaydı, 1969 seçimlerinde birinci partinin milletvekili sayısı 256 yerine 313, 1977 seçimlerindeki diğer bir partinin milletvekili sayısı 213 yerine 227, 1983 seçimlerinde ise birinci olan partinin milletvekili sayısı 212 yerine 236 olacaktı. Eğer *yönetimde istikrar* ya da yönetilebilirlik ilkesine daha fazla ağırlık verilmek istenirse, bu öneri, nispi temsil mantığını fazla bozmayarak bu amaca ulaşabilecek bir formül gibi görünmektedir.²⁰⁹

Başka bir öneri ise, *ülke barajının korunması*; ülke barajı korunarak milletvekilli sayısından 100'ünün baraj şartı aranmadan, ya da %2 veya %3 gibi daha düşük bir barajla, ülke seçim çevresi sistemine göre belirlenmesidir. Böyle bir sistemin kabul edilmesi, sembolik de olsa, neredeyse tüm partilerin mecliste temsil edilmesine imkân tanıyabilir ve parlamentonun kapılarını farklı görüşlere açabilir.²¹⁰

²⁰⁸ Kılıçoğlu, *1982 Anayasası'nın Bir İmkânsızı*, 13-14.

²⁰⁹ Özbudun, *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi*, 113.

²¹⁰ Nihat Bulut, "*Temsilde Adalet - Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri*", (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, 14/3-4, 2010), 18.

Takviyeli iki turlu seçim sistemi önerisi; Seyfettin Görselin ortaya koyduğu sistemdir. Bu sisteme göre, örneğin Türkiye'deki 600 milletvekilinin 500'ü, tek isimli seçim çevrelerinden iki turlu çoğunluk usulüyle seçilecek, geri kalan 100 milletvekili ise ülke düzeyinde oluşturulan bir seçim çevresinden basit nispi temsil yöntemiyle belirlenmesidir. İkinci tura, ilk turda en çok oy alan iki parti “*iki-partili almasıık*” veya belirli bir oy oranını aşan tüm partiler “*çok-partili almasıık*” katılabilir. Gürsel'e göre, bu sistemde merkeze yakın partilerin oldukça düşük oy oranlarıyla tek başlarına iktidara gelmeleri mümkün olabileceği gibi, merkez sağ, merkez sol ve merkez sağ-merkez sol koalisyonları da oluşabilecektir. Bu sistem, iki turlu seçim sisteminin mevcut sistemle kıyaslandığında çok daha yüksek bir başarı şansına sahip olduğunu söylenebilir. Ayrıca, bu sistemin partileri merkeze yakın ya da toplumsal konsensüse yakın bir siyasal çizgi izlemeye teşvik etme konusunda çok güçlü bir mekanizmaya sahip olduğu vurgulanmaktadır. Gürsel, iki turlu seçim sisteminin, Türkiye'nin mevcut siyasal koşullarında toplumsal barışı ve dolayısıyla demokrasiyi destekleyerek, *yönetimde istikrarın* önemli bir yardımcı olacağını ifade etmektedir.²¹¹

Diğer bir öneri *Kontenjanlı ve ülke barajlı tek turlu birleşik listeli nisbi temsilin d'hondt sistemi*; bu sistem, küçük partilere *temsilde adaleti* sağlayarak onları parlamentoya taşıırken, büyük merkez partilerine de avantajlar sunarak *siyasi istikrarı* sağlamaya yardımcı olur. Her ne kadar farklı durumlarda farklı sonuçlar alınsa da, bu sistemin “*temsilde adalet*” ve “*yönetimde istikrar*” gibi iki zıt ilkeyi en iyi şekilde dengeleyen bir sistem olduğu söylenebilir. Özellikle birleşik listeli seçimler, ülkemizde siyasi partiler ve adaylar arasında daha ılımlı bir atmosfer oluşturarak, iktidarların hükümet kurarken siyasi gerilim oluşmadan, bu süreci yürütmelerine olanak tanıyacaktır. Sistem, *cepheleşme* gibi olumsuz etkilere sebep olabilir; ancak geçmişte yaşanan olumsuz deneyimlerin, bugünkü siyasilere demokrasiye dayalı uzlaşma yolunda önemli bir adım olacağı bir geçektir. Ayrıca son yıllarda kurulan uzlaşmacı hükümet modelleri de bu inancımızı güçlendirmektedir. Önerilen sistemin, uzlaşmaya yatkın olmayan partileri dışarıda bırakması, Türk siyasetinin ve demokrasisinin gelişmesi adına faydalı olacaktır.²¹²

²¹¹ Özbudun, *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi*, 114.

²¹² Fevzi Demir, “*Türkiye’ye Özgü Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi*”, 305. https://ayam.anayasa.gov.tr/media/6309/fevzi_demir.pdf , (Erişim 05.01.2025).

Çoğunlukçu uzlaşa önerisi; bu sistem Murat Sertel ve Ersin Kalaycıoğlu tarafından önerilmiştir. İlk kez Murat Sertel tarafından 1994 yılında Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ve belediye başkanlığı gibi tek kişilik makamlar için ortaya atılmıştır. 1995 yılında ise Sertel ve Kalaycıoğlu, bu öneriyi parlamento seçimlerine ilişkin daha geniş kapsamlı bir rapor halinde yayımlamışlardır. "*Çoğunlukçu uzlaşa*" adı verilen bu sistemin temel ilkesi, seçmenlerin yalnızca ilk tercihlerinin değil, aynı zamanda ikinci, üçüncü ve diğer tercih sıralamalarının da belirtilmesi gerektiği ve milletvekilliği tahsisinde bu sıralamaların dikkate alınmasıdır. Bu sistem, hem dar bölge "*tek-isimli seçim çevresi*" hem de *liste usulüyle* birlikte uygulanabilir. Tek isim usulüyle birlikte kullanıldığında, eğer hiçbir aday birinci tercihlerin çoğunluğunu elde edemezse, bu çoğunluğu sağlamak amacıyla seçmenlerin ikinci, üçüncü ve diğer tercihleri dikkate alınır. Sistem, liste usulü "*geniş seçim çevreleri*" ile uygulandığında ise, "*dar çoğunlukçu uzlaşa*" ve "*geniş çoğunlukçu uzlaşa*" olmak üzere iki yöntemden birinin kullanılabileceğidir. Dar çoğunlukçu uzlaşa formülünün liste usulüyle uygulanmasının zor olabileceği ifade edilmekle birlikte, geniş çoğunlukçu uzlaşa yönteminin pratikte nispeten sorunsuz olacağı belirtilmiştir. Bu yöntemde, seçim kotası "*droop kotası*" tespit edildikten sonra, önce seçmenlerin birinci tercihlerine bakılarak her partiye bu kotayı kaç kere doldurmuşsa o kadar milletvekili verilir; geri kalan sandalyeler ise ikinci, üçüncü vb. tercihlere göre dağıtılır. Bu sistem, Gürsel'in önerisinde olduğu gibi, birinci tercih sayısı yüksek, fakat ikinci ve üçüncü tercihlerde düşük oy alan, yani seçmen çoğunluğunun istemediği veya muhtemelen "*sistem karşıtı*" olan partilerin parlamentodaki temsil gücünü sınırlayacaktır.²¹³

Tek turlu dar bölge tercihli oy çoğunluk sistemi önerisi; Türkiye'de seçmen iradesinin hâkim olması için önerilen sistemdir. Bazı kaynaklarda "*alternatifli oy sistemi*" olarak da adlandırılan bu sistemde, milletvekili adaylarının seçilebilmesi için basit çoğunluk değil, geçerli oyların salt çoğunluğunu elde etmeleri gerekmektedir. Adaylar, seçim bölgelerinde seçilebilmek için yoğun bir şekilde propaganda yapmaları ve seçmenleri ikna etmeleri gerekmektedir. Bu sistemde, adaylar sadece partilerinin desteğiyle değil, bölgedeki seçmenlerin desteğini alarak parlamentoya girebilirler. Böylece adayların seçilmek için kendi çevrelerinde tanınmaları ve daha fazla sorumluluk taşımaları gerekmektedir. Ancak bu sistem nispi temsile uygun olmadığı için, aynı seçim bölgesindeki farklı siyasi görüşler yeterince temsil edilmeyebilir. Bu eksikliği gidermek

²¹³ Özbudun, *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi*, 114-115.

amacıyla her seçmene iki oy hakkı verilmiş ve seçilmek için gereken çoğunluk salt çoğunluk olarak belirlenmiştir. Ayrıca, bu sistem adaylar arasında demokratik bir rekabet ortamına oluşturarak, seçmen ile seçilen arasındaki ilişkinin sürekliliğini sağlayacaktır.²¹⁴

Işın Çelebi'nin önerisi, Işın Çelebi tek-isimli basit çoğunluk ve iki-turlu çoğunluk sistemlerinin Türkiye için taşıdığı sakıncaları ortaya koyduktan sonra, nispi temsili esas alan ancak bazı düzeltmeler içeren bir seçim sistemi önerisi sunmuştur. Bu düzeltmeler arasında, 550 milletvekilinden 100'ünün ülke seçim çevresinden yüzde 2 barajıyla seçilmesi, ülke barajının yüzde 5'e indirilmesi, siyasi partilerin ortak listeyle seçime girebilmelerinin sağlanması ve partilerin seçim çevrelerinde seçilecek milletvekili sayısının iki katı kadar aday göstermeleri zorunluluğu yer almaktadır. Bu öneriler, *nispi temsili sistemin* daha adil ve demokratik bir şekilde işlemlerini hedeflemektedir. Günümüzde gerçekleştirilecek seçim sistemi değişikliği, yalnızca nispi temsil için sınırlı bir değişiklik olabilir. Seçim sisteminde iki ana değişiklik yapılabilir, biri yüz milletvekilinin ülke seçim bölgesinden, nispi temsil yöntemiyle seçilmesi, ikincisi ülke barajının yüzde beş gibi daha makul bir seviyeye indirilmesidir. Ancak, ülke barajının indirilmesi şu an için gerçekçi bir seçenek gibi görünmemektedir. Bu adaletsizliği gidermenin bir yolu ise, İsveç, Danimarka ve Almanya gibi ülkelerde uygulanan ve ülke barajını korurken belirli sayıda seçim çevresinde birinci olan ya da belirli bir oy oranını aşan partilerin ülke barajından muaf tutulmasıdır. Bu değişiklikle, özellikle küçük partilerin temsil adaletsizliği giderilecek ve aynı zamanda *yönetimde istikrar* ilkesi korunacaktır.²¹⁵

²¹⁴ Coşkun Doğan, “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Parlamento Seçimlerine İlişkin Sistem Önerisi”, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 80.

²¹⁵ Özbudun, *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi*, 115-120.

SONUÇ

Bu tezin çalışmalarında yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda, seçim sistemlerinin *temsilde adalet* ve *yönetimde istikrar* ilkeleri üzerindeki kritik etkilerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaya odaklanılmıştır. Demokratik sistemlerin temel hedeflerinden birisi de *temsilde adalet* ilkesi ile *yönetimde istikrar* ilkesi arasındaki dengeyi kurmaktır. Bu amaçla çeşitli seçim sistemleri geliştirilerek denenmiştir. Türkiye örneği üzerinden yapılan incelemeler ve araştırmalarda, bu iki ilkenin birbirini tamamlayıp tamamlamadığı hakkında, Türkiye'deki seçim sistemi uygulamalarını gözler önüne sermektedir.

Temsilde adalet ilkesi, seçmenlerin yani halkın iradesinin doğru ve adil bir şekilde meclise yansıtılması anlamına gelmektedir. Bu ilke, demokrasinin temel yapılarından biridir ve mümkün olduğu ölçüde tüm toplum kesimlerinin mecliste temsil edilmesini sağlar. Temsilde adaletin sağlanması, özellikle toplumun küçük kesimlerini ve küçük partilerin parlamentoda yer almasına öncülük eder. Bu sayede, toplumun farklı kesimlerinin sesleri duyulur ve politik karar süreçlerinde yer almış olurlar. Türkiye'de günümüzde uygulanan seçim sistemi olan nispi temsil sistemi, *temsilde adaletin* sağlanması amacını gütmektedir. Ancak, seçim barajı gibi uygulamalar, küçük partilerin meclise girmesini zorlaştırarak *temsilde adalet* ilkesine zarar verebilmesine yol açmaktadır. Bu durum, seçmen iradesinin parlamentoya tam olarak yansıtılmasına engel olabilir.

Yönetimde istikrar ilkesi ise, hükümetin yani iktidarın ülkede etkin ve sürekli bir şekilde görev yapabilmesini ifade etmektedir. İstikrarlı yönetimler, ekonomik kalkınma ve siyasi istikrar için önememe sahiptir. Yönetimde istikrarın sağlanması, güçlü ve tek başına iktidar olabilen hükümetlerin kurulmasına bağlıdır. Türkiye'de uygulanan seçim sistemi, genellikle büyük partilerin avantaj sağladığı ve tek başına iktidar olabildiği bir yapıya kavuşturulması amacıyla seçim sisteminde birçok değişikliğe gidilmiştir. Yapılan bu değişikliklerin tamamında, yönetimde istikrarın sağlanması amaç edinildiği söylenebilir. Ancak, bu amaç aynı zamanda, küçük partilerin mecliste yeterince temsil edilememesi sorununu da beraberinde getirdiği açıktır.

Türkiye'nin seçim sisteminin gelişiminde, tarihsel süreç içinde birçok değişiklik ve reform yaşanmıştır. Özellikle 1982 Anayasası ile başlayan süreçte, seçim sisteminde *temsilde adalet* ile *yönetimde istikrar* ilkeleri arasında bir dengenin kurulmasına dönük

yapılan düzenlemeler dikkat çekicidir. Bu itibarla 1987 ve 1995 yıllarında yapılan Anayasa değişiklikleri ile yapılacak seçim kanunlarında temsilde adalet, yönetimde istikrar ilkesinin gözetilmesi ilke edinilmiştir. Aynı zamanda milletvekili sayısında yapılan artışlar, *temsilde adaletin* sağlanması yönünde atılan bir adım olduğu öne sürülebilir. Ancak, seçim sisteminde yapılan düzenlemeler *temsilde adalet* ve *yönetimde istikrar* ilkeleri açısından beklenen sonuçları vermemiştir. Çünkü yapılan yasal düzenlemeler daha çok iktidarların devamını sağlayacak nitelikte olduğu varsayılabilir.

1995'te yapılan Anayasa değişikliği ile seçim kanunlarının *temsilde adalet* ile *yönetimde istikrar* ilkeleri gözetilecek biçimde düzenlenmesi gerektiği hükmünün eklenmesiyle, seçim sistemlerinin iki ana ilkesi olan *temsilde adalet* ile *yönetimde istikrar* ilkeleri arasında bir dengenin kurulması zorunlu hale getirilmiştir. Ancak, seçim barajı gibi uygulamalar, bu dengenin tam olarak sağlanmasını zorlaştırmaktadır. *Temsilde adalet* ve *yönetimde istikrar* ilkeleri arasında denge kurmak, demokratik sistemlerin karşılaştığı en büyük zorlukların başında gelir. Türkiye'de bu ilkeler arasında bir denge kurmak amacıyla yapılan düzenlemeler, karmaşık ve bazen de çelişkili sonuçlar doğurmuştur. Yüksek seçim barajı, *temsilde adalet* ilkesine zarar verirken, büyük partilerin iktidarda kalma süresini uzatarak *yönetimde istikrar* sağlamayı hedeflemiştir. Temsilde adaletin sağlanamaması ve yönetimde istikrarın sağlanmasını hedefleyen seçim düzenlemeleri, Türkiye'deki seçim sisteminin sürekli olarak tartışma konusu olmasının ana nedenlerinden olduğu görülmektedir.

Yönetimde istikrarı sağlamak adına, güçlü ve tek başına iktidar olabilen hükümetlerin kurulması hedeflenmektedir. Ancak, bu durum, siyasi rekabetin azalmasına ve küçük grupların mecliste temsil edilmesine engel teşkil etmektedir. Türkiye'de genel olarak koalisyon hükümetleri, temsilde adaletin sağlanması açısından avantajlı olmuşsa da, yönetimde istikrarın sağlanması konusunda başarısızlıklar yaşanmıştır. Türkiye'de, geçmişte yaşanan koalisyon hükümetleri dönemlerinde, siyasi istikrarın sağlanamaması ve sık sık hükümet değişikliklerinin yaşanması nedeni ile *yönetimde istikrarın* sağlanmasının önemini artırmıştır.

Seçim sistemleri için yapılacak reformlar, *temsilde adalet* ile *yönetimde istikrar* ilkeleri arasındaki dengeyi daha da güçlendirmek amacıyla yapılması gerekmektedir. Bu amaçla Türkiye'de, seçim barajının düşürülmesi veya kaldırılması gibi yapılacak reformlar, *temsilde adaletin* sağlanmasına katkı sunabilir. Bu doğrultuda Türkiye'de

alternatif seçim sistemleri üzerinde uzlaşa sağlanarak, *temsilde adalet ve yönetimde istikrar* ilkesi arasında daha dengeli bir yapı oluşturabilir.

Bu alternatif seçim sistemlerinden biri olan dar bölge seçim sistemi, temsilcilerin seçmenleri ile daha yakın bir ilişki kurmasını sağlayarak, *temsilde adaletin* gelişmesine katkı sunabilir ya da tercihli oy sistemi uygulanarak seçmenlerin, adaylar arasında istediği şekilde bir seçim yapabilme imkânının sunulması, *temsilde adaleti* artırabilir. Bu tür reformlar, Türkiye'deki seçim sisteminin daha demokratik ve adil bir yapıya kavuşmasına yardımcı olabilir.

Türkiye'deki seçim sisteminin, *temsilde adalet, yönetimde istikrar* ilkesi açılarından demokratik yapısı değerlendirildiğinde; Türkiye'de uygulanan seçim sistemi, belirli ölçüde *temsilde adaleti ve yönetimde istikrarı* sağlamakla birlikte, bu iki ilke arasında bir denge kurulmasının göç olduğu sonucuna varılmıştır. Seçim sistemi reformları, Türkiye'de temsili demokrasinin daha adil ve istikrarlı bir şekilde sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla seçim sistemlerinde yapılması muhtemel reformlar, *temsilde adalet* ilkesi ve *yönetimde istikrar* ilkesi arasında dengeli bir yapı oluşturmak için bir fırsat sağlayabilir. Türkiye'nin demokratik gelişimi, bu iki ilkeyi bağdaştıracak şekilde hayata geçirilmesine bağlıdır ve bu konuda atılacak adımlar, ülkenin siyasi istikrarı ve demokratik yapısını güçlendireceği sonucuna varılabilir.

Seçim sistemlerine dair yapılan tartışmalarda öne çıkan başlıca normatif kriterler şunlar olduğu söylenebilir; (1) yönetimde etkinlik, (2) iktidarın duyarlı ve hesap verir olması, (3) küçük partilerin seçimde daha adil bir şekilde temsil edilmesi ve (4) çeşitli sosyal grupların özellikle küçük toplulukların temsil edilmesidir. Ancak, bu kriterlerin bir kısmı birbirine zıt niteliktedir. Örneğin yönetimin etkinliği, istikrarı ve hesap verebilirliği gibi kriterleri ile *temsilde adalet* ve hakkaniyet kriterlerinin aynı anda gerçekleştirilmesinin mümkün olmayabilir. Bunun için her zaman geçerli ve en iyi olacak bir seçim sisteminden söz mümkün değildir. Seçim sistemi her ülkenin kendisine özgü şartlara göre belirlendiği söylenebilir. Ancak, yapılan araştırmalarda bir seçim sisteminin varlığında, en önemli rolün, çoğunluğa sahip iktidar partisinin doğal olarak kendi çıkarlarını izlendiği söylenebilir. Özellikle homojen olmayan, yani dil, din, mezhep, etnisite gibi farklılıkları olan çoğulcu toplumların yaşadığı ülkelerde, belli bölgelerinde

yoğunlaşma yoksa nispi temsil sistemi, bu toplulukların parlamentoda temsili edilmesini sağlayacak en iyi sistem olduğu söylenebilir.²¹⁶

“*Temsilde adalet*” ile “*yönetimde istikrar*”, ilkeleri birbirine ters yönde işleyen iki ilke olduğundan her ülke kendi siyasî anlayışlarına uygun düşecek şekilde bu iki ilkeyi bir arada bağdaştırmaya çalıştıkları söylenebilir. *Temsilde adalet* ile *yönetimde istikrar* ilkelerinden birine öncelik veya ağırlık verildiğinde diğer ilkenin işlevselliğini yetirebileceği görülmektedir. Yani, *temsilde adaleti* sağlamayı amaçlayan bir seçim sisteminde *istikrar* ilkesinden taviz verilmesi, istikrarın sağlanmaya çalışıldığı bir seçim sisteminde ise *adalet* ilkesinden taviz verilmesi demektir. Bu iki ilkenin hangisinden taviz verileceğinin ülkeden ülkeye ve dönemden döneme değişen bir siyasî tercihtir.

Bu nedenle, iki ilkeyi aynı anda uygulamaya çalışmak yerine, her iki ilkeden de belli bir dereceye kadar taviz vererek dengeli bir çözüm bulmak daha uygun olabilir. Ayrıca, *temsilde adalet* ile *yönetimde istikrar* arasındaki dengeyi belirlemek, hangi ilkeye ne kadar öncelik verileceğini bilimsel bir şekilde netleştirmek oldukça karmaşık ve zor bir durumdur. Bu noktada, siyasi partilerin aday belirleme süreçlerinde merkeziyetçiliğin azaltılması, parti üyelerinin aday belirleme sürecine daha fazla katılım sağlaması, tercihli oy sisteminin uygulanması ve ön seçimin kabul edilmesi gibi önlemler, temsilde adaletin iyileştirilmesine ve dolayısıyla yönetimde istikrarın uzun vadede güçlenmesine daha fazla katkıda bulunabilir.²¹⁷

Türkiye'deki seçim sistemi tartışmalarına bakıldığında, seçim sistemi ile ilgili yapılacak olan veya yapılması istenen bir düzenleme söz konusu olduğunda genellikle, *temsilde adalet* ve *yönetimde istikrar* kapsamında iktidarın hesap verebilirliği gibi temel ilkeler üzerine odaklanmaktadır. Tüm tartışmalarda seçim sisteminin, toplumun farklı kesimlerini adil bir şekilde temsil etmesi gerektiği öne çıksa da, yönetimde istikrar ve etkinliğin sağlanması da önemli bir gereklilik olduğu söylenebilir. Ancak bu iki hedef ilke arasında dengeyi kurmak çok zor olduğu ifade edilebilir. Çünkü parlamentoda çoğunluğu elde etmiş güçlü istikrarlı bir hükümetin olması çoğu zaman küçük parti ve grupların yeterli ölçüde temsil edilmesini engelleyebilir.

Ayrıca, gerek *yönetimde istikrarın* sağlanması, gerekse *temsilde adaletin* sağlanması açısından Türkiye için en uygun seçim sisteminin belirlenmesi çok zor olduğu

²¹⁶ Ergun Özbudun, *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi*, 103-104.

²¹⁷ Ustabulut, *Temsilde Adalet ve yönetimde istikrar*,351.

öne sürülebilir. Bunun nedeni, sonu gelmeyen siyasi tartışmalar ve siyasi aktörlerin ortak paydada buluşmak istememesi, ayrıca siyasi iktidarların doğal olarak iktidarda kalma arayışlarından dolayı, seçim sisteminde yapılan düzenlemelerde çıkarlarını düşünmesi ve ülkenin kısmen çoğulcu bir toplum yapısına sahip olduğu söylenebilir.

Türkiye’de cumhurbaşkanı seçimleri ise, her dönemde farklı siyasi ve toplumsal dinamiklerle şekillenmiştir. Bu seçimler, sadece adaylar arasındaki mücadeleyi değil, aynı zamanda halkın siyasal katılımını ve ülkenin demokratik yapısını doğrudan etkilemektedir. Seçim sisteminin evrimi, hukuki ve toplumsal tartışmalar, seçimlerin geleceği üzerine düşünceleri etkilemeye devam edecektir. Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Türkiye’nin siyasal hayatında önemli bir dönüm noktası olmaya devam edecek ve her seçim dönemi, yeni tartışmalar ve dinamiklerle şekillenecektir.

KAYNAKÇA

1921 Anayasası. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1921-anayasasi/> (Erişim 03.01.2025).

7393 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/04/20220406-1.htm> (Erişim 24.12.2024).

Akyıldız, Ali. “Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 7, Haziran 2016.

Anayurt, Ömer. *Anayasa Hukuku Temel Kavramlar ve Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Seçkin, 2018.

Arıkan, Cengiz – Altınsu, Onur. "Yönetimde İstikrar Arayışı Ekseninde İtalya'nın Seçim Sistemi Reformları". İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9/2 (2018), 607-630.

Atar, Yavuz. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 11. Baskı, Eylül 2017.

Ateş, Ferhat - Utkan, Tuncer. “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar Bağlamında 1950 Genel Seçimleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/54 (2017), 201-220. <https://www.sosyalarastirmalar.com> (Erişim 05.07.2022).

Aydoğdu, Yasin. *Seçim Sistemleri ve Türkiye*, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Barın, Taylan. "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Temsilde Adalet İlkesi ve “Seçim İttifakı” Düzenlemesinin Değerlendirilmesi". *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 1/1 (2019), 1-34.

Bekleviş, Metehan - Duyar, Zeynep. “Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Seçmenler Tarafından Aday Gösterilme Biçimine Alternatif Bir Model Önerisi: E-Devlet Kapısı Sistemi”. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9/1-2 (2023), 22-227.

Beşiroğlu, Ferhat. “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrarı Sağlamak -Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi”. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 7/2 (2023), 142-163.

Bulut, Nihat. "Temsilde Adalet - Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri". *Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14/ 3-4 (2010), 1-18

Buran, Hasan. *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi*. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2005.

Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu,
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6271&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, (Erişim 04.01.2025).

Çirkin, Furkan. *Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Işığında Seçim Sistemleri, Hükümet Biçimleri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasal Düzen*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Daver, Bülent. "Seçim Sistemi ve Anayasa Yargısı".
<https://www.anayasa.gov.tr/media/4820/daver2.pdf> (Erişim 25.12.2024).

Demir, Fevzi. "Türkiye'ye Özgü Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi".
https://ayam.anayasa.gov.tr/media/6309/fevzi_demir.pdf (Erişim 05.01.2025).

Doğan, Coşkun. "Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Parlamento Seçimlerine İlişkin Sistem Önerisi" Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Dönmez, Gökhan. *Anayasa Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2019.

Ekmen, Selahaddin Eyyüp - Fırat, Muhammed Sabır. "Seçim Sistemlerinin Hükümetlere Etkisi". *Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/2 (2007), 461-474. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/335587>.

Erdem, Abdullah Yasin. *Seçim Kanunlarının Düzenlenmesinde Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkelerinin Bağdaştırılabilirliği*, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Erdoğan, Mustafa. *Anayasa Hukuku*. Ankara: ORİON Yayınevi, 4. Baskı, 2007.

Gözler, Kemal. “Mayıs 2023 Seçimleri Sürecinde Ortaya Çıkan Seçim Hukukuna İlişkin Bazı Sorunlar”. <https://www.anayasa.gen.tr/2023-secimleri.pdf> (Erişim 30.05.2023).

Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, Bursa: Ekin Basım Yayın, 2020.

Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Basım Yayın, 4. Baskı, Haziran 2021.

Güvenç, Cemalettin. “Temsili Demokrasiden, Doğrudan Demokrasiye Yönelim: Türkiye’de Cumhurbaşkanı Adaylarının Belirlenmesinde 100 Bin İmza Örneği Ve Tarafsızlığına Yönelik Bir Değerlendirme”. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 2/2 (2021), 143-169.

Hakyemez, Yusuf Şevki. “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı”. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 11, (2007).

Haydaroglu, Ceyhun - Çevik, Gülşah. “Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Demokrasi Ve Ekonomi İlişkisi Çerçevesinde İncelenmesi”. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2/1 (2016), 51-63.

İba, Şerif. *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*. Ankara: Turhan Kitapevi, 2008.

Kahraman, Mehmet. “Cumhurbaşkanının Halk tarafından Seçilmesi ve Cumhurbaşkanı Seçim Kanunu”. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12/23 (2012), 263-288. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susead/issue/28412/302338> (Erişim 30.05.2024)

Kapdan, Melike Ayşe. *Türkiye’de Parlamento Seçimleri ve Yasal Çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı Kamu Hukuku, Tezli Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Karaman, Selçuk. *Parti ve Seçim Sistemi İle Hükümet Sistemi İlişkileri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2021.

Keser, Ahmet – Kılıç, Burak. “Seçim Sistemleri ve Kültür Boyutları: OECD ve AB Ülkeleri Örneği”. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11/21 (2019), 487-506.

Keskinsoy, Ömer. *Anayasa Hukuku ve Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Monopol Yayınları, 1. Baskı, 2018.

Kılıçoğlu, M. Sinan. “1982 Anayasası’nın Bir İmkânsız: Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkesi”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20/3-4 (2016), 1-14.

Koçak, Elisa Nurdan. *Türkiye’de Genel Seçimlerde Uygulanan Seçim Sistemleri ve Uygulamadaki Sorunlar*. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Milletvekili Seçimi Kanunu,
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2839&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim 06.12.2024).

Nişancı, Şükrü - Özdemir, Abdülkadir. "Dünyada Uygulanan Seçim Sistemleri Işığında Türkiye için Alternatif Seçim Sistemi Önerileri". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21/2 (2017), 723-745.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/34503/425109>

Ormanoğlu, Hatice Derya. *Demokratik Sistemlerde Temsilde Adalet İlkesinin Gerçekleştirilmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2019.

Öngüç, Bahar. “1912 Seçimleri: Demokratik Seçim İlkeleri Işığında Kısa Bir İnceleme”. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7/2 (2021).

Özbudun, Ergun – Yücel, Bülent. *Anayasa Hukuku*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2018.

Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Basım Yayın ve 18. Basım, 2018.

Özbudun, Ergun. *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2016.

Özdemir, Abdülkadir. “Seçim Kanunu ’nda 2022 Yılında Yapılan Değişikliklerin 2023 Yılı Milletvekili Seçimlerine Etkileri”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 168 (2023), 105-123. <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2023-168-2139> (Erişim 17.12.2024).

Özgül Bülent. *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Özgül, Bülent. “Seçim Sistemlerinin İstikrara Etkisi Bağlamında Türkiye’deki Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Seçimlerinin İstikrarsızlık Potansiyeli”. *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Konularının Akademik Yansımaları*, (Kasım 2022). <https://www.researchgate.net/publication/365266244>.

Özkan, Metin. “Siyasal Temsil: Bir Kavram Dönüşümü”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı 7, (2020). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1454904>.

Özler, Murat. “Seçim Sistemleri, Parti Sistemleri ve Türk Anayasa Mahkemesinin Sistem İçindeki Rolü”. *İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, (Temmuz 1996).

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=298&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4> (Erişim 26.12.2024).

Taşcıoğlu, Ömer Lütfi. *Seçim Sistemimiz, Seçim Şaibeleri ve Öneriler*. https://www.researchgate.net/publication/328642580_Secim_Sistemimiz_Secim_Saibeleri_ve_Oneriler (Erişim. 29.01.2023).

TBMM Kütüphanesi, *Seçim Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamaları*. Ankara: TBMM Basımevi, 1982.

Teziç Erdoğan. *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*. İstanbul: Beta Basım, 14. Basım, 2012.

Tunç, Hasan - Bilir, Faruk - Yavuz, Bülent. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 5. Baskı, 2014.

Tunç, Hasan. “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”. *Gazi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/1-2 (2008). 1113-1132.

- Tunç, Hasan. *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*. Ankara: Gazi Kitapevi, 2008.
- Turan, İsa. Demokrasi, Seçim ve Seçim Sistemleri. *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 3/2 (2022), 94-120.
- Turan, Şener – Eren, Nezihe Ülkü. Türkiye’de Seçim Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/2 (Haziran 2022). www.kyesosyalbilimlerdergisi.com (Erişim 17.08.2023).
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü “*temsil*”, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 8 Ağustos 2023).
- Türk, Hikmet Sami. “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”. *Anayasa Yargısı*, 22/1 (2006), 75-113. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anayasayargisi/issue/52006/678179> (Erişim 05.07.2022)
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> , (Erişim 06.12.2024).
- Uslu, Ferhat - Turhan, Name. “Seçim Sistemleri ve Parti İçi Demokrasi: Kısa Bir Analiz”. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 6 (Temmuz 2020), 313-338.
- Ustabulut, Batuhan. “*Temsilde Adalet Ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Çerçevesinde Türkiye’de Ülke Seçim Barajı Uygulaması*”. *İnsan ve İnsan*, 5/18 (Ekim 2018), 341-358. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.424338>
- Üzmez, Umut. *Türkiye’de Yerel Seçim Sistemi Sorunlar ve Yeni Bir Model Önerisi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Doktora Tezi, 2020.
- Yanık, Murat. *Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1997.
- Yazıcı, Serap. *Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, 2013.
- Yılmaz, Battal. “Türkiye’de Güncel Dar ve Daraltılmış Bölge Bağlamında Seçim Sistemi Tartışmaları”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21/2 (Aralık 2020).

Zengin, Mehmet Ali. “Katılımcı Demokrasinin Vasıtaları ve Bu Vasıtalardan Referandumun Çevre Hakkına Olan Etkileri”.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/774914> (Erişim 25.12.2024).

